

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti

a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága

(1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

a kézbesítőknél, e-mailen

(hirlap@posta.hu), faxon (303-3440)

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Az igazi ajándék

Anyám bátor ember volt, ha azt nevezzük bátornak, aki magabizón szembeszáll a nehézségekkel. Nem tudom, korábban sem tudtam eldönteni, hogy azért volt-e bátor, mert a valóságosnál kisebbnek látta a bajokat, vagy azért, mert annyira bízott a saját jó szerencséjében?

Arról, hogy bátorsága, az Istenbe vetett erős hite hogyan nyilatkozott meg, csak egyetlen rövidke történetet mesélek el. 1944 karácsonyán Budapest hadszíntér volt. Egy kertes budai házban lakott albérletben a család, anyám itt készülődött az ünnepre két apró gyermekével: háromesztendős bátyámmal és velem, aki akkor másfél éves voltam. Apánkat nemrég hívták be katonának, sokadszor, akkor épp Székesfehérváron szolgált. Kemény tél, komoly hó volt, és a nagy háborús veszteségeket elszenvedő fővárosban Európa két legerősebb szárazföldi hadserege vívta egymással makacs élet-halál harcát.

Anyánk feldíszített karácsonyfát állított az asztalra – kertünkéből fűrészelt le hozzá egy kis fenyőt –, a légi riadók miatt elsötétített szobában meggyújtott egy kis lámpát, és óvatosan, a padló felé fordított fényel azt is az asztalra állította. Előtte a zománcozott lavórban havat olvasztott, mosdóvizet melegített, és karácsonyi ajándékként egymás után lefürdetett, törülközőbe burkolt, majd gyorsan bedugott a paplan alá minket, hogy a fűtetlen szobában meg ne fázunk. Ott aztán annyi ruháskába öltöztetett, amennyit csak ránk tudott adni. Közben arról beszélt, hogy milyen szerencse, hogy hozott nekünk a Jézuska karácsonyra jó meleg fürdővizet. Majd karját a sötét szoba egyik sarka felé kinyújtva megmutatta, hogy merre lehet az édesapánk, akiért jó lesz, ha elmondunk egy imát, mert ő is biztos ránk gondol most, és imádkozik értünk.

Másnap hajnalban egy orosz gránáttól belövést kapott a kis ház. Egyikünk sem sérült meg, de a konyha egyik falán nagy lyuk keletkezett, ki lehetett látni rajta a havas kertbe. Anyánk összecsomagolta a legszükségesebbeket, ruhákat, takarókat, ami ennivalót tudott, szánkóra pakolta, és átvezetett minket a szomszédos emeletes házba, ahol rövid tárgyalás után befogadták a családot a már amúgy is elég zsúfolt légópincébe. Ennek fejében eljárt a fiatalabb asszonyokkal a távoli kútra, segített a főzésben is. Áthozta a kiságyunkat, ezután mi is ott tébláboltunk a deszkapadokon ülő, bundákba, plédbe burkolódzó lakók között, akik a légítámadások elől kénytelenek voltak a szűk kis betonhelyiségekben meghúzódni.

Rövidesen megjelentek a környéken a budai várból kitört, kiéhezett, legyengült német katonák, majd nemsokára megjöttek az orosz csapatok is. Valójában, az a bizonyos belövés, ami a házunkat tönkre tette, az volt abban az esztendőben a mi igazi, égből jött karácsonyi ajándékunk. Ha az nincs, a mi bátor anyánk nem kéredezkedik be a szomszéd ház pincéjébe, ahol a bekövetkező hadieseményeket mégiscsak nagyobb biztonságban vésztük át, mint amilyenben a magányos kis kerti házban lettünk volna.

Sok gonddal-bajjal jár manapság is Szentkarácsony méltó megünneplése. De azért nem árt, ha gondolunk közben arra, hogy voltak embertársaink, akik számára a pusztá életben maradás jelentette hajdan, és vannak, akiknek ez jelenti ma is az igazi karácsonyi ajándékot.

Mezey Katalin

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:

Csontos János

(felelős szerkesztő, vers, Nyitott Műhely)
E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Bíró Gergely

(olvasószerkesztő, próza)
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Csender Levente (szerkesztő)

E-mail: csenderlevente@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-9580

Gilányi Magdolna (szerkesztő)

E-mail: gilanyi.magdolna@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-8147

Molnár Csenge-Hajna (tördelőszerkesztő)

Réger Ádám (Lőtér, szerkesztő)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Szalai Judit (szerkesztő)

E-mail: szalaijudit@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Borító: **Zách Eszter és Árkossy István**

A címlapon: **Tóth Erzsébet**
(**Tarján Zsolt felvétele**)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Mezey Katalin: *Az igazi ajándék* 1

SZEMHATÁR

Dobai Péter: <i>A filozófiát akartam hazának</i>	3
<i>Életfogytiglani bánatunk hőse: József Attila; Az Alpok felett egy „Iljusin” fedélzetén, talán 1968 nyarán</i>	4
<i>Farsang és feltámadás</i>	5
Marosi Gyula: <i>Törmeléktörténet – a létező szocializmus idejéből</i>	6
Vasadi Péter: <i>A szürke zóna</i>	16
Csepcsányi Éva: <i>Találkozás a napemberrel; Vállak; Egyben</i>	18
Szentmártoni János: <i>Faültetés</i>	19
Kertész László: <i>Egy sosemvolt fauna álmodója</i>	20
Lázár Bence András: <i>A szelekről; Lakodalom</i>	23
Csontos Márta: <i>Visszaru; A vén lepkegyűjtő</i>	24
Ferdinandy György: <i>Magyarok</i>	25
Juan Cueto-Roig: <i>Az ibolyások</i> (Ferdinandy György fordítása)	26
Reinaldo Garcia Ramos: <i>Az üzenet; A Szörnyeteg</i> (Rózsássy Barbara fordításai)	27
Ébert Tibor: <i>Rongyszőnyegen</i>	28
Toldi Éva: <i>Az emlékezetpróza történelmi tapasztalata</i> (Mezey Katalin prózapoétikájáról)	29
Ágh István: <i>A Hetek költői együtt és életművükben</i>	34
Vári Fabián László: <i>Az Együtt című folyóirat indulása (1966)</i> <i>és a Forrás nemzedéke</i>	36
Fucskó Miklós: <i>Tükrön által</i>	44
Ágh István: <i>Bóbita költőverseny</i>	46
Fellinger Károly: <i>Farsang végén</i>	47
Csik Mónika: <i>Mindenféle csipás szemekről</i>	48
Tóth Ágnes: <i>Maszkabál sippal, dobbal</i>	49
Mirtse Zsuzsa: <i>Dúdoló Mamának</i>	50
Novák Zsüliet: <i>Penitencia</i>	51
Konrad Sutarski: <i>II. János Pál temetése napján</i> (Zsille Gábor fordítása)	52
Tóth Erzsébet: <i>Sötét kereszt a homlokán</i>	53

NYITOTT MŰHELY

Csontos János: *Galaxis minden költő*
(Beszélgetés Tóth Erzsébettel) 55 |

LŐTÉR

Papp Máté: <i>Nagyság</i> (Weöres Sándor válogatott versei)	60
Kelemen Lajos: <i>Életünk hatvankét nézetben</i> (Tóth Erzsébet: <i>Hidegbéke</i>)	61
Hegedűs Imre János: <i>A vég kezdete</i> (Bodor Ádám: <i>Verhovina madarai – Változások végnapokra</i>)	63
Turai Laura: <i>Korcentrikus körök</i> (Kiss Judit Ágnes: <i>Koncentrikus korok</i>)	65
Balázs Géza: <i>El Moszkvából, vissza Moszkvába!</i> (Rosa Liksom: <i>A 6-os számú fülke</i>)	66

SZERZŐINK 68

Számunkat Varga Géza Ferenc munkáival illusztráltuk.

DOBAI PÉTER

A filozófiát akartam hazának

*...de a filozófia halott,
mint egy uzsorás, aki nem hagyott
végrendeletet, csak kamatos kamatot...
A filozófia olyan szenvedélyévé vált
az értelmiségnek, mint amilyen valaha
volt az arisztokráciának
(később a puritán pártvezetőségnek)
a vadászat.
A legújabb kori bukméker-humanistáknak
nehéz úgy élni maradni
(hitelért korzózva banktól bankig),
nehéz úgy élni maradni,
ahogy meghalt Szokratész.
Kérdezem... kérdés hiába:
ki tanította, hogy a történelem
elfér két csizmányi helyen,
hogy az is vigyázzban áll,
akit szabadulásához visz az ár?
Mint állat, ha ketrecét már üresre járta,
olyan üresre élt a lét,
olyan mindenre-kiéhezett,
olyan mindennel-jóllakott.
Régi híradófilmeket nézek (jobb híján,
hiszen a jelen csaknem nézhetetlen...),
íme: felfújít lovasság zúdul alá, honnan-hová?!
Üres mellvértek megfutása, csak az imák
és a himnuszok vívnek háborút, nincsen sereg...
Na lám... a vers leáll... búcsúzz a metaforáktól,
nem hiányoznak senkinek...
Igazam van: itt fekszik előttem a szél,
átölel és végre megöl.
A jó időt kellett volna megenni!
Érzek. Valamit érzek. Egy szót érzek
kimondhatatlannak, miközben kimondom.
De ez csak pánik. Ha odanézel, sikerül a valóság.*

Életfogytiglani bánatunk hőse: József Attila

*bár túlélte őt a fizetett szolgálati irodalom
látszólag egyszerű volna közénk
álmodni őt: menjünk át egy elhagyott
üres osztálytermen ahová a tanítás
a tudás visszajár...
csak egy lakatlan ing gyűrött vászna
emlékezik a hiányzó karra vállra
ő elérhető: mély veremben fekszik hanyatt
ott se nő se kalap se osztályöntudat
se nő se nyakkendő se kalap
csak harcait nem feledő koponyasisak
se öltöny se kesztyű se sétabot
se zsebóra se lakkcipő csak trikolór
szemfedő...
nagyon nehéz lesz valaha megbocsátani
a kiközösítettnek
hogyan egyedül
tüntető tömegek nélkül
egy szál magában realizálta
a halál metaforáját*

Az Alpok felett egy „Iljusin” fedélzetén, talán 1968 nyarán

(Prágára gondolva, a Vencel téri tank-dívatbemutatóra)

*Magas, mozdulatlan égboltozaton húz zúgva át
a repülőgép, mint egy hatalmas karosszék.
Alant az Alpok megfagyott tengere, csúcsok,
szirtek, sziklák rombolják szét rajzát szép
felhőfantáziáknak. Mintha maga Isten volna
a határ, hogy nincs: azon az áron. Jégtrópus!
A balti szőke légikisasszony tudja magáról,
hogyan szép, ezért ellejt az ülésorok között
és megkérdezi, nem akar-e kérdezni valaki
valamit. Senki nem meri megzavarni nyílt
és igencsak indokolt önimádatában, hiszen
a kisasszony maga az ötödik hajtómű!
Kegeinek ára bizonyára egy pretty penny.
Alant: sziklasorok vihararca. Felhők agóniája.
Az ALITALIA másodosztályú prospektusában
rövid tanulmány Sharon Tate és Manson
közös performanszáról. Lapozok: „S.P.Q.R.”
Róma, ó! „Várja Önt!” Emlékszem egy sétára,*

*Verano lombjai alatt, egy földből kifordult,
finoman faragott ókori kő márványába
egy fogadalmas irgalmasnővér bevészte nevét:
Bischoffsberger Koleta (1847–1927), emlékül kinek?
Igen, éppen abba a kétezer éves kőbe, ahol te most
lehúzod a bugyidat, te kis kirakat...
Hiszen ez egy temető... Campo Santo... sírmező...
Kinézek az utastér kerek ablakán... hágók, katlanok
mély őstengerárkai:
nem emlékeznek Hannibálra.*

Farsang és feltámadás

*A hölgyek
történelemre vetkőztek.
Nagyestélyiben most Don Giovanni
elé vonulnak, hideg eksztázisban,
imára kulcsolt kacsókkal, térden.
Mindenki, aki élt, most visszaszületik
saját elhagyott, kihűlt helyére.
A világ visszafelé benépesül:
keveredik és egyesül egymással
farsang és feltámadás. A rejtett örület
most osztályok, rendek feletti ünnepet ül,
egymással táncol jobbágy, béres, polgár,
nemes és főnemes, bíró keringőzik elitétl...
Páncélvértes, szentföldet-járt lovagokból
a heves táncban sorra kibújnak: szakácsok,
ácsok, gyepmesterek, lakájok, lovászok:
a sodronyíngék alatt a meghasonlás
visszatéved eredetéhez, ismeretlen önmagához.
Lám egy nő, közepén a tomboló táncteremnek:
sikoltja-suttogja, hogy ő nem nő, hanem férfi,
és szoknyáját, alszoknyáit magasba röpíti...
De hát hol van, kérdem, a téboly a valóságtól,
az igazi, kán-kános, tékozló karneváltól?
Csak egy szál lovag áll a multság kígyózó,
baromként hágó sokaságának gyilkos sűrűjében,
őt nem adja vissza soha sorsa, álarca, jelmeze:
ő Don Quijote.
Egy győzelme ismét megalázta,
de szégyen nélkül folytatja őt a látomása,
ébredést nem ismerő, bátor álma.*

MAROSI GYULA

Törmeléktörténet – a létező szocializmus idejéből

Valamikor, a nyolcvanas évek elején levelet kaptunk Amerikából. Hosszasan gondolkodnunk kellett a feladó nevéen, ki is ő? Mivel mindkettőnknek derengett valami, az ismeretségünk utáni, tehát úgy húsz évvel korábbi időkben kellett keresgelnünk. Mikor rátaláltunk, ugyancsak elcsodálkoztunk: igazán felületes ismeretség, valamelyikünk baráti köréhez tartozó kívülálló barát volt, talán csak néhányszor találkoztunk vele.

Amikor elolvastuk a levelet, csodálkozásunk tovább nőtt. Azt írta, hogy az édesanyja kórházba került, szeretett volna legalább ez alkalommal hazajönni, de most se kapott beutazási vízumot. Kérve kér bennünket, keressük fel, látogassuk meg, ha bármire szüksége van, küld pénzt – pénz nem számít.

Nem igazán értve a dolgot, pár napra lemerevedtünk. Aztán egy este feleségem az alsó fiókból előszedte azt a cipősdobozt, amelybe az alkalmi fényképeket szoktuk berakni, egy órás kotorászás után felmutatott egy képet: ő az! A fekete-fehér képen mi vagyunk a főszereplők: valami összecsucskható ágy szélén ülünk, csipkegalléros blúz és fehér ing, még így öltözködtünk, széles, őszinte mosoly – jaj Istenem, szinte még gyerekek! Mögöttünk táncoló alakok, s mivel a vaku felvillanó fénye odáig már kevésbé hatékony, sötét arcú, táncoló alakok. Feleségem rábök az egyikükre: ez ő!

Hihetetlen, hogy a nők mikre képesek emlékezni! Már, ha akarnak. Valóban: a kép egy náluk megtartott házibuli alkalmával készült. Szólt az akkor még kincset érő magnó, forogtak az akkor még kincset érő, ki tudja, hányadik másolásból eredő, Elvist énekelgető szalagok, üdítőket meg vacak vörösborokat ittunk, felgöngyöltük a szőnyegeteket és táncoltunk, dumáltunk, ismerkedtünk, nagyokat röhögtünk – ezek a lakásokban megrendezett bulik voltak a létező szocializmus dögszagú unalmából való kitörési lehetőségek. Meg kicsiny lázadások.

Próbáltuk felidézni a fickót, miféle is lehetett. Nálunk valamivel idősebb, az biztos, de ezen kívül semmi. Se egy gesztus, se egy jópofa kiszólás, sajátos hobbi vagy ruhaviselet nem emlékeztetett rá, nyilván meglehetősen közepszerű volt, aztán, jellemző módon még csak annyi: mintha egy macskaarcú, szőke lány

lett volna a barátnője. Továbbra se értettük, miért nekünk írt? Igen: azt még hallottuk róla, hogy dobbantott – így neveztük, ha valaki kiszökött az országból, a hivatalosság nyelvén disszidált –, hogy milyen, a hatvanas évek elején még mindenképpen kalandos körülmények között, az homályban maradt, de annyit megtudtunk, nem a vakvilágba ment: bátyja a forradalom után dobbantott, volt tehát, aki pászorolja. Arra jutottunk, bizonyára vitt magával valami jegyzetfüzetet, kezdetben nyilván irkált is közelebbi barátainak, de ezek a kapcsolatok az időben lassan szétfoszlottak, és a jegyzetfüzet legalján lévőeknek maradtunk mi. Talán furcsa, de mindettől függetlenül úgy döntöttünk, meglátogatjuk az anyját. Mindkét fia Amerikában, elképzelhető, hogy itthon egy szál árva hozzátartozója sincs már életben, és ha – természetesen – nem is emlékszik ránk, örülni fog, hogy neki is lett látogatója. Ráadásul még találkoztunk is vele! Ha percekre is: ahogy az emlékgép nyikorogva beindult, megjelent a konyhában a bulira szendvicseket készítő Mama, fürge kezű, a készülődő felfordulást bölcs derűvel kezelő, egyenes tartású asszony. Hogy ez a néhány percnyi, csupán csak átfutó találkozás mégis emlékezetes maradt, nyilvánvaló oka az addig csak régi fényképeken látott, különös hajviselete: hosszú, koromfekete haját koszorúba fonva viselte. Később még beszélünk is róla: hosszadalmas babramunka lehet egy ilyen koszorú elkészítése, s mivel egyetlen ősz szál sem található benne, nyilván festeti. Szüleinknél úgy tíz évvel idősebbnek látszott, és ők már öszültek rendesen. A festés mellett szólt a koromfeketében felderengő vörös, nemesfemes árnyalat – olyan volt, mint amikor egy újhaldas fekete éjszakán valahol a távolban tűz ég, nagy tűz, talán erdő, a látóhatár alatti távolban, és a tűz vöröse éppenhogy feldereng a fekete égen – ez a pompa kimódoltnak látszott. „Menjetez csak be!” – mondta, amikor megérkeztünk, aztán búcsúzóul beköszönt, némi tartózkodó kedélyeskedés után ment a testvérehez aludni. „Azért ne böggessétek túl hangosan a magnót!” Igen: évekkel később összefutottam vele egy áruházban, erről a különös hajviseletéről ismertem fel. Egyenes derékkal, megemelt fejjel haladt, ahogy egy koronás főhöz illik. Odaköszöntem neki, ő kedvesen biccentett és vonult tovább – fogalma sem lehetett róla, ki lehetek. Nem gondoltam volna, hogy ennek a különös hajnak még szerepe lesz az életünkben.

Pontosabb adatok híján kétnapos telefonálgatásba került, mire megtudtuk, hol találjuk. Bár addig sosem voltunk bent, ismertük az épületet: ha Budakeszi kör-

nyékére mentünk kirándulni, az autóbusz az előtte húzóúton kinlódta fel magát a meredélyen. A fák lombja mögül is jól látszott nagy, sárga tömbje. Tágas, szinte arborétumnak is beillő kertjébe belépve, közelítve hozzá a bazalt kockakövekkel kirakott úton, meglepett, valójában mekkora, s mily igényel épített – az autóbusból ez nem látszott. Hihetetlennek tűnt, hogy dédapáink idejében valóságos palotát emeltettek a köz számára, eleve gyógyítás céljából – amelyhez nemcsak pénz kellett (nem is kevés!), de elszánás, önzetlenség és nagyralátó szellem.

(Kénytelen vagyok kilépni az előadott történet menetéből, még az írói fegyelmetlenség jogos vádját is vállalva: egyszerűen képtelenség szó nélkül hagyni, hogy megnyitása után majd' száznegyven évvel később, a privatizációnak nevezett törvényes köz-fosztogatás során hogyan alakult ennek a páratlan épületegyüttesnek a sorsa. Hogy egyik napról a másikra bezárták, betegeit szélnek eresztették, berendezéseit, tudományos dokumentációit szét-hordták – részletes történetét persze másvalaki, egy nálamnál okosabb és elszántabb ember fogja megírni. Most, itt csak annyi: ha szó esett alkotó dédapáink csodálatáról, nem maradhat lejegyzés nélkül a pusztítás zsoldosai iránti mérhetetlen megvetés.)

A portás egy mellékszárnyhoz irányított bennünket. Ennek a timpanonnal ékesített magas kapujához is kőfigurákkal szegélyezett kocsfeljáró vezetett. A kapu két oldalán a tetőről lefutó esőcsatornák: bádognak szétrágva már, az esővíz méteres sávban lemosta a vakolatot egészen a nyerstégláig. Az elvtársi világban nem sok becsületük maradt a régi épületeknek, szinte mindegyik lelakva, málladozva, az eldugott mellékutcák házai még negyven év után is háborús sérülésekkel rágottan, búskomorságba süppedve álldogáltak – az Árpád-kori templomoktól az Országházig. A múltat – épületeivel együtt – végképp eltörölni szándékoztak, a hatalmat birtokló munkásosztály számára egy Szép Új Világot építettek, leginkább előre gyártott betonpanelből. Szörnyeteg kockatornyaikkal belerondítottak a magyar városok megbontott történelmi negyedeibe is – ezek még sokáig fogják hirdetni ízlésüket, kulturáltságuk színvonalát.

Néhány lépcsőfok után, egy szárnyasajtó megnyitásával széles, magas mennyezetű, zárt folyosón találtuk magunkat, ahol szinte arcul csapott valami förtelmes szag – nem is terjedt ki másra a figyelmünk. A fertőtlenítőszeres gázzsagra emlékeztető kipárolgá-

sába valami csatorna- és savanyú hányásszag keveredett. Kényesek vagyunk a szagokra, igen: még a nagyváros levegőjét is bűdösnek érezzük, pedig bennszülöttként megszokhattuk volna gyermekkorunk óta, de ilyet még sehol sem tapasztaltunk, főleg egy kórháznak nevezett helyen nem. A folyosóról több kórterem nyílt, és amikor beléptünk a megadott számúba, a bűz szinte hatványozódott, és jóformán öklendezést kiváltóan elviselhetlenné vált: a vizelet és szétkent fekáliaszag mellé a belülről már oszlásnak indult testek hullabúze keveredett. Attól kezdve minden levegővétellel mintha egy szennyvíztisztító fogadómedencéjébe merültünk volna alá.

Szerencsére az ajtó melletti kiszolgálóasztalnál találtunk egy nővért. Középkorú volt, kissé elhízott, zsiros hajú és dagadt bokájú. Mondtuk, kit keresünk, ő csak bólintott és megindult. Alig lehetett a szorosan egymás mellé rakott vaságyak közti folyosón közlekedni. Ebben a kőpadlós, magas, elkoszolódott falú hodályban – később úgy hallottuk, valaha apácáknak otthont adó teremben – minden lehetséges helyet kihasználva, vagy harminc öregasszony vegetált. Merev, kiüresedett szemek, protézis nélküli, arcba zuhant, félig nyitott szájak, hajmaradványokat őrző, bőrrel fedett koponyák. Voltak, akik lerúgták magukról takaróikat, letépkedték ruháikat, már minden szemérem nélkül tárták a világba a természet által iszonyúan megcsúfolt testüket. Akik valamennyire az eszüknél maradtak, még reagáltak az ingerekre. Mind elmebetegnek látszottak. És a hangok: a terem magas, kopár falai szinte visszhangozták a nyöszörgéseket, nyögéseket, a fel-felhangzó sikoltásokat, a monoton, fennhangon mondott, leginkább káromkodásokat daráló szövegeket, az agonizálók felesuklásait. A magas falak egyik hosszabbik oldalán bár keskeny, de magas, csaknem a mennyezetig érő ablakok, rajtuk tejüveg. Fényük-tört, a kinti világ ragyogásait közönyös, tompa világossággá törő felület. A korhadó fa és az elrozsdállt vasszerkezetek miatt az ablakokat már nyilván nem lehetett kinyitni.

A nővér nemhogy ráérősen, de kimondottan lassan haladt – mi utána. Mintha szándékosan időt hagyott volna a szemlélődésre. Később találkoztunk a másik nővérral – ő is középkorú volt, kissé elhízott, zsiros hajú és dagadt bokájú –, és ő is mintha alvajáró lett volna. És a fülük is bedugult: meg se hallották azokat a hangokat, melyekre mi fejünket kapkodva, rángásokkal reagáltunk. Bádognak olyan közönyösnek látszottak, mint a hullaegetők. Haragot éreztem

irántuk, ilyeneket gondoltam: ha pofonvágnám valamelyiküket, akkor is ilyen közönyösek maradnának? És lekicsinylést lehetőségeikhez képest viszonylagos elhanyagoltságuk miatt: egy nő minden élethelyzetben igyekezzen csinos és vonzó maradni – ezt diktálta ösztönös férfiségem. Nyilvánvalóan még testszövetekbe is beleette magát az állandó tartózkodási helyük büze: hát hogyan lehet egy ilyen nőt intim percekben gyengéden szeretni? Undorítóak... Később – mert ennek a látogatásnak az élményét egykönnyen nem lehetett levetni, talán máig sem sikerült –, a sok hatására a róluk alakított primitív véleményem a visszajára fordult, valami emberfeletti szeretet angyalai lettek. Lelassultak persze: ha egész nap rohangásznának, mint a mérgezett egér, akkor se tudnának harminc haldoklót tisztességgel ellátni. Egyszerűen kimerültek: lehet, hogy nem nyolc, de tizenkét órás a napi szolgálatuk, és utána várja őket az otthoni munka. És kénytelenek persze a közöny álarcát felvenni: takarékoskodniuk kell az energiáikkal. Az elmúlás biológiai folyamatát kísérő jelenségekkel szemben úgyse tehetnek semmit. Bizonyára találhatnának más munkát, akkoriban ez könnyű volt, még az egészségügyben is, borralalós, tisztább munkát, tehát nem a puszta megélhetésükről, társadalmi kényszerről van szó – ez a sejtelem aztán felburjánzott és azon véleményre növekedett, hogy talán nem is evilági lények ők, valami felfoghatatlan parancs rendelte ide őket. Lekopasztott lelkünknek felfoghatatlan, misztikus parancs. Valakitől azt hallottuk, valaha az épület eme részében apácák laktak, betegek ápolására szentelt életű kedvesnővérek – talán ez is szerepet játszott véleményem átfordulásában.

A nővér megállt egy ágy mellett és azt mondta: „ő az,” és mi azonnal visszaigazoltuk: „igen, ő az!” Egy múmia-néni feküdt az ágyon, összehajtogatott pokrócokkal némiképp megemelt háttal, csontkezei a takarón, ahogy egy jó kislányhoz illik, és a haja...! Bár meggyérült, a réseken átderengett gyertyaviasz fejbőre, de a maradék hosszú és koromfekete! Valami ügyetlen kis kontyba összecsomózva a feje tetején: ezt ő csinálhatta magának, a kezében maradt emlékezet gépiességével, a nővéreknek erre nem juthatott idejük. Hogy ez a maradék haj megőrizte-e mély, tűzvörös árnyalatát, a tejüvegek lefojtott fényében rejtve maradt. Még erőtlen fejtartásában is felsejlett valami hajdan volt királynői mivoltából. Köszöntöttük, hús nélküli szája szögletében mintha mosoly jelent volna meg, és magyarázkodni kezdtünk, kik vagyunk.

– Mondják meg neki, hogy egyen! Nem akar enni... Pedig enni muszáj! – mondta a nővér és ment a dolgára. Gyorsan a köténye zsebébe csúsztattam egy előre elkészített, négyrét hajtott százforintost, nem köszönte meg, úgy tett, mintha észre se venné. Tulajdonképpen őszinte volt: akár adunk pénzt, akár nem, többet úgyse tud tenni.

A néni szemében értelem csillogott, talán még érdeklődés is, de beszédünkre semmivel sem reagált. A fia nevét mondtuk, ő küldött minket ide, aztán csak a nevet, egyre hangosabban, felváltva vagy tucatszor. Semmi. Pihenőket tartottunk, hagyunk időt a váratlan, idegen megjelenésünk oldására és kezdtük újra. Mondogattuk a fia nevét, a fia nevét... Be kellett látnunk, a helyzet olyan, mintha egy kétségtelenül értelemmel rendelkező lénynek, mondjuk egy vastag üvegfal mögött üldögélő gorillának akarnánk elmondani valamit. Hangunk nem jut át az üvegfalon, és ő nem is akar kapcsolatba kerülni velünk. Feleslegesnek tart a maga világába beereszteni bármit is. Csak úgy néz minket, mint egy elé vetített, hangtalan mozgóképet.

Az éjjeliszekrényen egy műanyag tányér, benne zsír nélküli, liszttel sűrített leves, zöldborsó szemekkel és sárgarépa darabkákkal, nem tűnt úgy, mintha hiányozna belőle valami, legfeljebb csak kevéske – talán hogy ne jöjjünk teljesen hiába, feleségem próbálta megetetni. Összezárt, hús nélküli szájához érintett alumíniumkanál gyenge nyomására sem reagált. „Nem csoda – suttogetta a feleségem –, hogy ezt a szart nem akarja megenni...” Még a Moszkva téren, a körpavilonban vettünk két krémet, kórházi látogatáskor illik vinni valamit, belevágott az alumíniumkanállal a vanília illatú habba, azzal próbálkozott. Még beszélt is hozzá: „Tessék megkóstolni... Ez finom!” még kissé erőszakos is volt, megpróbálta a kanállal felfeszíteni a szájzarat, hátha egy picit megérezett íz megnyitja... De még ez a határozott érintés se tudta áttörni az üvegfalat. Arra jutottunk, alighanem már kihalt belőle a születésünk pillanatától minden élőlényben jelen lévő táplálkozási ösztön.

Mégse hiába hoztuk azt a két krémet. Negyedórás ott tartózkodásunk legkínosabb mozzanata az volt, hogy a hátunk mögött lévő ágyon fekvő vénasszony időnként rárikácsolt a feleségemre: „Kurva!” Feje a párnán, teljesen kopaszon, az állán ritkás, sötét szőrszálak, szeme egyre tágulva izzott, szinte a féktelen gyűlölet hevében, rángások kezdtek végigfutni a testén és ezeknek a rángásoknak az energiáit fel-

használva lassan felült, reszkető kezével a feleségre mutatva elriácsolta magát: „Kurva!”, aztán az erőfeszítéstől elgyengülve feje visszazuhant a párnára. Bár ő nem volt csontsovány, inkább az látszott, mindig is jó húsból lehetett, mert mégiscsak lefogyva lefeggett a megnyúlt, petyhüdt bőr a szeme alatt, de főként a tokáján, mint valami odaragasztott idegen anyag, mozdulataira rándult, csapódott.

Néhány percig úgy tűnt, elvesztette az eszméletét, de aztán újra kinyitotta a szemét, az lassan izzani kezdett, megjelentek a rángások... Még egy emberroncsból is nehezen lehetett elviselni. A kimondott szó értelmén túl, a talán nem is emberi hang is

ijesztő volt, de a tekintetéből, szinte a túlvilágról ránk korbácsolt gyűlölet... Akkoriban a gyűlölet elviselésében még ártatlan lelkű kezdők voltunk – a látszólagos társadalmi béke érdekében erőszakkal a mélyebb rétegek alá nyomva ritkán buggyant elő, jobbára a magánszférák bugyraiban fortyogott, tehát nem volt szükségszerű, hogy mindennap szembesüljünk vele. Mélyen sebzett, a szívünkre vettük, és minél előbb szabadulni szerettünk volna tőle. Be kell vallanom, most, hogy a pártoskodó demokráciára váltva, a véleménynyilvánítás szabadságára hivatkozva naponta az arcunkba lötytyentik a gyűlölet valamilyen mocskát, hiába is növesztünk magunkra védekezésül vastag, érzéketlen bőrt, hiába hordunk tömítő vattát a fülünkben és csak magunk elé, a talpunk alá nézünk: így is nehéz elviselni – ép lélekkel talán nem is viselhető el igazán. Még úgy se, ha pontosan tudjuk, hogy a hivatásos gyűlöletkeltők pontosan tudják, merre a pénztár és mennyi a gázsi.

Feleségem egy afféle eszmélkedési állapotot kihasználva, egy hirtelen fordulattal a vénasszony ágyára tette a feleslegessé lett, papírtálcás krémeseket, nyújtotta a kanalat: „Tessék... a néninek hoztuk!” A roncs megdermedt. Felizzó szeme a süteményekre rándult, nyeldeklő gégeje megremegett a tokáján kinyúlt bőrt. „Tessék...!” Bár hosszabbnak tűnt, de csak néhány másodpercig tarthatott ez a

merev állapot, aztán, mint a vércse az áldozatára, oly hirtelen csapott le az egyik krémestre. Belemarkolt és a szájába tömte. A következő villámmozdulattal eltüntette a másikat is: fogatlan szája úgy működött, mint egy vízelnyelő szivattyú.

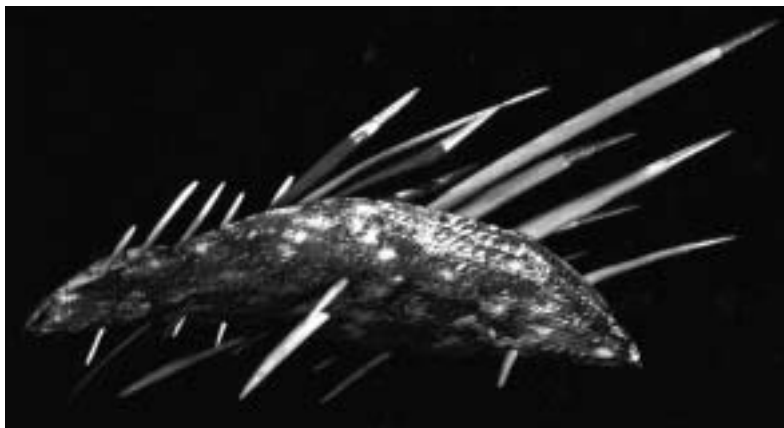
Feleségem magára parancsolt nyugalommal letette az éjjeliszekrényre a tálcát és a kanalat, aztán táskáját felkapva, több figyelmet már nem pazarolva a hely-

zetre, menekülés-szerű sietséggel megindult kifelé. Én, afféle tanács-talan férfibotladozással utána: útközben – úgy éreztem, nem véletlenül – összeakadtam a másik nővérrel: ő is megkapta a neki előkészített, összehajtogatott szásasát, ő se

köszönte meg. „Majd még jövünk” – mondtam, bár nem voltam biztos benne.

A nővérrel való foglalatosság közben, visszafordulva láttam, hogy a krémestnyelő, szakállas vénasszony hunyt szemmel, nyögdecselelős, kéjes arccal az ujjait nyalogatja. Emléke kitörölhetetlenül velünk marad, és ha időnként fel-felbukkan, szinte hozzáragadva jön vele az első spontán kommentár: „Óh, édes Jézusom, micsoda szörnyeteg élete lehetett szerencsétlenek!”

Hallgatagon zötykölődtünk az autóbuzson hazafelé. Negyvenéves korunkra kialakított és megfelelően működőnek nyilvánítható lelki egyensúlyunk a látogatás hatására teljesen szétesett. Vad kamaszlázadások dúltak bennünk. Józan belátásra képtelen anarchista dühök. Úgy éreztük, eltunyult, elhülyült kispolgárokra lettünk, akik üdvözült pofával nyalogatják a nekik csöpögtetett rózsaszín szirupot, s közben bármit megtörténhetik a hátuk mögött. Ilyen megbilient állapotokban jobb hallgatni, mert könnyen előbukkan a semmirevaló bolond beszéd – ami aztán kötelez. Az emberi agy ilyenkor még nem mer a probléma közepébe vágni, csak sompolyog körülötte, felméri az erőviszonyokat, mellékvágányokra tolat vesztegelni, az egész úton ilyesmik jártak a fejekben – talán a legnehezebben tűrhető bűz miatt: – milyen lehetett, amikor az első világháborúban,

Tarajos süli (1995. őszi)

három-négy nappal egy gáztámadás után, zászlóaljnyi katona már oszlásnak indult holttestét kellett kihordani a lövészárokból... Úristen! Úristen...! Meg hogy a szibériai gulágokon valóban nem lehetett mást tenni a negyvenfokos hidegben, csak egymásra rakva tárolni nyárig a csonttá fagyott tetemeteket, mint a fahasábokat... A kátyús úton olykor nagyokat zötytyent a busz.

Hazafelé menet vettünk egy üveg vörösbort, jobb fajtát, segített ellazulni, elaludni. De így is csak vékonyhájúra sikerült az alvás, egész éjszaka járt az agyam, mint egy lefagyott számítógép dolgozott keményen az összekuszálódott semmiben. Aztán hajnaltájt felébresztett: megvan az egyetlen lehetséges megoldás! Magunkhoz vesszük a nénit, elhelyezzük a kisszobában, és félállásokat vállalva, felváltva vele lehetünk egész nap. Rendes ételekkel etetjük, és ha bármikor kell, tisztába tesszük, beszélünk hozzá, nevetgélünk, megfésüljük maradék szép haját, simogatjuk a csontkezét. Ilyen az emberi agy: mindenképp talál megoldást, ha máshol nem, hát az örületben.

Úgy negyedórát tölthettünk a teremben, hajunk, bőrünk és a rajtunk lévő ruháink magukba szívták a fertelmes bűzt. Fürdés és fejmosás után is, nemcsak egymáson, de saját testünkön is éreztük – úgyhogy másnap, munka után futás az uszodába, a szauna az izzadmányokkal együtt kipurgálta. Fehérneműinket a mosógép a leghosszabb ideig tartó, legforróbb vízzel mosó programmal megszakadította ugyan, de felsőruháinkat tisztítóba kellett adnunk. Hiába: enyhén ugyan, talán csak az emlékek által megerősítve, éreztük bennük a gyomorforgató szagot – talán csak hisztérikus tiltakozás volt ez az életünkbe belépő, addig nagyjából a tudatunk mélyére ásott halál ellen. Majd csak egy hétig a teraszra kiakasztva, napsugárral fertőtlenítve, széljárással átöblítve lesznek hordhatók ismét.

Bejelentkeztünk az osztályvezető főorvos asszonyhoz, mondjuk így: egy beszélgetésre. Két napra rá, egy délelőtti órára kaptunk időpontot. Jól jött ez a kis haladék, lehetőséget adott a higgadásra. Valószínű, ha azonnyomban a színe elé kerültünk volna, a kellő tisztelet magadásának szándéka ellenére is, csak kibukott volna belőlem a még nyers indulat és valami gorombaságot vágtam volna a fejéhez. Ilyesmit: „Ha ezek az emberek életfogytiglanra ítélt rablógylkosok lennének, akkor se érdemelnék, hogy így dögljenek meg!” Vagy az arcába ordítot-

tam volna: „Nem szégyelli magát, mégiscsak orvos létére egy megsemmisítő táborhoz adni a nevédt?” Vagy: „Ha valóban ennyire szegény ez az ország, csak ennyit telik tőle, akkor nem lenne-e tisztességebb a Dunába lőni őket?” Bizonyára képtelen lettem volna fegyelmezni magam: akkor még belülről valami azt súgta: igen, ezt kell tennem! Legalább ennyit. Jogom. Kötelességem. Lehetséges, hogy mindezt a főorvos asszony is tudta, elvégre nyilvánvalóan tanult pszichológiát – vagy megtanította rá a gyakorlat –, talán nem véletlenül nem tudott még aznap tízpercnyi időt szánni ránk?

A haladékba kapott időben ilyesmik forogtak a fejemben: most aztán két szememmel láthattam az igazi poklot. Óh, a középkori freskók gyeheennai, gonosz pofájú, patás ördögeivel, ijesztő szörnyeivel, örökkön lobogó tűzével, vasvilláival és láncával ehhez képest szinte kedélyes helyek. Örök elkárhozásra ítélik ugyan a bűnösöket, örökkévaló szenvedésre a parancsolatok ellen vétkezőket, de mégis, talán valami emberléptékű, naiv jószívűség kisugárzásában, az idők végeztével még ők is reménykedhetnek a feltámadásban – itt, az igazi, földi pokolban, ítélet nélkül, bűnösök és szentek egyaránt, oszlo tesztek bűzében és a szeretet leghalványabb jelenléte nélkül visszavonhatatlanul kárhoznak el.

De a lassú, sorvadásos halál ilyen. A tragikusan gyors: kegyelem. A lassú leépülésben, melynek elején még tisztán látszik a vég, menet közben, valamikor, talán még odaadó szeretet jelenlétében is, beleroppan a tudat. Összeroskad az Idő, és lebomlik az Én. A személyiség és a lélek nélkül maradt test, mint egy sós vízben ázó primitív fehérjehalmaz bűzleni kezd. Megszűnik az eredendő bűn tudata, a tragikum félelme, talán még a fájdalom is – a tudat nélküli vegetálásban jelentőség nélküli esemény a halál is. Mégis, megfogadtam magamban: nem így fogok meghalni. Még idejében, ítélőképességem birtokában be kell majd szerezzek valami mérget, vagy inkább férfihez illőbb, megfelelő fegyvert.

Az osztályvezető főorvos asszonyhoz ugyanabban az épületszárnyban, de egy másik folyosón át lehetett eljutni – egy emelettel feljebb. A földszinti résszel megegyezően meglepően széles és magas volt ez is, egyik oldalán ablaksorral, az ablakok közti szakaszokon méteres, hiánybetegségektől szenvedő szobanövények. Az ablakokkal szemben ajtók, nyilván a kórtermekbe való bejáratok. Jóval később, talán egy év múltán az jutott az eszembe: be kellett

volna néznünk a többi kórterembe is. Tehetetlen kívülről, de a még mindig mardosó szégyenérzet miatt (s talán már önmentegésként is): hátha csak a miénk volt az egyetlen pokolbéli bugyor, itt gyűjtötték össze azokat, akiknek senki hozzátartozójuk nincs – hiszen nem létezhet egyetlen olyan, nyomorba és megalázottságba szokott magyar se, aki elviselné, hogy ilyen körülmények között lássa az anyját vagy az apját.

Korábban érkeztünk, maradt kis időnk szemlélődni. Itt nem volt ugyan bűz, mint egy emelettel lejjebb, de a soha ki nem nyitható ablakok miatt itt is áporodott volt a levegő, a fertőtlenítőszerkezhöz valami hitvány közétkeztetés leégett liszt- és hagymaszaga keveredett. Viszont megjelent a kultúra: az ajtók közötti falakon léckeretben ismert, híres festmények reprodukciói – talán a valahai vacak nyomdafestékek miatt besötétedtek, kifakultak a színeik, esetleg a védő üveglapok szürkültek el, akár a rájuk tapadt kosztól is. A képek alatti részeken hosszú padok, mint egy vidéki vasútállomás várótermében. A padokon férfiak, nők vegyesen – mindnyájan olyan ötven körülire néztek ki, viselkedésük alapján tíz-húsz évvel idősebbeknek. Nemigen beszélgettek egymással, csak üldögéltek, kissé összeroskadva, nagyrészt maguk elé, esetleg az ablaküvegeken túli távol semmijébe néztek. Időnkénti mozdulataik mintha egy lassított filmből valók lettek volna, szinte kockányira, kissé darabosra lassított filmből. A kórházi, szalagokkal összefogható egyenhálóingek felett kirojtosodott fürdőköpenyek, színehagyott kardigánok, a lábakon elnyűtt papucskok, esetleg félretaposott sarkú, fűző nélküli utcai félcipők. Bár nyilván, mint a kórházakban általában, itt is tilos a dohányzás, néhányan mégis bagóztak. Mélyből feltörő váladékokat felköhögve, elszántan. A harakolásokhoz csak valamelyik kórteremből kiszűrődő női hang kapcsolódott, amint megemelt, határozott, türelmének végső határán mozgó tónusban veszekedett valakivel – de ez valahogy nem volt bántó, mintha ezen a helyen ez volna a csend. Egyszer csak megjelent egy, a jelen lévőknél fiatalabb, javakorúnak nevezhető férfi, hálóingét a melléig feltúrva, meztelen alsótesttel. Nem volt felajzva és nem tűnt vigyorgó magamutogatónak, csak jött, mint egy holdkóros, félálomban csoszogva, talán nem is érzékelve, hogy szemérme fedetlen. A padokon ülők észre se vették.

Ez volt a X. stáció helyszíne, ahol az ember fiát megfosztják ruháitól. A Golgotán feljebb, itt egy

emelettel lejjebb a XI., ahol már keresztre feszítik. Nincs visszaút: hamarosan elkövetkezik a XII., ahol az emberfia meghal a kereszten.

Az osztályvezető főorvos asszony hasonlatos volt nővéreihez: középkorú, kissé túlsúlyos, simán hátrafésült haja gondozatlannak hatott. Nyakában vékony aranylánc – talán egy műtéti heg, pajzsmirigy-operáció nyomainak semlegesítésére való. Mozdulatai is lassúnak hatottak, mint a nővéreké, valami túlzó nyugalmat árasztottak. De a szeme nagyon is élénk volt: miután leültetett íróasztala elé bennünket, ide-oda cikázva, leplezetlenül felmért minket, arcunkon túllépve a veséinkbe nézett. Habogva kezdtünk történetünkbe: egy régi, Amerikába szakadt barátunk felkérésére vagyunk itt... Azt kérte, ha amennyiben szükséges, s ha amennyiben pénzen múlik... segítsünk anyja életkörülményeinek feljavításában... vállalja a többletköltségeket... Szóval: többször is, nyomatékkal meglebeggettük a pénz szagát, sőt, a dollár illatát. Szemrebbenés nélkül hallgatta, de érezhetően nem került el a figyelmét. Ahogy egyetlen gesztusunk, megfogalmazásunk, hangszínünk se. Bizonyára felmérte még a feleségemben és a bennem lévő kompromisszumkészség és határozottság különbözőségének fokát is. De nem szólt egy szót sem, néha lassan, aprókat biccentve biztatott minket a további beszédre. De hát mit is mondhatott volna? Idegenek voltunk, fene tudja, honnan szalajtottak. Mesécskénk minőségét felmérve, lehettünk akárhonnán, akárki megbízásából szalajtottak – ennek a lehetőségnek is adhatott esélyt. Meglátogattuk a nénit, mondtuk, és úgy gondoljuk, hogy... Valóban, a körülmények lehetnének jobbak... Az étkeztetés, a gondozás... „magasabb színvonalú”...: ezt én nyögtem be, mert annyira művelt vagyok... „A szükséges anyagi háttér biztosításával magasabb színvonalú...” A főorvos asszony ezekre a megállapításokra is csak bólogatott.

Ez már a „létező szocializmus” korszaka. A hatalom emberei, vagy csak a fennálló hatalmat hivatalból képviselők – mint a főorvos asszony is – már nem utasítottak el hisztérikusan bármi kritikát, már nemcsak mocskolódoó viszontvádkodásokkal válaszoltak. Nem tudom, ki találta ki erre a korszakra a „létező szocializmus” elnevezést, kitűnően találó volt. És mindkét oldalról használható. „Tudjuk, elvtársak, hogy ez még nem az igazi, még csak a létező... De dolgozunk rajta...” „Az elméletekben lévő szocializmus csak fantazmagória, ez a létező, tehát a létező...” A rendszer alapvető dogmáit – szer-

vi hibáit – nem érintve, napi, praktikus ügyekben kialakulhatott valamilyen párbeszéd, akár gyümölcsöző is. Lehetett játszani, már nemcsak a korbács suhogtatásával, de a mézesmadzag húzogtatásával is. Már nemcsak ellentmondást nem tűrve a proletár öntudat dübörgött, de az okos és ügyes fiúkból a kézen-közön tollasodás egymásra kacsintó sunyi mosolya is előbújhatott. Az internacionalizmus szent dogmáinak hibátlan felsorolása közben a szájak szögletében megjelenhetett egy mindezeket lenullázó mosolyka. Akkoriban az a jópofaság járta, hogy mi vagyunk a béketáboron belül a „legvidámabb barakk”. Barakkunk főbejárata fölé, félkörívben elhelyezett betűkkel pedig ez volt írva: „A cinizmus szabaddá tesz!” Akik szabadságvágyának ennyi is elég, nosztalgiával gondolhatnak e korra.

A főorvos asszony végül azt válaszolta, hogy az egész egészségügyi rendszer bizonyos átalakítások előtt áll, melytől ő szakmailag, de emberileg is sokat vár, biztos benne, hogy újfajta megoldásokra is lehetőség nyílik. Az intézményen belül is alakult egy munkacsoport, mely az adott anyagi lehetőségeken belül végrehajtható reformtervezeteket dolgoz ki, megszüntetve bizonyos párhuzamosságokat, feltárva rejtett tartalékokat, és hogy ennek a munkacsoportnak ő is tagja. A „létező” szellemiségének megfelelő, mesterien kimunkált kiselőadást hallottunk tőle – ezt a kommunikációs technikát majd a demokratikus berendezkedésre áttérve csiszolják briliánssá immár választott honatyáink. Bennem ágaskodott az indulat: azért ne szereljen már le egy ilyen átlátszó dumával, szólni akartam, nem is tudom, igazán mit, de valami keményebb dolgot... A két szemünkkel látott helyzetet azért ne lehessen ilyen simán elnyálazni... De ő egy kellemdús mosollyal – a hivatalosság felsőbbrendű kellemdús mosolyával – jelezte, van még mondanivalója. „Írjanak a barátjuknak, hogy mihamarabb küldjön egy felhatalmazást, egy kinti ügyvédi iroda ellenjegyzésével ellátott felhatalmazást, melyben feljogosítja önöket, és konkrétan milyen vonatkozásokban, mert ez fontos ugyebár, az édesanyja ügyeiben eljárni.” Belénk rekkent a szó. Óh, Istenem, hát hogyan is lehetünk, már negyvenévesen ilyen kiscserkész lelkűek! Hogy azt hittük, a részvét, az önzetlen segíteni akarás elegendő, hivatalos, pecsétes papír nélkül bármire is! A főorvos asszony természetesen észlelte megtorpanásunkat, úgyhogy immár, kivívott fölénye tudatában afféle jóemberi, lágyabb hangnemenre válthatott: addig is majd személyesen utánanéző a

dolgoknak, mindig adódnak lehetőségek... Egy papírra felírta nevünket, címünket, telefonszámunkat is, ha úgy alakulnak a dolgok, hogy jól jön a segítségünk, tudjon értesítést küldeni.

Nem kaptunk soha semmiféle értesítést.

De akkor akár elégedettek is lehetünk volna a találkozás eredményével. A főorvos asszony hozzáállását akár korrektnek is minősíthettük, mi mást mondhatott volna az első pofavizit alkalmával? – a feltételes mód csak annak szólt, hogy éreztük, bármi érdemi cselekedet végrehajtásához nagyon szorít az idő. Tudtuk, még néhány kört kell futnunk, s mint más, jó orvost kereső esetekben, ismeretségi körünkben valamilyen személyes kapcsolatot kell keressünk, szóval még egy ideig nyálazni kell a dolgokat, míg a kölcsönös bizalom jegyében szerényen eléje csúsztatjuk íróasztalán a dollárokkal bélelt borítékot.

Sürgősen levelet kellett írunk barátunknak. Tartalmát illetően néhány dologban előre megállapodtunk – aztán mégis elvacakoltunk vele éjfélig. Nem írhattunk arról, hogy valójában milyen körülmények között, bennünket is felháborító körülmények között találtuk meg az anyját – úgy gondoltuk, ez esetben azonnal repülőre ül, Bécsbe érkezve kiveteti taxival magát a magyar határra és összeverekszik a magyar határőrökkel – csak annyit: „az itteni lehetőségek között is szegényes helyzetben”, majd megérti maradék magyar agyával. Megírtuk, hogy nem ismert meg minket, de rögtön enyhítően: „ami nem csoda, hisz húsz évvel ezelőtt félórára találkoztunk”, azt már nem, hogy feltételezésünk szerint már őt se ismerné meg. Írtuk: egyelőre ne küldjön pénzt – eddig csak a gondozónővéreknek adtunk, dollárba számítva nem túl jelentős borraivalókat. „Komolyabb összegek hatékony felhasználásához, az itteni közállapotok dzsungelében még kapcsolatokat kell keresnünk” – ezt a kitéltet azért is tartottuk fontosnak, nehogy azt higgye az amerikai agyával, hogy rástartolunk a dollárjaira. Írtunk a főorvos asszonynál tett látogatásunkról – némi kis jellemzést is adva róla –, és arról, hogy – épp az ő javaslatát követve – küldjön számunkra, lehetőleg gyorsan, valamiféle hivatalos meghatalmazást édesanyja ügyeinek intézésére, mert „bizonyára vannak itthonról emlékeid: e nélkül a bürokraták minimum körberöhögnek.”

Úgy volt, hogy másnap, munka után ezt a fogalmazványt átmásolom egy légipostai hártypapírra és feladom expressz. De aztán másnap, ébredés után, kávéfőző félálomban – amikor az álmokban fogant

zseniális gondolatok szárba szökkennek – eszembe villant, hogy amerikas barátunk alighanem „feketesegű”. És akkor...

Magunk között, baráti társaságunkban feketesegűeknek neveztük azokat, akiket a rendszer emberei hatalmukra nézve valamiért különösen veszélyes elemeknek tartottak. Éljenek bár bel-vagy külföldön, nem győzték szapulni, rágalmozni, lejáratni őket. A nyugaton élőket kevésbé ismertük – jórészt az '56-os forradalomban játszottak vezető szerepet, a Szabad Európa Rádió körül tevékenykedtek, esetleg a marxista esztétika értékrendjét figyelembe se véve, antikommunista propagandistának minősítették – nevükkel időnként találkozhattunk a hazai sajtóban, amint éppen elátkozzák, esetleg nézeteik – nem közölt, általunk nem ismerhető nézeteik – ellenséges, tarthatatlan voltára oktatják ki őket. Egymásnak adogatva olvastuk a határon becsempészett, tiltottnak minősített könyveiket, de egységes, határozott képünk nem alakult ki róluk. Nagyjából csak a hazai feketesegűeket ismertük: az értelmiségi körökben szájról szájra terjedtek históriáik. Az itthon élők természetesen nem terjeszthettek mondjuk vaskos antikommunista nézeteket, de a besorolás elnyerésére erre nem is volt szükség: elegendő volt valamely szentséges párthatározat ostoba, esetleg káros, vagy átlátszóan sunyi voltáról szót ejteniük. Ezt a státuszt leggyorsabban és legbiztosabban úgy lehetett elnyerni, ha valaki a magyarság érdekeiről kezdett beszélni. Hagyományairól, igaz történelméről, lelki vagy éppen demográfiai állapotáról. Ilyenkor azonnal megszólaltak a harsonák: „Nacionalizmus!” S ha valaki még azt is merészelt, hogy a trianoni rablóbéke nyomán a határokon kívülre szakadt hárommilliónyi magyart is az összmagyarság kebelére vonja, a harsonák, az új birtokosok harsonásaival megerősítve oly hangerőre kapcsolnak, hogy meghasogatták a vörös csillagokkal ékesített internacionalista egek kárpitjait is: „Sovinizmus! Irredentizmus! Burkolt szovjetellenesség!” Ebben a nyolcvanas évek elején létező szocializmus puha diktatúrájában már valóban nem léteztek kényszermunkatáborok, nem bőrtönöztek be senkit egy politikai viccért, de maradtak még bőven az elítélt húsába vágó büntetési lehetőségek: kirúghatták a munkahelyéről, bevonhatták az útlevelét, még a „baráti” országokba se dughatta ki az orrát, az elvtársak számára kiépített „K”-telefonvonalon percek alatt végigfutott az ukáz: többé egy sort se szabad, még korábbi írásaiból se

kinyomtatni tőle, a pártlapban töredékes, nem ritkán meghamisított idézeteket kiragadva bizonyítani, hogy éppen a dolgozó magyar nép ellenségeinek kezére játszik. Hivatásos spiclit állítottak rá, zaklatták barátaikat. És persze, ha nem is nyíltan, lehallgatták a telefonját és felbontották a leveleit. A hazai feketesegűség elviselésére nemcsak szilárd jellemre, de valami született konokságra is szükség volt. Mindezek mellett, nagyon is súlyosan ott lapult a múlt árnyéka: semmiféle garancia nem volt arra, hogy ez a „puha diktatúra” valami nemzetközi bonyodalom vagy a moszkvai legfelsőbb párhatalom vénemberei közti hatalmi harcok következtében ne vaduljon be újra. A Vöröshadseregnek az országba özönlésétől kezdve az '56-os forradalom megtorlásáig, a megtörtént ezeryi rémtörténet közül minden magyarnak volt egy vagy akár több, személyére szóló rettegettörténete. Megtörtént események, vagy olyanok, amelyek akár megtörténhetek volna. Nekem például Mansfeld Péter esete, akit kiskorúsága ellenére halálra ítélték – pedig a harcok során nem is ölt meg senkit –, majd tizennyolcadik születésnapján felakasztottak. Talán azért ő, mert egykorúak, mindketten 4-esek voltunk. Magától értetődően vettem magamra sorsa tanulságát. Minden magyar lelkében ott lappangott az elvtársi gyűlöletképesség és bosszúvágy ismeretének koromfekete árnyéka.

Csak a teljesség – és mulatság – kedvéért: a „feketesegű” ellentéte volt a „kinyaltsegű”. Ilyen volt például az a televíziós személyiségnek kinevezett fecserésző, akit egyszerűen nem lehetett levakarni se a képernyőről. Ha már nagyon untuk és átkapcsolunk a második adóra – akkoriban csak két hazai sugárzású műsort lehetett fogni a készülékeken –, ott is ő fecserészett egy régebbi felvételtől. Vagy a művészvilág, köztük írófélék is persze, azon csoportja, melynek tagjai – április negyedikén, hazánk felszabadulásának ünnepén – szépen sorban, szinte nevetséges menetrendszerűséggel megkaptak minden művészeti és állami díjat és kitüntetést – emlékszem, vihorászva totóztunk, sok találattal, hogy most ki következik. És természetes módon idetartoztak a haladás és a modernitás jelmezébe öltözve a feketesegűek ellen nagy pofazacsókkal harsonákat fújók. Bizonyára megvoltak a más szakmák kiválasztottjai is, de csak ezekre figyeltünk – úgy nagyjából. Akkoriban nem tudtuk, de még a titkoszolgálatoknak is ki volt adva, kiket kell „megfuttatni” – bizony, bizony, kiválóságokra oly rátarti,

kinyaltseggű barátocskáim. És az elvek egyeztetésével kijelölt játszóteret diszkréten belebegette a valutának mámorító érzéseket keltő forint illata. A „kinyaltseggűség” mibenlétét egyszerű volt átlátni, de – megint csak a teljesség és a mulatság kedvéért – e kategóriában is sokszor csak a vállunkat rándíthattuk: még a rendszer logikájának ismeretében is sokszor érthetetlennek tűnt, miért kinyaltseggű egy-egy nagyon is átlátszó nagypofájú.

Akkoriban úgy gondoltuk, a rendszer sajátossága ez. Hisz annyira tökéletlen, hogy szinte csak „létező”. Aztán áttérve a többpárti parlamenti demokráciára, ugyanezzel a gyakorlattal kellett találkozunk: a pártbozotosokból elő-előbukkanó kurzuslovagokkal. Ezt a lehangoló, de mégiscsak váltógazdálkodást legnehezebben a régi, akár klasszikusnak is nevezhető nomenklátúra kinyaltseggűjei viselték el – bár demokraták lettek ők is, nagyrészt ráadásul „szabadok”, de a hatalom éltető és biztató lábmelege közelségből kikerülve, országra, de főleg világraszóló, gyűlölettől hevült performanszokat mutattak be.

...Barátunk nyilván feketeseggű: akkoriban a nem e kategóriába sorolt hazánk valahai fiainak már megengedték a beutazást, ha kint még vitték is valamire, még dicsekedtek is velük... Tehát felbontják leveleit, a nekünk szólót is felbontották... S ez még azt is magyarázná, miért nekünk írt: nyilván a korábban, közelebbi barátainak írott leveleit is felbontották, mire ezek a közelebbi barátok idővel rájöttek, s elkerülendő a kellemetlenségeket, megszakították vele az amúgy is természetlen kapcsolatot. Mikor a kávéfőző masina csövecskéjén átpöfönt az első csepp nedű, megszólalt bennem egy idősebb barátunk hangja: „Soha ne mondjatok ki neveket! Semmi konkrétumot!” Egy nagyobb társaságban, iddogálás és laza fecsegés után, félrehíva bennünket kaptuk meg a kioktatást. Pontosabban csak afféle sztorizás volt ez: ’56-ban ő már egyetemista volt, és – elmondása szerint – nem csinált se többet, se kevesebbet, mint a többi tízezer, mégis kirúgták az egyetemről, majd csak háromévi segédmunkáskodás után mehetett vissza, csupán csak azért, mert valaki megemlégette a nevét. „Sose mondjatok például olyat, hogy... És akkor talákoztam X-szel a villamosmegállóban... Mert berendelik X-et és megfingatják.” Jónéhányszor berendelték kihallgatásra, szembesítették meg nem nevezett személyek állítólagos vallomásaival, fenyegették, megalázták. Valóban csak sztorizás volt ez, a nyolcvanas évek elején már valóban nem volt szükségünk naprakészen efféle tudományokra, de

nem apropó nélküli: egy nyaralás közbeni, véletlenül összeverődött társaságban folyt az a bizonyos beszélgetés, és barátunk azt állította, meg nem nevezett, de biztos forrásra hivatkozva, hogy az egyik résztvevő beépített téglá, azaz hivatásos spicli. Sose lehet tudni, legyünk óvatosabbak. „Így megy ez... Most, a létezőben már nem a kihallgató-, hanem a tartótiszteké a játszótér... He-he.”

Így aztán a levelet csak másnap, alaposan öcenzúrázva másoltam légipostai papírra. Kihagytam a főorvos asszonnyal való tárgyalásunk részleteit – jellemzését: amúgy is túlbuzgóság volt ez –, csupán csak megemlégettem, hogy találkoztunk vele. Kihagytam efféle mondatokat: „Mint emlékszel, pénzen itt, akár csak nálatok, minden megvehető, de míg nálatok természetes dolog, itt, a fennálló törvények szerint akár büntethető korrupciónak is számíthat.” Mert sose lehet tudni, nem árt az óvatosság. Nem voltam büszke magamra, hogy ilyen okos vagyok.

Úgy gondoltuk, levelünk esetleges felbontási idejével is számolva, hamar kapunk választ. Úgy a második hét vége táján, mikor még mindig nem érkezett semmi, egyik ismerősünk Bécsbe ment, afféle hétvégi bevásárlóútra, kapóra jött, megkértük, ott adjon fel egy levelet – ezt a magyar hatóságok már nem tudják elgáncsolni. Ez a levél már szinte csak tömondatokat tartalmazva igen kurta lett – pótlólagos életjelnek való –, ebben még kértünk valamilyen felhatalmazást.

Egyik levelünkre se érkezett válasz.

Ahogy a kórháztól se kaptunk semmiféle értesítést.

Ez idő tájt feleségem úgy érezte, kötelessége lenne ismét bemenni a kórházba, de – azt hiszem, nem akarta újra összebüdösíteni a ruháit: a néni úgyse fogta volna fel személyes megjelenését – csak betelefonált. Sikertült az egyik nővérrel beszélnie, aki részvét nélküli hivatalos közönnyel azt mondta, hogy a néni előző napon meghalt.

A történet itt számunkra befejeződött.

Bár – lelke mélyén – még hónapokig vártam egy Amerikából érkező levélre. Akármilyenre: a történet így bántóan csonka és magyarázat nélkülinek maradt. Még azzal a gondolattal is eljátszogattam, mi lett volna, ha kapunk egy hivatalos, mindenre, még az ingó és ingatlan tulajdonok kezelésére is jogosító meghatalmazást? Nagy slamasztikába kerültünk volna... Bár akkoriban a lakások zöme állami, illetve tanácsi tulajdonban volt, azt bárkinek kiutalhatták, de a néninek voltak bútorai, használati és személyes tár-

gyai, esetleg ékszerei is... Azokkal mi történt? Ügyvédet kellett volna fogadnunk? Perekre jární? Ránk verték volna a temetési költségeket? Jaj-jaj... Aztán a lakásról, ami nagy kincs: százak tülekednek egy kiutalásért... Ki lakhat most benne? Vagy akár már a néni életében tanácsai kézen-közön elintéződött az ügy: a főorvos asszony, nyakában kis fényes aranylánccal adott valami hivatalos igazolást, hogy a bérlő élve már nem kerül ki intézményéből... Talán éppen a főorvos asszony unokahúga lakik most ott? A papírt, amire felírta nevünket és címünket, távozásunk után, alighanem azon melegében a szemétkosárba dobta... Miért értesített volna bennünket bármiről is? Kedvem lett volna elmenni, megnézni azt a lakást, kicsit körülszaglászni a dolgot, de akárhogy is erőlködtem, csak annyit tudtam emlékezetemből kipréselni, hogy valahol a Nagykörúttól kifelé, a Városliget irányába esett a ház, vagy százéves kora ellenére jó állapotú, nagy lakásokkal rendelkező ház, de hogy pontosan melyik...?

Gondolatjátékaim beleillettek a „létező” közállapotába. Aztán csendesen elenyésztek.

Úgy tíz évvel később, a rendszerváltásnak nevezett események után, mikor a nyugati emigránsok már gond nélkül hazajárhattak, találkoztunk valakivel, aki ismerte régi, de szinte ismeretlen barátunkat. Nem

közelről, inkább csak tudott róla. Hogyan keveredett szóba, meg nem mondom. Amerikás magyarunk azt mondta, barátunk szép karriert csinált, bekapcsolódott az akkor nagy felfutásban lévő számítógép-fejlesztésbe, meg persze a bizniszbe, tudományos fokozatokat szerzett, cikkeket írt... És nemcsak tudományos lapokba, de az egyik kint megjelenő magyar nyelvű újságba is. Egy időben rendszeresen olvasta. Ezek afféle önreflexiók voltak, vallomások, innen tudja a dolgait, még azt is, hogy egy skandináv származású nőt vett feleségül. „Kiváló koponya lehetett.” Múlt időben beszélt róla, bár nem tudta biztosan, él-e, hal-e. „Rendkívüli agy... És olyan kemény, rámenős fickó... De az ilyen az amerikaiaknak nagyon is tetszik.” Akkor valóban lehetett pénze rendesen. „És... nagy magyar! Minden cikkében...” „Aha...” bukott ki belőlem, „egy feketeseggű nagy magyar!” Újjonnan szerzett ismerősöm amerikai életével nem ismerhette e kifejezés mögöttes tartalmát, nem is kezdtem el magyarázkodni, de ezen jót nevetett. Úgy látszott, önmagában véve is elég vicces, hogy valaki „feketeseggű nagy magyar”. „Csak hát...” Fél percig az állát masszírozva gondolkodott, kimondja-e? „Csak hát... Legalábbis úgy hírlétt... Nagyon iszik. És hát az alkohol... Idővel... ugye, a jellemet is... De semmi konkrétumot nem tudok.”

Madarak (1979–80, fa)

VASADI PÉTER
A szürke zóna

In memoriam Csernobil

„A művészet nem tűr semmiféle programot, kötelező irányt. A célzatosság megmérgezhet egy műalkotást, de önmaga annyiban mindig is tendenciózus, amennyiben az emberség irányába mutat.”

(Viktor E. Frankl: A szenvedő ember)

*Arrafelé nincs esemény.
 Se embernek, vonatnak,
 erdőtüznek távol göndörödő
 füstjelei, szemfolyásos
 időben, megvakított örökben
 áll a lét, akár egy óriás
 tűzfal háza nélkül, ledőlni
 nem tud, nincs, ki javítsa,
 a teljes Minek? emlékműve
 lett, hordaléknak sok, fő-
 falnak romos, haszontalan.
 Nem pottyan onnan ide
 semmi, nem zörren, se inog,
 nincs születés, se mozdulat,
 se csönd, se zaj, se ritmus,
 éji-zene, kórus-hangtörmelék,
 se villamos letörött, szikrás
 vasrugója nem ugrál utca-
 köveken, nincs fordulat,
 sebesség, se víz, se csábítás,
 hogy Isten nincs, se volt, nem
 mondja senki senkinek,
 nyöszörgés szivárog csak
 piszkos pokróc alól, nincs
 ábra, forma, testi vágy, se
 test, se bátor kívül-belül
 szégyenkezés, kövér pormacskák
 lengenek megkövült fenyőcsonkokon,
 nincs szó, se hang, se állítás,
 és nincs ellenkezés, hagymát,
 sajtot, se húst nem vág a kés,
 nincs ital, illat, szomjúság,
 a széles penge ott rozsdásodik
 egy őzbak homlokában, elsárgult
 csontja homok már nem lehet,
 szálkákra sem szakadhat,
 hever megdőlvé, talán majd
 szétesik, de nincs eső, se hó,*

se gazdag vizelet egy sárkány fark-
 tövéből, nincs szél, orkán, se felhő,
 a létezés lassan kővé feketedik,
 a vak örök mind mélyebben
 vakul, nincs éj, se dél, se
 nappalok, a szürkés semmi
 terjeng az elkopott hegyek között,
 nincs simaság, se száz redő,
 nem voltak ők, se te, sem ő,
 és maga sincs a Nincs, egy
 vénöreg faajtó árválkodik
 porig tarolt mezőben, meg-
 billent tokja egy-zsanéron,
 kilincse lóg, cirádák rajta,
 boldogabb kor lázas rajzait
 vasába marták skorpiók, majmok,
 korokodilfogak, tán föl-fölugató,
 tüskés karmú madár méteres
 csőre verte, se jön, se megy itt
 semmiféle Nap, sugarait lelőné
 a vörös éjszaka, kiről nem tudni,
 hol lakik, talán egy röpködő,
 tonnás káromkodásban, talán
 angyal-keményen összezárt fogak,
 egyetlen száj tízméteres ajkai
 rejtik, mivel talán a kéz is ő
 tűhegyes sikolyával és téglá-
 súlyú hörgéseivel, s mászkál
 szabadon, mint egy vadállat;
 s én sem vagyok, mert soha nem
 volt senki sem, fossziliáink
 mégis szüntelen keringenek,
 és Bach se volt, hangjegyformájú
 semmije lila kamásnis cerkófpapa
 mellén fityeg, mint egy
 medália, most közeledik
 az öröm nevű, füttyögő hangya-
 sereg, falni kezdi a kéz húsát,
 a testnyákat, mely gyűrött
 kátránnyá aszott.

*

Nem tudni, hol az Ott.
 Alighanem a Nemben. De ez
 a két táncos káposztalepke
 őszidőn a Semmiben is létezés.

CSEPCSÁNYI ÉVA

Találkozás a napemberrel

*Pipacsok nyílnak el homlokodon,
míg a szavakat lángnyelvek közül
veszed, konokul megforgatod, ha
tűz, hát legyen pokolból vett,
csiszolatlan, napheves.*

*Te még beszélsz éjjelente a fákkal,
hajnalhasadtával hosszan, hercegien
ülsz fenn a hegyen, és mielőtt torkát
elvágod, kis keresztet rajzolsz a
bárány homlokára.*

Vállak

*Bal válladból őserdő sarjad,
a másikon folynak le a tengerek.
Egyik karod óda, másik ponyvaregény...
Ma madárröptű párnán ültem, mondtam
a fiúnak: ebből vers lesz. És íme.
Két ember, ki nem kér a kegyelem-
tenyérből. Jó, hogy nem vagy tanár, szét-
ültetnél minket, csillagjeleket véshetnénk a
fal testébe. A lazafiaké az érdem: titokban
zászlókat hímeznek, mint az apácák. Akikhez
vágynom vissza néha, mint vert asszony férjéhez.*

Egyben

*Egyik szemed jogar,
a másik naplemente.
Galambokat eregetek
ruhaszáritómról, tolluk
lesz hajad, röptük érintésed.
Hűtlen vagyok, de csak úgy, mint
a hajnal. Ökölnyi epreket szedtünk
testvéremmel, közben azon tanakodtunk,
hogy égessük nagyitón át a bogarakat.*

SZENTMÁRTONI JÁNOS

Faültetés**Gaál Imre azonos című festménye nyomán**

Óriás asszonyok piros ruhában, tagbaszakadt, mezelen férfiak. A tóba tűvékony fákat ültetnek, karjuk az égig ér. Különös szertartás. Mintha közben groteszk táncot lejtene. Bokájukig ér a víz, mely a következő pillanatban már olyan, mint a kiömlött láva: kérge épp megszilárdult, de alatta parázslík még aranya a visszafojtott indulatnak. A vaskos felhők tükrei e földöntúli földnek. Óriások gólyalábakon: tömör istenek a jövő pálcikáin. Mégsem szakad rájuk semmi, hisz az eget is ők tartják, a facseteték meg mankók is az idő földjébe fúrva. Ablakom előtt olykor egy-egy nesztelen autó suhan el. A hegyoldalon varjak keringnek: szélkavarta korom. A reggel még ködsapkás hegytető hajadonfőtt az alkonyi fényben. A képbe váratlan besétál Károly kutyája. Mögöttem, ahol a tó, vonat zakatol el, félhomállyal tömött fülkéiben a faültetőkkel, akik a párkánynak támasztott album lapjain most már örökké járják szokatlan táncuk s tartják az eget, kezükkel rozsdabarna felhőkbe túrnak, s horizontjuk sávját elönti a sárga. Arctalan titánok, akikkel nem tudsz mit kezdeni, mégis érezni rajtuk: ha roskadnál, vastag karjikkal felfognának, kilépdelnének veled a tóra, s elültetnének téged is, a sorsodon kívül, talán Isten tenyerébe, hogy új életet hajtsál, a mostaninál jobbat, szebbet, az örömben gyökerezőt, a türelem földjéből szerteágazót. S ahogy sötétedik, úgy ül ki ablaküvegre arcod, már kérge van, volt hozzá harminchat évéd, de benne aranylik még a villanykörte fénye, majd lassanként kirajzolódik a szemed, a kialvatlanságtól vérekes tekintet, ormyerged körül a pálinka árkai, lefelé görbülő szád, amely oly szorosra zárt, mintha az imént itatták volna meg a halál italával. A szoknya lankáin szerteszórt házakban lámpák gyúlnak, ismeretlen csillagtérkép, míg te elsötétülsz, akár egy kihűlt bolygó a közönyös űrben, melyre nap nem vetül, s már csupán magadat látod, magadat nézed: sorsodba csavart idegen, cigarettafüst gomolygó kéjében álló égitest, kérgeden bukások hegeivel, szemedben az album lapjairól visszaverődő faültetés óriásaival, homlokodban egy pislákoló világvégi körte, mely most épp olyan, mint a révész lámpása.

Évekkel ezelőtt egy éjszakai pad támláján ültél szemben a visegrádi várral, azzal a barátoddal, akinek házában most bujdokolsz – és a szinte vágható sötétből lassanként kivált egy apró fénypont, a túlvilági révész macskaszemeként fénylett a jóvátehetetlen múlt bozótosából. Védtelenül ültél, körötted a szétdobált fegyverek: az önzés golyószerű, a hazugság pajzsa... És kimerülten, egy átmulatott fesztivál után, a hajnali vonatra várva, s már a stég zenészei is elhevertek, pihent a hegedű, aludt a torkokban az ének. Úgy ültetek ketten, mint akiket otffeledtek egy kihűlt lakodalom romjai közt, hátal a hortyogó sokaságnak, az üresen lógó hinták kísérteteinek, szemben a víz sötétjével, amely néma volt és hideg. Kezetek néha megdörzsöltétek, de szóra már nem nyíltatok, csak könyököltetek a semmivel szemben, melynek szuroktestében olykor egy-egy megriadt madár húzott végig láthatatlan, vagy az áramló mély valamelyik vadásza rabolt a nádas közelében.

Először csak a víz mozdult. Alig hallhatóan. Apró loccsanásokkal nyaldosta a part menti köveket. Úgy borzongtatok, mintha bokátokat hullamosó érintené. Majd a túlvilági révész lámpásának fénypontja: akár az ösztönök dzsungelmélyéből leselkedő ragadozó szeme. Nőtt, csak egyre nőtt. Aztán a hang is megérkezett. Ahogy a hullámok terebélyesedtek, a vészjósló hang úgy erősödött. S ekkor még semmit sem látni, csak érezni a hajó közelségét, a közben dinnyenagyságúra hízott karbidlámpa fénye szinte megbabonáz, beleég a retinádba, elvakít, mint most ez a homlokodban égő villanykörte – ezért is csak az utolsó pillanatban bontakozik ki a sötétből, s már csak akkor érzékelitek, amikor előttek magasodik, ütődik stégnek, vigyorog kormánykabinjából a szakállas férfi, aki mintha mindent tudna, szájából csikk parázslík... Lerántjátok szemetekről a hajólámpafény obulusát, kidörzsöltelek belőle a parazsat, megjáratjátok elgémberegett tagjaitok, hogy a dermedtség jégkásája fölengedjen bennük. S mielőtt meggondolnátok magatokat, fölcaplattok a vonatállomásra. Hátatokon még sokáig érzitek a révész kaján s egyben részvétellel teli tekintetét.

Az ablaküveg fantomarca is tiéd. A tűvékony sikoltás a jövő sínjein. A faültetés olimposzi bennszülött tánca a lávaként parázsló látomás fölött – amit apránként elhordanak majd a félhomállyal kibélelt vonatfülkék. Míg az emlékezet papírlapját: horizontod sirály metszi ketté. Fehér villanás. És széthordott életed majd csak a faültetők rakhatják össze. De csak akkor jönnek el, ha nem látod őket. És csak akkor látsz, ha eljönnek végre.

KERTÉSZ LÁSZLÓ

Egy sosemvolt fauna álmodója

Varga Géza Ferenc plasztikái az 1980-as és '90-es évek magyarországi természetművészetének meghatározó munkái. Tragikusan korán lezárult életműve azonban viszonylag kevesek által ismert.

Az 1950-es születésű művész autodidakta. Egy évet jár földrajz–rajz tanári szakra, hivatalos művészeti képzése ebben ki is merül. Először fest és grafikákat készít, szülővárosában, Dombóváron megbecsülést kivíva. Ezek a képek is már a térillúzió vizsgálatának jegyében születnek. A szobrászkodást 1975–76 körül kezdi mintázással, a faragás csak ezután következik. Fát volta-képpen kényszerűségből kezd használni, mert a megfelelő minőségű kő és a megmunkálásához szükséges eszközök ára számára akkor megfizethetetlen. A kezdeti szükségéből azonban – bár a kőhöz sem lesz soha teljesen hűtlen – a fa iránti elmélyült szeretet lesz. Mivel egy ideig asztalosműhelyben is dolgozik, megtanulja a csapolásokat, a famunka mesterségbeli fogásait is.

1978 és 1980 közt a Tolna Megyei Tanács ösztöndíjasa, ez biztosít szobrászi indulásához egzisztenciális hátteret. 1980-ban már Szekszárdon és Dombóváron is csoportos tárlat résztvevője. Ekkor állítja ki először többek között a *Nagy halvázat*, a *Madarakat* és *A nagy halurat*, amely címével Morgenstern versére utal. Varga korai művein a biomorf felől indul el, természetben talált formák felnagyításával. A '90-es években majd a Fáskör nevű szobrászcsoport oszlopos tagja lesz, azt azonban már most fontos megjegyeznünk, hogy ő – társaitól eltérően – erőteljesebben átalakítja a fát, a természet növényi formáinak idézetként való felhasználásával nem él, annak ellenére, hogy sok fantázialénye dominánsabb állati mivolta mellett növényi vonásokkal is rendelkezik. A *Nagy halváz* például, amely egy óriás halgerinc, egy sosemvolt mesebeli hal mementójaként, már csak pozíciójánál fogva is – ugyanis totemszerűen függőlegesre komponálta – egy fa stilizált formáira asszociál. Csontok szobrai alkotja meg fából és néha csontból is. *A nagy halúr* például egy felnagyított lapockaforma. A fát általában natúr színében használja, legfeljebb olajjal kezeli. A víz világa mellett megidézi a levegőét is: *Madarak* című sorozatában, amely végigkíséri az életmű installációit, csontokból, vízi lényekből, denevérekéből, medúzákából álmodik olyan szárnyas lényeket, amelyeket valóságos, létező állatok megjelenítésének érzünk, igaz: egzotikus, ritkán látott, tőlünk tér-

ben vagy időben távol élő/élt állatokéinak. A madarak és repülő lények iránti vonzódása nem véletlen. Hogy szülei elvárásainak megfelelően, először orvosnak vagy biológusnak készül. E tervekből – mivel valójában a művészet vonzza – nem lesz ugyan semmi, de az állatok és főleg a vadmadarak szerelmese lesz. Tizenhat évesen sólymot és vércsét tart, a repülés mechanizmusának és szabadságának így válik közeli megfigyelőjévé.

1977-ben megnézi Samu Géza szekszárdi kiállítását, és bár ő – Samuval ellentétben, akit ekkoriban a paraszti tárgykészítés formavilága inspirál – a biomorf szobrászat felől indul el, megerősítve érzi magát; 1979 táján azután személyesen is megismerkednek. Varga ekkor még Dombóváron él, tényleges szakmai kapcsolatrendszer nélkül, Samu tanácsára próbál szerencsét a fővárosban. 1981-ben felveszik a Fiatal Képzőművészek Stúdiójába, az 1982-es Stúdió Kiállításon pedig már díjat is kap. Néray Katalin erről a kiállításról írva már együtt említi a nevét Samu Gézáéval és Orosz Péterével, jó szemmel fedezve fel szobrászatukban a rokon attitűdöt.

Az 1983-as év hozza el az első egyéni kiállításokat. Először a Fiatal Művészek Klubjában, ahol a *Madarakat* és több más függesztett kisplasztikát állít ki. Halmadár imitációinak asszociatív formaképzési mechanizmusában, kompozíciós építkezésében tetten érhető a montázselv érvényesülése is, ha a motívumok, amelyekből a képzelt lények felépülnek, nem is tárják fel direkten eredetüket. Itt állítja ki *A hal éji énekét* is, amely Morgenstern versének látványvá váló lefordítása, a metrikai jelekkel mint pikkelyszerű mustrával. Ez a direkt irodalmiasság többé nem jelentkezik Varga művészetében, bár címekért ezután is gyakran fordul az irodalomhoz. Ugyanebben az évben kiállítási lehetőséget kap a Vas utcai szoborkertben. Itt az egész tárlatot *A hal éji éneke* jegyében tervezi meg, így a lényegében az előző kiállításán már szereplő anyag egy hatalmas necc mint halászháló alá lesz beállítva és befüggesztve. A kor légkörét jellemzi, hogy a látogatók fölé boruló háló szimbolikáját politikailag azonnal túlinterpretálják. A hálóé azonban, amelyen a *Madarak* repkednek, Varga számára mégsem a nem kívánt konfliktust, hanem a szakmai elismerést hozza el. A kiállítás dicsérő kritikákat kap, a politikai felhangok elcsendesednek.

Ha művészetének közvetlen előzményeit kutatjuk, Borsos Miklós nevét feltétlenül meg kell említenünk. 1976-os retrospektív kiállítása a Magyar Nemzeti Galériában nagy hatással van Vargára, de személyisége, etikája is hat rá – az, ahogyan a művészeti intézményrendszerrel független, kívülálló tudott maradni.

Különösen kései szobrait értékeli Varga, a természettől „lopott” formákat. Sokáig tervezgeti, hogy megkeresi a mestert, de végül, Borsos halála miatt személyes találkozásuk meghiúsul.

1983-ban Nagyatádon, a faszobrász művésztelepen együtt dolgozik Samu Gézával és Orosz Péterrel is. *Iguanája* is ekkor készül, és nagy feltűnést kelt. A hatalmas, villás törzsű fára láncokkal erősített, fából faragott óriás totem, trófea, áldozati felajánlás sorsa a természetben az apránkénti pusztulás, miközben a villás fa, amelyre függesztve van, éli életét és tovább növekszik. A műtárgy és természeti táj kapcsolatának vizsgálata az *Iguánát* erősen rokonítja a Pécsi Műhely ezirányú kísérleteivel. Ráadásul Varga 1979–80-as tájba helyezett *Madarak* című installációjának térjelölő függesztőkerete közeli eszmei és formai párhuzama Halász Károly 1978-ban Pécsen, a Püspöki palota kertjében bemutatott dexion-vászon *Térplasztikájának*. Térhasználatuk módja közös örököse Giacometti kalitkáinak is. Az egyeseket agancsos koponyára, másokat állatbőrre emlékeztető *Iguana* ugyanakkor értelmezhető Tennessee Williams *Az Iguana éjszakája* című művének szobrászati parafrázisaként is. De Varga esetében jó, ha vigyázzunk az interpretációval. Sokszor ugyanis úgy emel át címeiket az irodalomból, hogy a műveket csak később olvassa el. Az *Iguánában* megjelenített gondolat Samu Gézának is olyannyira megtetszik – bár először sajnálja, hogy a mű törvényszerű pusztulásra van ítélve –, hogy 1984-ben Samu és a stúdiósok nagyatádi parktervüket szintén az élő és élettelen együttesének koncepciójára alapozzák.

Varga néha bronzal is dolgozik, de a fa, a kő, a csont közelebb áll művészetének karakteréhez, mint a fém. Részt vesz néhányszor a Soproni Érembiennálén is – sikerrel –, a ’90-es években pedig készít egy tojás-embrióforma bronz éremsorozatot is, de ez a műfaj nem kap olyan fontos szerepet a művészetében, mint a többi. Talán következik ez a forma kialakításának általa gyakorolt módszeréből is: a felhasznált anyag formai adottságai és az előzetes tömegvízió egyaránt lehet ennek kiindulópontja – viszonyuk interaktív.

Részben az *Iguana* sikere is belejátszik, hogy Vargát felkérjük, legyen a Nagyatádi Alkotótelep vezetője. 1984-től 1988-ig tölti be ezt a posztot, amely előnyökkel és hátrányokkal is jár számára. Előnyökkel, mert kedvező alkotási lehetőségeket jelent; hátrányokkal, mert a politika szabta keretek szűkösek, a szélmalomharc pedig sok fölös energiáját leköti. Nagy ambíciókkal kezd a telep vezetésébe, szárnyai alá veszi a stúdiósok kezde-

ményezését, szoborpark-tervezést segítő interdiszciplináris szimpoziumot szervez stb. A helyi klíma azonban nem megfelelő egy nyitott nemzetközi alkotótelep működtetéséhez, a város sokszor inkább kerékkötője a működésnek, mint támogatója. A ráerőszakolt tanácsadó testület (Illés Gyula, ifj. Szabó István stb.) folyamatosan fegyelmezni próbálja. Amikor a tájtervek kapcsán nemcsak szobrászokat hív meg előadni, hanem építészt, kertészt, botanikust is, feljelentik. Ha a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége, és főleg Vigh Tamás – akivel Varga jó viszonyt ápol – nem állna ki többször is mellette, helyzete hamar ellehetetlenülne. Így is betelik azonban egy idő után a pohár. Amikor a helyi notabilitások, akik számára az alkotóház vendég házként van fenntartva, az új rendőrségi épület avatása kapcsán részegen céllövészetet rendeznek az alkotótelep szobraira, Varga érzi, ez így nem mehet sokáig tovább. Rövidesen otthagyja hát az alkotótelepet, és Pestre megy. Ott, a Lehel úti Kollektív Műteremben éppen ekkor van üresedés, Samu Géza segítségével így rögtön helyet is talál, és a már megismert, későbbi fászkörös társakkal egy közösségben dolgozhat tovább.

Közben a csoportosak mellett újabb egyéni kiállítások követik egymást: 1985, Stúdió Galéria, Drosendorf Aktív Galéria; 1988, Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár.

Varga korai szobrainak formái valamivel absztraktabbak. Bár kezdettől finoman megmunkáltak a felületei, a ’80-as évek derekától még bátrabban fordul a gazdag részletképzésű szürrealizmus felé. Fokozatosan felerősödik munkáinak a színesség is; ez majd a ’90-es évek elejére teljesedik ki. Továbbra is csak a fa nyers színeit használja, de intarziászerűen alkalmazza a fafajták egymástól eltérő koloritját.

Samu Géza halálakor ő is, mint a többi barát, szép hommage-zsal búcsúztatja az eltávozottat. A *Csontváry és Samu uraknak tisztelettel* című kisplasztika mindkét művész fa-vízióját megidézi egy, a szokottnál is artiztikusabb Varga Géza Ferenc-fában. Ezt a művet, rá nem jellemző módon – finoman kidolgozott munkái ugyanis általában egy lendületből készülnek – rendkívül hosszú ideig készíti. Más formai megoldással, de a kisplasztikánál követett kompozíciós elvet ismétli meg az azonos című, 1991-ben Nagyatádon felállított monumentális festett fa kompozícióban.

Az 1990-es évek elején egymást követik a fászkörös kiállítások, Varga installációi által átértelmezett tereivel. Az installáció Varga alapvető kifejezési módja. Megfigyelhetjük, már első kiállításain is egységes tereket épít, nem egy képzelte fauna fantáziaállatai jelennek

meg nála, hanem maga a fauna idéződik meg. Függesztett, lebegő-úszó kispasztikái installációból installációba vándorolnak, egyszerre vízi és légi világot generálva maguk köré. Ha megnézzük például az 1994-es pécsi kiállítás *Tengeri történet* című installációját, úgy érezzük, egy, a valóságostól eltérő realitású világba, térbe, más ritmusú időbe csöppenünk. A repülés és a víz alatti lét Varga művészetében szinonimák: a súlytalansághoz közelítő mozgás, a gravitáció béklyóitól való megszabadulás, ami számára lényeges, a szabadság metaforájaként. Ahogyan a szinte csak testük kifinomult szerkezetét mutató lények aurájukat megteremtik, ugyanúgy teremtik meg az őket magukba foglaló mélytengeri világot is. Imitált mozgásuk pantomim – a testük szerkezete hordozta gesztus az, ami megidézi mozgásuk közegét. Varga teremtményei őslényekre is emlékeztetnek, a mélytengerek időzárányaiként létező, titokzatos formájú növény-állat lényekre. Egyes monumentális szobrai ezt jól példázzák: például az *Archeo I.* 1983-ból, a salgótarjáni *Nagy csontváz* 1992-ből, de az a végül meg nem valósult nagy land art munka is, amit 1995-ben Farkas Lászlóval ketten terveznek Németországban. A terven mintha egy hatalmas őslény maradványai türemkednének ki a földből.

1988–89-től egy újabb inspiratív elem is megjelenik művészetében: a közvetlen találkozás az egzotikummal; elsősorban távoli országokban rendezett szimpozionok által. 1989-ben mindjárt egy nagyon távoli kultúrába csöppen: Burkina Fasóban a helyi szavannás területen található rendkívül kemény gránitsziklátat bocsátják a meghívottak rendelkezésére. Hatalmas *Egyszarvúján* megfigyelhetjük azt, amit a későbbi spanyolországi, szardíniai, törökországi, kínai stb. munkáin is: saját stílusát megőrizve, finom párbeszédbe kezd a helyi hagyományokkal, mintegy a helyi dialektust is megidézve műveiben.

Az egzotikus kultúrákkal való találkozások nemcsak szimpozion-plasztikáira hatottak. Tematikai gazdagodást, a felhasznált anyagok növekvő változatosságát figyelhetjük meg munkáin: a bambusznádtól a bőrön és a különböző bogyókon át a papírig. Jól látható ez például az 1993-as, Orosz Péterrel közös kiállításán a Fiala Művészek Klubjában, ahol fiktív afrikai maszkokat állít ki, a terem közepére pedig egy saját maga faragta dobot helyez. Ha összehasonlítjuk a Vigadóban felállított, *A nagy Lalula* uralta mélytengeri enteriört, mondjuk az 1996-os *A boldog vadászmező* című térrel, szembetűnő a különbség. Utóbbi már egy pseudo-animista vagy fiktív törzsi világ tere.

Nem tűnik azonban el nyomtalanul a Varga álmodta szurreális fauna sem, csak nagyrészt átalakul. Kiindulásként megőrizve a biomorf jelleget a kispasztikák artiztikusabbá válnak, és elszakadnak a faunától mint témától – ezt jelzik az új címek is, amelyek közt ritkulnak az állatra utalók. A '90-es évek közepétől ismét absztraktabb szobrászi problémák izgatják, az ezredforduló táján például a tömör biomorf forma vesszőkkel feloldva, a tömegesség és könnyedség ellentéte – erre szép példa az *Éjszakai repülés*. E problémafelvetés előzménye az 1995-ös, erővonalakkal átdöfött *Tarajos sül* is.

1996-os nagyatádi *Honfoglalási emlékművével* emlékmű-szobrászatunkban ritka kortársi alkotást hoz létre, Samu Géza oszlopainak tanulságait teljesen a saját nyelvére lefordítva, saját látásmódja szerint értékesítve.

Ars poeticája szerint a szobrászat számára nem cél, csupán eszköz a világmindenség megértéséhez. A szobrok a teremtő energiákkal való találkozást jelentik, a térfoglaló ember konstruktív meditációját.

Míg a '90-es évek első fele a fáskörös együttgondolkodás korszaka, a későbbi időszakra ez már nem igaz. A Fáskör mint együtt kiállító szobrászközösség története hivatalosan 1991-ben kezdődik a győri, Múcsarnok-beli kiállítással. A csoportnak hat kiállítása volt a '90-es években, illetve Fáskörként vesznek részt az 1992-es Salgótarjáni Szabadtéri Tárlaton. Ahogyan azonban egy jó házasság történetében is vannak rosszabb periódusok, a Fáskör esetében is eljött ez az időszak; így lesz az 1996-os kaposvári „A Fáskör utolsó kiállítása”. Ennek okai között felétlenül meg kell említenünk a kritika felületességéből eredő igazságtalanságát: Samu Géza életművét vetítik rá a volt társak munkáira, miközben például Varga kvalitásai semmivel sem kisebbek, mint a volt barátéi. 2001-ben azonban újból összeáll a csapat a szekszárdi Fáskör kiállításon; szimbolikus jelentőségű, hogy Samu Géza posztumusz ismét velük szerepel. Úgy tűnik, a folytatás sem marad el. 2002-es, a Párizsi Magyar Intézetben létrejött tárlatuk azonban szomorú aktualitást kap. A lehetőség felmerülésekor ugyan már beteg, de még a többiekkel együtt tervezgető Varga a megnyitót már nem érheti meg. Utolsó szobra, a *Szobor név nélkül* (2001) az elmúlás előérzetének zseniális megfogalmazása. A fauna és flóra világába egyaránt besorolható vessző-lények tokjaikból kinöve-kibújva a féktelen virágzás-burjánzás-kibomlás-növekedés képzetét keltik, de a tokszerű test, amelyből kinőnek, egy időtlenségbe merevedett csontvázszerű formát ölel körbe, amelynek előreugró része koporsóra, a plasztika alsó része pedig egy ravatalra emlékeztet.

LÁZÁR BENCE ANDRÁS

A szelekről

*A légtérben lassú részletek. A szomszéd a nagykapuról kérdez.
Nyitva maradt az éjjel. Délután szél. Estére vihar. A nagykapu
a szelek miatt. Az emlékeid lassú részletek. Szétesik a mozdulatban.
Abban a mozdulatban törik egymásba az összes éjszaka,*

*amikor a kezed másban csuklott el. A bűnöket részleteiben
viszik el a szelek. A kéz, a kezem meleg. A tied hűvös.
Karodban lassú részleteiben a bűnök. Szorítják az ereidet.*

*Nekem az jólesik, ha valaki hűvös kezét ad. A légtérben emlékeid.
A szomszéd a nagykapuról kérdez, a szélről, szelekről, viharról,
az éjszakákról. Rólad beszélek. Emlékeid lassú mozdulatok.*

*A légtérben a kezed másban csuklik el. Ha már belém karolsz,
ha már belém, az érthetetlen. Szétesel a mozdulataimban.
Légtérünkben nyitva maradt éjjel, nagykapu, hűvös kezed,
karodban bűneid.*

Lakodalom

B.-nak

*Vannak ezek a nagy szavak,
tudod, amiket nekünk, mármint
kettőnknek soha sem kellett kimondani.
Még a várakozás legvégén sem,
amikor a legfényesebb minden ünnep.
De lakodalmunk szűk rohanás lett.
Téged magaddal vittek a fehér
délutánok, aztán a zöldek,
értem boszorkányok jöttek.*

*Vannak ezek a nagy szavak,
tudod, amiket nekünk, mármint
kettőnknek soha, amiket közös ünnepünk
nem bírt volna el. Lakodalmunkban boszorkányok
átkozták mosolyod, mosolyunkat,
az ölelést, amiben, az ölelésben
keringő volt, félszeg, fényes,
lakodalmunkban boszorkányok égtek.*

*Aztán, mint híg szavakból a szörnyek,
gyászunkban, az utolsó kenet felett,
a várakozás legvégén boszorkányok repülnek,
jönnek értem, és ezek a nagy szavak, ezek
a félig szörnyek körös-körül, mint híg szavakból
a szörnyek téli lakodalmunkból néha még,
de előjönnek.*

CSONTOS MÁRTA

Visszárú

*Szókratész hátat fordít
nekem a pamlagon.
Nem lehetek új Xantippé,
nincs teleportálás, nem
illik a szerepcsere.*

*Ajkamon már avas a
vénuzi zamat, bőrömről
lekopott a Hold ezüstje,
combomon hiába feszül a
sztreccs, már csak aládúcolt
gazella vagyok termetemre.*

*A csomagolás alatt romlott az áru,
talán a szaga is olykor kellemetlen.
Hegések a megszáradt pórusok,
mint kéreg alatt a pudvás szövet.*

*Lassan rám kerül a cédula: vissza
a feladónak, s a jegy már nem
menettérti, csak single ticket.
S egy láthatatlan kéz kiikszeli
a garancialevelet.*

A vén lepkegyűjtő

(Salvador Dalíval a tengeren)

*A lepkék árbohra fűzve feszülnek
észak-nyugati irányba, alvadt
tengerbe merül a Nap, s a vén
lepkegyűjtő tűhegyre szűrja magát,
hogy ő legyen a vezérpille a kollekcióban,
s egyszer, a nagy metamorfózisban
majd szárnyra keljen, mint tavasszal
az égi textúrába igyekvő madárhangok.*

*Köpenyét hiába tapogatja a kóborló
szél, még nem mozdul – magányosan
néz a kavargó homályba a felhők alatt.
Lehet, hogy már bánja, miért nem egy
virágoskertben ér véget földi pályafutása
egyetlen rózsára tűzve, ahonnan sziszifuszi
erőfeszítéssel próbálja a kozmikus fényben
birtokba venni a Lehetetlent.*

FERDINANDY GYÖRGY
Magyarok

Daisy szólt a szóke Margónak, ő pedig továbbadta a román Ildinek. Nem túl lelkesen: a világbajnokság éppen ezekben a napokban kezdte fellendíteni a forgalmát. Meg hát ez a nagy titokzatosság. Hogy hová és miért, pontosan vasárnap? És a nyári szezon közepén!

Barbie szokása szerint most is valami kifogást keresett. Ő volt közöttük a legidősebb. Modell, amikor kihozták. Máig is Próbababának csúfolták őt a többiek. Daisy bérelte a szobájukat, és ezért ő intézte a közös ügyeket. Móni volt az egyetlen, akit vízummal, fix fizetéssel szerződtetett egy étterem. Azután, a szezon végén ő is az utcán találta magát, csakúgy, mint a többiek.

Nem éltek rosszul, nem lehet mondani. Délig aludtak, délután bevitték a bankba a bevételt. Egy vagy két zöld vagy sárga bankjegyet. Ha beittak, a szigetországban gavallérok voltak a férfiak. Most, ezekben a napokban pedig a Játék is vonzza majd a Leyton Street környékére az embereket.

Vasárnap Daisy végre elárulta a titkát:

– A döntőre vislek! – magyarázta, és meglobogtatta az öt égszínkék belépőjegyet. – Bejutottak a magyarok! – tette hozzá. – Hát nem értitek?

Nem, nem értették. Nem egészen.

– Kiporolják őket! – legyintett a Próbababa.

– Magyarok! – sóhajtott a Ildi. – Hát én meg román vagyok! Alexandra, értitek? Megmutassam az útlevelemet?

Estére mégiscsak összeállt a csapat. Tulajdonképpen izgatta őket ez a furcsa kaland. Elfelejtetni, hogy az, ami a Leyton Streeten kívül esik, nem rájuk tartozott.

A stadion úgy zúgott, mint egy nagy darázs-fészék. Egymásba kapaszkodva, rémülten lépegetett át a parkolón az apró, illatos menet.

– Ti voltatok már uszodában? – kérdezte Mónika.

Barbie a Gellértben fogta magának a pasikat. Margó a Dagályban.

– Ott ismertem meg a vőlegényemet! – sóhajtotta a dundi, szóke lány.

– És? – kuncogtak a többiek. – Megdugott?

Ott, a meleg vízben gyorsan ismerkedtek a párok. Gyorsan és simán. De arra, ami most várta őket, egyikük se számított. Körös-körül, a grádicsokon százezer ember. És lent, a medencében, a mélyben, némán és magányosan, hét fiú: a magyar csapat.

Szörnyű érzés még annak is, aki alig érti, amit látni fog. Talán még azt sem, hogy két kapura megy a játék, és az győz, aki többször bedobja a labdát valamelyik kapuba.

Ők pedig itt. Őt ázott veréb százezer idegen között. Lehet, hogy ekkor érezték meg először, hová kerültek. Hogy mit tett velük ez az ordító, hadonászó idegen.

De akkor, hirtelen nagy csend támadt a tribünökön. A magyar csapat kiegyenlített! Lehetőséges, hogy azok heten ott lent a mélyben le-

győznék az egész világot? És akkor az öt lány hangja belehasított a csendbe. Hallotta mindenki, az egész uszoda, és igen, mindenki. Alaszka és a Tűzföld, a Dunakorzó és a Rákóczi tér között.

– Magyarok! – kiáltotta Daisy és Margó, Móni és Barbie, és nem volt már román a brassói lány, Ildi sem. Magyarok! Szállt fel a magasba ez a nagy sikoltás. A bizakodás, a keserűség és a fájdalom.

– Magyarok! – kiáltotta Daisy, Sandra, Margó és Móni ott fent a grádicson.

Lehet, hogy azok odalent felkapták a fejüket. Még egy pillanat, és győztek! Igen, legyőzték a világbajnokot!

Körös-körül csalódottan állt fel a tömeg. Lent, a medencében hét fiú sírt és nevetett. Vajon a fülükben maradt-e az a nagy sikoltás?

Ami ezután történt, már nem lényeges. A kivetítőn egy amerikai faggatott a riporter, a *Himnusz*t hamisan játszották, és a fele még így hamisan is lemaradt. A stadionban kialudtak a reflektorok, behemót biztonsági örök másztak elő a bejáratokon. Valahol fent, a csillagok közelében, csak öt csendesen sírdogáló magyar lány maradt.

Egyszarvú (Quagadougou, Burkina Faso, 1990, gránit)

JUAN CUETO-ROIG
Az ibolyások

A szakmában csak Könyörületnek becézett Concha Concepción, aki nagy erőfeszítéssel és sok áldozat árán elérte, hogy tulajdonosa és teljhatalmú uralkodója lett Havanna egyik leghíresebb nyilvánosházának, visszautasította, hogy részt vegyen a forradalmi kormány megalázó rehabilitációs programjában, ami taxisofőrré képezte át az utcalányokat.

A Visszaszerzett Javak Minisztériuma ibolyakékre festette a kivándorlóktól elkobozott járműveket, és létrehozott egy új közlekedési vállalatot. A Társadalmi Jólét Hivatalának azonban lehetetlen volt eredményes és megbízható sofőrré átképezni azokat, akik mindeddig pénzért árulták magukat.

Az alatt a néhány hónap alatt, amíg érvényben volt az elmebajos rendelkezés, az „ibolyások” közlekedési balesetei több áldozatot követeltek, mint a nemi betegségek és a kuplerájok bűnözése az egész gyarmati és köztársasági éra alatt.

Nem, Concha nem volt hajlandó egy kormánykérekre cserélni ősi foglalkozását. Sem ő maga, sem a lányai nem lesznek sofőrök, annál kevésbé, ha a munkaadójuk egy állami vállalat.

Így aztán a lányok elhatározták, hogy feliratkoznak a kivándorlók listájára, szedik a sátorfájukat, és külföldön telepednek le. A Madama bízott sok éves tapasztalatában, ami eddig is a társadalom elnézését, a politikusok hallgatását és a törzsvendégek jóindulatát biztosította a legendás Casa Concha számára.

Az, ami eddig híressé tette, a diszkréció, a választékos viselkedés, az udvariasság lesznek az új, tengerentúli vállalkozás alapjai is.

Történt, hogy Jorge, egy fiatal, gengszterből lett forradalmár (az átállás nem volt nehéz, lévén szó hasonló tevékenységekről és módszerekről) felkereste az elegáns kuplerájt, és beleszeretett Rózába, a legszebb és legfiatalabb kurvába.

Nem mintha a többiek ne lettek volna szemreválók: ebben a házban nem volt a szépségben hiány. De Róza olyan kecses jelenség volt, hogy már az első naptól fogva a „Csecse” becenevet érdemelte ki.

Az indulás napján, a repülőtéren is olyan csinos volt, mint egy jó családból való úrilány. Egyszerű kosztüm, nejlonharisnya és magas sarkú cipő. Leheletfinom arcfestés, és az alkalomhoz illő hajkorona. Jorge ezúttal örök szerelmet és házasságot ígért neki. Az elsőt gyakran megígérte, de a másodikat mindeddig nem említette. Még túl fiatalok ahhoz, hogy törvényesen is egybekeljenek. Most, amikor megértette, hogy elveszítheti, nem volt más megoldás, a fiú elfogadta a lány feltételeit.

Miután kijátszották Concha éberségét, a szerelmesek megszöktek a repülőtérről, és azon melegében belevágtak az esküvő előkészületeibe. Így történt, hogy Róza az országban maradt.

Az ifjú pár néhány évig boldogan élt, ám akkor a férfi kiesett feljebbvalói kegyéből, és a szegénység küszködése kikezdte érzelmeiket. Végül aztán Jorge is tutajt épített, és elhagyta a Szigetet. Róza magára maradt.

Mindezt betetőzte a forradalmi kormány válsága. Ekkor lett a rendszer megmentője a prostitúció. Beindult az úgynevezett szexturizmus, ami az egész világon híressé tette a szigetet. Azelőtt piroslámpás házak voltak, de most egy nagy kuplerájja változott az ország.

Róza, a Csecse, szerencsére megőrizte szépsége maradványát, és újrakezdte régi foglalkozását. Első lépéseinek pompás környezete és a mostani módszerek között volt persze némi különbség. Az erődítmény hátsó fala és a férfitűcsék környéke undorította. Úgy döntött, hogy a turisták által leginkább látogatott Forradalom Múzeuma mellett fogja diszkréten felajánlani szolgálatait.

Így hát, miközben kliensekre vadászott, Róza nem tudta, hogy a múzeum egyik termében díszhelyen áll egy vén, ibolyakék gépkocsi, hirdetve a forradalom nagyszerű eredményeit.

Ferdinandy György fordítása

Juan Cueto-Roig Caibariénben született, Kubában. 1966-ban hagyta el a szigetet, azóta Miami-ban él. 1996-ban jelent meg első verseskötete, a *Késődelután* (*Tarde en la tarde*, poesia, editorial Sibi, Miami). Tucatnyi verses, prózai és fordításkötet szerzője. Az Egyesült Államokban születő spanyol nyelvű irodalom emblematikus alakja.

Kubai irodalom Floridában

Az Egyesült Államokban letelepedett kubai emigráció milliós tömböt képez Floridában. Kiadóik, folyóirataik az (európai) anyaország után a legélénkebb spanyol nyelvű irodalmi életet hozták létre Miami-ban. Nemrégiben itt jelent meg Turczi István és Szentmártoni János verseskötete. Most ennek az irodalomnak két képviselőjét mutatjuk be.

F. Gy.

REINALDO GARCIA RAMOS

Az üzenet

*Az írást ne a falon keresd.
Mélyen, kövekbe rejtve,
fénytől, rohadástól védett helyre
vésték a jelet.*

*Még senki sem látta:
titka magába zárva.*

*De ha a néma felszín alatt
– akár bűvópatak –
repedés tör utat:
kövesd. Oda vezet,
hol feltárul az üzenet.*

*Tudni akarod a választ?
– Le kell bontanod a házat.*

A Szörnyeteg

*Nem mozdul. Csontszáraz bőr fedi.
Vén testén hulladék,
sár, koszos levelek.
Patái vaskosak, pikkelyesek,
akár száraz gyökerek.*

*Szobor a mocsár peremén
– futkosnak rajta legyek,
élvezik nyugodt melegét.
Nem hatol át bőrén se nap,
se pusztító vihar, se fagy.*

*Nem merül alá a rohanó árban,
mint vakmerő rovarok, halászmadarak.
Óriás szája nyitva – torkába látsz;
nyugodt szemében tompa fény:
úgy hinnéd, alszik
– de figyel. Éber vadász.*

Rózsássy Barbara fordításai

Reinaldo Garcia Ramos (1944, Cienfuegos, Kuba) pályáját 1962-ben, *Acta* című verseskötetével kezdte. 1980 óta él emigrációban. New Yorkban 21 éven át az Egyesült Nemzetek Titkárságának spanyol fordítója. 2006-ban elnyerte a *Luys Santamarina – Ciudad de Cieza* nemzetközi irodalmi díjat. Jelenleg Miami-ban él.

ÉBERT TIBOR
Rongyszőnyegen

(Kaleidoszkóp)

(A gall háború)

Tanultam. Latin szavakat jegyzeteltem épp, amikor érte jöttek. A hordágyon kéksávós pizsamában szinte testetlenül fekiúdt. Parázslott még a láztól a két csontos üregből tüze ötvenegy évnek. És abbahagyva a De bello Gallicót, néztem apámat. Fonnyadt ajkai között bágyadt mosoly. Intett nekem. S az ujja úgy maradt, mint a semafor: mintha szabad utat jelzett volna magának, másnak. Néztem, amint elviszi a két egyenruhás; hallottam, hogy csapódik be az ajtó. Tanultam tovább.

(Mikor kigyúlnak a lámpák)

Mikor kigyúlnak a lámpák a téren, mélyebb a völgy és feketébb, fölötte megmerevedett kiáltás a torony. Kihűlnék körülöttem a hegyek, valahol fehérítő nyomok tűnnek elő, amiket sose látok meg, sose találok. Te távolodsz, s egyre messzebb kerülsz... Mélyebb és feketébb a völgy, mikor a téren kigyúlnak a lámpák.

(Nem jött el senki)

Nem jött el senki, én vagyok. Nemsokára öt óra, s ez a higanyezüst délután az estbe süllyed le, lassan átváltozik a völgy mélyszínű szarkofággá. Nem jött el senki, én vagyok. Hószagú volt a reggel, amikor elindultam, varjak ültek a fákra. Nem jött el senki.

(Álomfejtő)

Eljöttek az esőszemű madarak meg a ködlábú macskák, egész nap csicseregnek, egész nap nyávognak, süket leszek és vak, pedig ötven fülem és szemem van, ötven színes kutya őrzi az álmodat. Kiöntötték az időt.

(Klarinét)

Ez az est nem a hegedűhangoké, és Anna hiába dalolna. Az út, a fűszálak, a ház, az ágak az ablakai fölött meg a csönd: néma fekete klarinét.

(Orfeusz)

Homokpadláson surran az alkonyat, távoli visszfények bálja. Micsoda felemelkedés ez a roggynásokba mártózó emlékezésnek! Az időn hárfázó madár, ami csak száll hangja bolygóival, a horizontra téved, tétován repülne az ellenkező irányba, ki az Omega felé, de a fény, az idézés otthagya mint magasságnyalábot a fagyott Orfeuszt.

(Andante)

A levelek bennem sárgulnak el, a levelek bennem fonnyadnak, töpörödnek, a levelek bennem száradnak egyre. És zörög az emlékezés bennem: a foltos és hideg cintányért verdesi drótlomb, füstgally, koronám. Énbennem hullanak a mélybe, a fákon maradnak a levelek...

(Diagnózis)

Kiittam a pohárból a vizet. Nincsen víz, egyetlen csepp sincs. Egyetlen csepp vízen, az utolsó cseppen csak, cseppből dagadó óceánon elvinnék az Ararát felé... Locsogó szavaim egyetlen betűje, cigarettám hűlő parazsa eltévedt neonfénybetű kihűlt sivatagban.

(Csak ő tudta)

Vonatfütyty, szénaitlat mit sem tudtak a titokról. Csak a frissen hegyezett karók, melyeken fennakadt a dal örökre. A dalt csak ő tudta: a vézna szeplősarcú, akire ránevettek a hegyek meg a ház, az ajtónélküli szobák, ahol a csöndben vér szivárgott. S a csönd rátapadt a ráncos leányruhára. A folyó csak a medrét érezte. A legurult dombok alatt aludt a falu. A halott altatódallal. Sárgán meredeztek a frissen hegyezett karók, átdöfve a négyeszőgű éjszakát.

TOLDI ÉVA
**Az emlékezetpróza
 történelmi tapasztalata**

Mezey Katalin prózapoétikájáról

Mezey Katalin új novelláskötete (*Ismernek téged*) feszes szerkezetet, egységes prózapoétikát követ. Anyaga nem ismeretlen, jó része korábbi könyveiben, elsősorban *A kidöntött kerítésben* (2003) már megjelent, és az újszerű elrendezés az újraolvasás új szempontjait is előhívja.¹

Az irodalmi művek megközelítésének egyik kérdése az elbeszélői én pozícióját veti fel, egyszerűen fogalmazva azt, hogy ki beszél. A kötet zavarbaejtően kezdődik, mert egybejátssza az elbeszélő és az elbeszélte szubjektum perspektíváját. A kezdő mondat – „A Júlia utca és a Szilágyi Erzsébet fasor sarkán álltam” – azt az egyszerű elbeszélői helyzetet jelölné, miszerint az elbeszélő egyes szám első személyben szólal meg önmagáról, aztán jónéhány bekezdéssel később kiderül, a narrátor egy fotót ír le, majd a perspektívaváltás teszi egyértelművé, hogy az addigi egyes szám első személyű elbeszélői én nem leírt objektuma a novellának, hanem cselekvő szubjektummá lép elő a szövegben. A történet a történetben, amely a képleírás velejárája, gyakorisága folytán fontos szervezőelvévé válik ennek a prózának, amire a későbbiekben még kitérek. A kisgyermekkor felidézésével kezdődő novellák sora kettős perspektívát érzékeltet, ami egyúttal azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy bár mindkettő a grammatikai jelenben játszódik, az elbeszélés ideje és az elbeszélte idő nem azonos sávban található.

Emlékezetpróza tehát a Mezey Kataliné. A múltba invitál, s az értelmezés terébe vonzza az emlékezés művészetének, azaz a mnemotechnika alapítójának mítoszát is. *Léthe* című könyvében Harald Weinrich az emlékezés története után kutatva egy Kr. előtt 500-ból származó történetet mond el, amelyet Cicero

¹ Itt jegyzem meg, hogy Mezey Katalin korábbi prózakötetei más jellegű poétikai eljárásokat helyeznek előtérbe, mint válogatott novelláinak gyűjteménye, azonban számomra kétségtelen, hogy – elsősorban a *Zöld vadon* (1979) és az *Élőfilm* (1984) – izgalmas értelmezői kihívást jelentenek, külön tanulmányt érdemelnek.

Elhangzott az Írott Szó Alapítvány *Történelmi emlékezet, szociográfia és fikció a mai magyar prózában* című konferenciáján, 2013. szeptember 20-án.

és Quintilianus elbeszélését követve a következőképpen mesél el: egy Szkopász nevű ökölvívó felkéri Keószí Szimónidészt, a költőt, hogy hírneve dicsőítésére énekelje meg diadalát, és adja elő a győzelem ünnepén. A költő maradéktalanul eleget tesz a kérésnek, ám műve nem tetszik a megrendelőnek, mert az általa rendelt dicshimnusz kétharmadát Castornak és Polluxnak, az isteni ikerpárnak szentelte. Az ígért honoráriumnak csak egyharmadát hajlandó kifizetni, mondván, a többit állják csak az istenek.

A történetnek azonban nem ez a csattanója. A versenyt követő lakomára hatalmas vendégsereg gyűlik össze. Szimónidészt, a költőt egy pillanatra kihívják a teremből, amely távozása után rögvést összeomlik, maga alá temetve a házigazdát és az ünneplőket is mind. Az istenek ily módon büntetik meg a szószegeő Szkopászt, és hálálják meg a dicsőítő éneket.

A regényírók minden bizonnyal itt befejeznék a mesét. Cicero és Quintilianus azonban tovább folytatja: amikor a hozzátartozók el akarják temetni halottaikat, „csak felismerhetetlenségig eltorzult holttestemetek és összezúzott testrészeket találnak, olyannyira, hogy azonosítani sem tudják őket. Szimónidész azonban segítségükre siet. Költő lévén memóriája könnyedén megőriz képeket, ezért pontosan emlékszik arra, hogy melyik vendég hol ült az ünnepi asztalnál. Térbeli emlékezete képessé teszi őt a holtak azonosítására, a teremben elfoglalt helyük szerint” (Weinrich, 2002, 26.).

A Szimónidész-anekdota egyrészt arról tanúskodik, hogy az emlékezés művészete az ókori halottkultusból ered, másrészt azonban – s számunkra ezért különösen fontos a történet – az emlékezetet a térbeliséggel azonosítja, vagy ahogy Weinrich mondja, az emlékezés tulajdonképpen „térművészet”, azaz topika (Weinrich, 2002, 27.).

Mezey Katalin novellái a szónak ebben a görög-római értelmében is térművészeti alkotások. Történetei helyrajzilag is pontosak, az emlékezés mechanizmusa egyúttal a város kognitív térképét is megalkotja, többnyire „a Júlia utca és a Szilágyi Erzsébet fasor sarka” a cselekmény fontos színhelye, de szóba kerül a Krecsányi utca és a Torockó utca, a János kórház is. A kötet kezdetén a ténylegesen helyszerű leíráshoz nemcsak topográfiai elnevezések, hanem építmények és épületek is tartoznak: szemben a János-kórház, egyik oldalon kerítéslábazat az alatta futó járdával, két-háromemeletes házak. Növények is vannak a novella terében: japánakácok, fenyők, vadgesztenyék.

Mindez festői elrendezésben: a perspektíva törvényei szerint elrendezve, vízszintes és függőleges vonalak kereszteződésében. A fénykép idillt sugall. Ám a ténylegesen helyszerű, közvetlen térbeliség nemcsak látvány, hanem nyomában belsővé válik a tér, megképződik az emlék. Az emlék pedig érzékekkel telítődik: akár tapintható is lehetne. Azt gondolnánk, az üres utca a csendet feltételezi. A bensőben lejátszódó lélektani folyamatok azonban hirtelen „felcsendülnek”, „megzendülnek”, gongütésszerűen rendítik meg az addig gondtalan személyiséget. A kánikula mozdulatlansága egyszerre idézi fel az emlékező elbeszélőben a végtelen nyugalmat és az ijesztő ürességet. Az anyja kezéből önmagát kitépő gyermek önmegvalósító, szabadságigényét kiélő boldogságát és az elveszés, a megsemmisülés riadalmát, amelyet az otthonos, ismerős térbe, a házba való visszatérés, a kertkapu átlépése csak enyhít, de meg nem szüntet. Az emlékek kiváltotta ambivalens lélektani összhatás: a mozdulatlanság és a nyugtalanság, az idill és a tragédia sejtésének örökös együttes átélése az első szövegtől kezdve nemcsak jellemzi a prózavilágot, hanem mind fokozottabban érvényesül a válogatott novellákat tartalmazó kötetben.

Az elbeszélői perspektíva kettőssége végig megmarad a novellákban: a novellaciklus egyszerre vállalkozik az elbeszélő szubjektum – a gyermek – és az elbeszélő – a felnőtt emlékező – szubjektumának megkonstruálására. Ezek közül az utóbbi az állandó, az előbbi változik, de a szöveg mindig pontosan kijelöli én-elbeszélőjének társadalmi és kulturális pozícióját, valamint folytonosságát is érzékelteti. Ezáltal a kötetkompozíció novellaciklust ad ki, amely a műfaj átértékelését teszi szükségessé, a novellák külön-külön sem követik a műfaj szabályszerűségeit, néha csattanóval záruló történetek, máskor csak hangulatfoszlányok, emlékképek. Mégis egyfajta családragény alakul a kötet lapjain, amely esősorban az elbeszélő szubjektum változó nézőpontjával hozható összefüggésbe, a gyermek lassan a kamasz látásmódját sajátítja el. Míg kisgyerekként, a nagy ijedelmek idején, a kisvilág, a világ mikroszintű érzékelése, bogarak és kavicsok töltik ki perspektíváját, kamaszodván már nagyobb események részvevője, például átéli a rendőrök elől való menekülés izgalmát is. Az érzelmi érettség és az intuícóra való hajlam kezdettől jelen van a novellahősök lelkivilágában, az emlékezet különböző tartalmait a narrátor képzelőereje képekké alakítja: a kislány látóköre a

temetést képesében fogja be, „fehér blúzban és sötétkék szoknyában állok egy kerek, kövezett téren, és fogom Anyja kezét”, és vesztesnek érzi magát, mert nem vehet részt a nagyapja temetésén. A teljesség kozmikus átérése sem hiányzik a palettáról, ember és természet öröktől fogva egylényegű harmóniáját halljuk ki szövegeiből: „valahogy mi is beletartoztunk ebbe a viharként közeledő, majd távolodó jelenségbe, amely minden érzékszervünket birtokba vette és feszültséggel robbanásig töltötte körülöttünk a nyári délutánt” – olvashatjuk.

A novellák a városról, Budapestről szóló narratívák sorába is beilleszthetők, és a dichotómia ezt az olvasatot is meghatározza: a történet nagyvárosban játszódik ugyan, ám az apa a kertész, és a hétköznapi élet a kertészet életéhez köti, a természet közelségének nyugodtságát kölcsönzi a novellavilágnak. A narrátor pedig mintha csak egyenként végigjárna az ismerős helyeket, hogy felidézze tudattartalmait. „Az emlékezet tájképeit eleveníti fel, e tájban pedig meghatározott helyre kerül minden, amiről megbízható emlékre” van szüksége (Weinrich, 2002, 28.). Nem tipikus bennszülött városi léttapasztalatot közvetít, például a térben való elveszés tematizálása is gyakori eszköze az idegenség közvetítésének. A modern város eszközei, a villamos, a motor, a taxi riadalmat keltenek, kellemetlen emlékeket ébresztenek („a mozgásba lendülő kocsik berántja mindkettőjüket a kerek alá” stb.), a nagyvárosra jellemző észlelési mechanizmusok elkerülik ezt a világot, míg a természet közelsége idilli képeket hív elő a tudat mélyéről, vigasztaló efféktussal rendelkezik.

Az emlékezés terei tárgyak köré szerveződnek. Az emlékezés tárgypoétikai szempontú vizsgálatának jogosultságát támasztja alá az antropológiának az a kitétele, miszerint a tárgyak nem függetleníthetők a szubjektumtól, a felhasználás teszi elválaszthatatlanná a dolgok világát az élővilágtól, a tárgyak ugyanis mindig valamire vonatkoznak, jelentésük van. A tárgy az ember számára jelent valamit. „Az, amitől a szülői ház emlékei olyan mélyek és jelentősek, az nyilvánvalóan annak az összetett bensőségességnek köszönhető, amivel a tárgyak szemünk láttára festik meg az otthonnak nevezett szimbolikus alakzat körvonalait” (Miler). Amikor Mezey Katalin prózájának tárgyait vesszük szemügyre, azt állapíthatjuk meg, hogy azok legtöbbször intenzív érzelmi telítettségűek, és ebből következően foglalhatnak el központi funkciót a szövegstruktúrájában.

Az egyik tárgyról, a fényképről már esett szó, amelynek azért is van fontos szerepe, mert az emlékezet alapvető sajátosságára, a képszerűsége és a térbeliségre irányította a figyelmet, és végig a szövegszerveződés irányítója, magát a tárgyat is bevonja a narráció terébe. A fényképek térbeli tapasztalaton alapulnak, de nem a teret, nem a helyszínt írják le, csak látzólag mozdulatlanok és statikusak, az emlékezet a családot helyezi középpontba. Külön figyelmet érdemel ilyen szempontból az a fotó, amely egy többgenerációs nagycsalád széthullás előtti utolsó békepillanatát rögzíti. A felbomlás, a széthullás, a katasztrófa sejtését már a narráció első mondatai kifejezik. A fénykép Mezey Katalin novelláiban „nem formai, hanem intenzitásbeli mozzanat, az Idő, a noéma (az *Ez volt*) fájdalmas hangsúlyozódása, ennek sallangtalan ábrázolása” (Barthes, 1985, 108.). Egyszerre olvassa le a képről, hogy „ez lesz, és azt, hogy ez volt”, a fotográfia azzal, hogy az abszolút múltba (aorisztoszba) teszi a felvételt, a halálról szól jövő időben” (Barthes, 1985, 108.). Ezt az ekvivalenciát „képezik le” a kötet novellái.

A tárgy jellemzi is tulajdonosát. A család domináns figurája Apu. Ezt öltözéke is leképezi: nadrágjának nagy és ép zsebei vannak, amelynek anyaga is a stabilitást érzékelteti: „erős vásznakból” készül. Az állandóság és az erő kifejeződése, hogy „Mindegyikben mindig ugyanazok a holmik találhatók.” Természetesen a dominancia tárgyai: a létfenntartás szimbóluma, a pénztárca, valamint egy „kerek acél dobozka”. Az acél mint szilárdsági mutató a forma óvó-védő jellegével párosul: ami kerek, az nem sérthet fel semmit. A kislány perspektívájából az egyszerű eszköz, a mérőszalag az engedelmesség és az otthonosság kritériumait veszi fel: a mérőszalag önmagától visszabújik dobozába, amely csigaházra emlékezteti. Az apa tárgyai között csupa férfias dolgok találhatók: „ötszáz motor, kisteherautó, férfibicikli, síléc, satupad, kerti szerszámok, fűrészek, reszelők”, amelyek közül talán csak a síléc mondható kimondottan szórakozás céljá-

ra szolgáló eszköznek, a többi a nehéz fizikai munkát és ennek következtében az erős fizikumot sugallja. Ennek ellenére „a ruhája, a keze mindig tiszta és mindig jószagú”. A családi hangulatot és a gyerekkor miliójét az apa gesztusai is meghatározzák, a kislányt jó párszor felemeli. Ez a szimbolikus magasba emelés viszont nemcsak a kislány meglóbálását célozza, az emlékező narrátor az apa alakját is a magasba emeli.

Iguána (Nagyatád, 1983, fa)

Az erős érzelmi telítettségű tárgyak azonban nemcsak a női gondolkodás és látásmód elfogadó, beleérző hangulatát teremtik meg, vagy a családcentrikusság, a családi genealógia megteremtésének, az otthonosság narrációjának megidézését, hanem a nemiség megértésének korai traumatikus élményeit is rögzítik. A női összetartozás-alakzatok között a ruhavarrás tematizálódik jó néhány elbeszélésben: „anya kivasalta a saját szoknyájából rám alakított, bő fodrú nyáriruhát”, amelynek anyagisága is a nőiességet sugallja: „könnyű, sötétkék,

világoskék és fehér”. Az anya öltözékéből kialakított-kihasított kislányruhát az apa ünneplő társasága szennyezi be sörrrel, s erre a traumatikus élményre szintén a természet közelsége, valamint a taktilitás tapasztalata jelenthet vigaszt: „Elbújtam hátul az udvarban, a széles, magas törzsű akácok és nyárfák alatt, és túrtam barna lábujjammal a sima, meleg port.” Az esemény ugyanakkor felidézi a hasonló traumákat, amikor a kislány névnapjára kapott baba szoknyája alá vízzel telt üvegcset erősítenek, amelynek megfordításakor az elválasztás nedveire emlékeztető folt marad a baba ruháján, a nőiségében megszügyenült, sérült szubjektum élményeként.

Ebben a világban azonban a szeretet a fő érzelmi összetartó erő. A kamaszlány meggyőződéssel vállalja identitását. Az elbeszél három disszidálási kísérlet közül a harmadik megghiúsulási kísérleten már nem bánkodik a narrátor: „Örültem neki. A nyolcadikos osztályfénykép készítésekor én már azzal a meggyőződéssel néztem a lencsébe, hogy költő vagyok. Azt akartam, hogy ez látszódjék is a képen. Hogy

lenne belőlem magyar költő külföldön?” S ebben a gondolatkörben fogalmazódik meg a novellaciklus központi gondolata is: „Azt hittem, a szeretet kevesebb a kötelességnél.”

A tárgyakkal természetes korszakjelölő funkciójuk is van, hiszen a társadalmi térben nyerik el jelentésüket. Hosszan, több szempontból lehetne fejtegetni a következő mondatok jelentését, ezúttal azonban csak idézem: „Az orosz laktanya előtti sorompónál Apu rossz hangokat hall a motorból, aztán rángatni kezd a gáz. Apu fékez és megáll.” A kötet kompozíciójára jellemző, hogy az elbeszélő szubjektum a világ felfedezésével fokozatosan a politikai-hatalmi diskurzusoknak is egyre nagyobb jelentőséget tulajdonít: „Szüleink november elején megfogadták, hogy addig nem isznak kávé, amíg ki nem mennek az oroszok”, majd kissé később: „Egyszer csak ismét kávéztak a szüleim. Az oroszok kimenetelére elkeseredetten legyintettek.”

A tárgyak egyszerre központi szerephez jutnak, már nem mint a kulissza elemei jelennek meg, az elbeszélések a tárgyról szólnak – ezt a címek is igazolják. Például a nagymotor története köré a család barátjának disszidálása épül fel. A gyanút keltő tárgyak és az elrejtett tárgyak történetei ezek: a nagymotor sokáig a fészerben áll, limlommal álcázva, várva, hogy elmúljon a veszély, és elő lehessen venni. A televízióra és a mosógépre pedig az ötvenhatos forradalomban végzett tevékenysége miatt gyanúba keveredett és az országot elhagyni kényszerülő család tulajdonából tesznek szert. A sebtében eladott, egyébként mindközönséges használati tárgyakat is csak megbízható egyéneknek lehetett eladni, akik egy ideig – saját érdekükben – is rejtegették, mielőtt használni kezdték.

Az *Osztályhelyzet* című novella kiváló lehetőséget kínál arra, hogy a tárgyak életét több generáción át kövesse az elbeszélő, a kimozdított tárgyak és a kimozdított emberek történetét mondja el. A cselekmény jól kirajzolódó rétegét a rendszerváltozások adják, amelyet a tárgyak úgyszintén meghatároznak. A XIX. század végén, rekonstruálja az emlékezet, megvolt még a nagyhall, „az aranyos karfájú, lilasárga virágmintás »nagygarmitúra«, a Bösendorfer zongora, az ezüst evőeszköz, majd „az egész ország ki kellett, hogy mozduljon megszokott állapotából”.

Az elvesztett javak sorolása következik élettörténeteken keresztül, amelyből szinte szatirikus körforgás keletkezik: a családtól a földjeit vitték be a térszabcsba, a családfő a kulákgyanú elől mégis a Ganz-gyárba szö-

kött segédmunkásnak, majd három gyerekével és feleségével együtt egy garázst utalnak ki neki, amelynek nincs ablaka, de még mellékhelyisége sem. A budai garázst természetesen szintén elvették valakitől. „Igaz, az illetőnek amúgy sem volt már semmi szüksége rá, mert benne tárolt autóját, osztályellenség voltának ezt az ordító bizonyítékát már rég, még a »hároméves terv« hőskorában be kellett szolgáltatnia.” Aki gyanúba keveredett, két óra leforgása alatt ki kellett költöznie addigi otthonából, amit másnak utaltak ki, akit szintén kiköltöztettek valahonnan, és így tovább. Amikor végül egy szürke egyenruhás ávós házaspár is feltűnik a környéken, elhangzik a mondat: „Így javult egyre a környék osztályösszetétele.” Talán az egyetlen ironikus mondata a kötetnek.

A terek és a tárgyak azonban nemcsak referenciális utalóként jelennek meg Mezey Katalin prózájában, hanem szimbolikus jelentésük is érvényesül. A novellaciklus központi motívuma, a kerítés kidöntése elvileg a zárt világ, az otthon behatárolt terének megszüntetésére is irányulhatna, a szabadság metaforájává válhatna, ám a magánterek mindinkább nyilvános terekké válnak, ahogyan a magánemberi emlékek és a történelmi események egymáshoz közelítenek, s immár nemcsak a fabula síkján, hanem a terek szimbolikus értelmezésének síkján is az otthon zárt terének felbomlását jelenti. A gyermek elbeszélő szövege ezért érezhető jóvátehetetlennek, végzetesnek, olyanminnek, aminek nem lett volna szabad megtörténnie.

Ez a kert ráadásul nem saját pénzen szerzett tulajdon, „A tulajdonos a háborút követő években külföldre távozott: »Ha valaha visszajönnék... – itt megállt, borús arca csupa kérdőjel volt –, maga biztos visszajadja majd nekem.« Apára hagyta, hogy művelje tovább a saját belátása szerint a jókora budai telket.” Nem az otthon ez, a szó szoros értelmében, nem a ház, amely a közelben van, az oltalmazó kert az egzisztencia megteremtésének helye, amelynek érzelmi többletét nemcsak a gyermek elbeszélő érzékeli, hanem a háborúból hazatérő apa is, aki először a kert kerítését pillantja meg. Az államosítás után tizenkét nagy házat építettek a helyére. Két nap alatt kellett felszámolni a kertészetet, kiásni a facsemetéket, lebontani az irodát, a szerszámok színeket.

A kertkapu kidöntése, a kert államosítása azonban nem az egyetlen mozzanat, amely az otthon otthonosságának bizonytalanságát érzékelteti. Ugyanolyan döbbenetes a kamaszlány gondolatainak szenttelen, minden kommentárt nélkülöző közvetítése, amikor a

Balaton mellett az elromlott nagymotor biztonságba helyezését írja le: Apa „átmegy az üres úttesten. Jól látni a redőny résein át, hogy kialszik a két utcai ablak mögött a villany. (...) A késői csöngetés semmi jót nem jelent. Otthon nekünk is le kell szaladnunk a pincébe és beállni a lépcső fölötti mélyedésbe, mielőtt Anyjáék kimennének kaput nyitni. Azt is tudjuk, hogyha elvinnék őket, ott kellene állnunk még sokáig, több óra hosszat, s csak másnap virradatkor mehetnénk át egy ismerős családhoz.”

A tudat azonban elutasítja a szűkös tereket, a tágas, „eleven világra” vágyik, a kertre, amely az évek során az intimitás, az oltalmazás terévé vált, amelyben az emlékezés a halottkultusszal ötvöződik. És most szándékosan nem a bevezetőmben elhangzott anekdotára hivatkoznék, sem a görög drámákra, pusztán annak a döbbenetére, ahogyan az elbeszélő a hétköznapi nyelv tárgyilagosságával közli, és az emberi méltóság megőrzésének példázatát alkotja meg: „A Szilágyi Erzsébet fasor sok száz – sok ezer – magyar halottjából néhányat a kertészetünkben temettek el. Anya

alkalmi sírjaikból kihantoltatta a szegény fiatal katonákat, leventéket, megkerestette családjaikat, hogy tisztességben végső nyugalomra helyezték őket.”

A tárgyak segítségével értjük meg önmagunkat, értekezünk másokkal, és fogunk fel olyan elvont fogalmakat is, mint amilyen például a történelem. Ebben a prózavilágban háttértexusként mindig megjelenik a történelmi tapasztalat, a Frank Ankersmit-i értelemben: a tárgynak az összes érzékszervünket aktivizáló jelentésében, ami a látás és a hallás mellett vagy helyett a tapintás (*Taktgefühl*) érzékiségét is magában foglalja. A történelmi tapasztalat az egyén számára feltáruló szubjektivitásával lehetővé teszi, hogy az én-tapasztalat úgy találkozzék a mi-tapasztalattal, vagy ha úgy tetszik, az egyéni identitás a közösségi identitás tapasztalatával, hogy az elbeszélésben az egyik a másikon ne kerekedjék felül. Mezey Katalin emlékprózája így válik egyszerre önértéstartó és a családi emlékezetben megőrződött majd másfél évszázad társadalmi-kulturális mozgásfolyamatainak megrendítő történelmi tapasztalatává.

Archeo I. (1983, fa)

Irodalom

- Ankersmit, Frank R. (2004): *A történelmi tapasztalat*. Ford. Balogh Tamás. Typotex, Budapest
 Assmann, Jan (2004): *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Ford. Hidas Zoltán. Atlantisz, Budapest
 Barthes, Roland (1985): *Világoskamra. Jegyzetek a fotográfiáról*. Ford. Ferch Magda. Európa, Budapest

- Kónya Anikó: *Személyes múlt és történelem* (memoárok) <<http://www.emlekezem.hu/text/Szemelyesmultestortenelem.html>> (letöltve: 2013. 09. 10.)
 Miler, Daniel (2005): *Artefakti i značenje predmeta. Treći program*, Zima–proleće, 247–273.
 Weinrich, Harald (2002): *Léthé. A felejtés művészete és kritikája*. Atlantisz, Budapest

ÁGH ISTVÁN A Hetek költői együtt és életműükben

Kíváncsi lennék, a hallgatóságból hányan tudják, mi is volt egyáltalán a Hetek, és miért éppen én beszélek most a Hetekről? Az ötlet az antológiájuk utószavának egyik mondata miatt jutott eszembe, mely szerint „Vannak, akik még őriznek emlékképet a hatvanas évekből [a Hetekről], az irodalomtörténet azonban már szinte elfelejtette, vagy el sem fogadta az elnevezést”. Az *ének megmarad* antológia, ez az 1985-ben, együttlétünk kései bizonyítékának szánt könyv, már anyagi valóságában is, mintha megfelelné a vélekedésnek, a miskolci megyei könyvtár sokszorosításában megjelent kiadvány piros fedele megfakult az évek alatt, lapjai kipotyognak, mintha széledni akarnának. De hát akkor mivégre állok itt harminc évvel később magunkról, a Hetekről beszélni, ha úgy léteztünk, mintha nem is lettünk volna? Vagy mégis voltunk, és egy kiselőadásban megemlíthető ez a költőcsoport még a konferencia témája miatt. Megkerestem a rólunk olvasható szócikkeket, a velünk készített interjúkat, s látom, hogy nem felejtik el beleírni a Heteket és megkérdezni véleményünket a Hetekről. Van kritikus, akinek a szó ma is márkanév jelent. Az 1975-ben záruló Spenótban Kiss Ferenc is így jegyezte bennünket, és határozott választ ad sok későbbi tétovaságra: „Rokonságuk és közelségük nem külsőleges szervezeti tömörülésben mutatkozott meg, hanem belső és lényegibb módon, a művészi törekvés, esztétikai eszmény, a valóság-eszmény, a világkép övezetében.” A második, a 2001-es antológia, a *Más ég, más föld* utószavában Jánosi Zoltán korrigálta a félreértéseket s értékelte a Hetek szerepét, megjelölve helyüket a magyar irodalomban, ahogy azt már a rendszerváltozás után szabadon tehetné. „A Hetek egyik legfontosabb irodalomtörténeti szerepe az volt, hogy a hatvanas évek közepétől, mintegy hidat képezve Nagy Lászlóék és Nagy Gáspárék nemzedéke között, gondolati és esztétikai módszereikkel erős szemléleti és poétikai inspirációkat gyakoroltak a társadalomkritikai vonal kiszélesítésére, fölgerjesztésére. [...] A Hetek költő-

csoportja egy hatalomnak alárendelt közösségi költészet szellemi korlátait szétfeszítve egyszerre példázta [...] egy európai gondolatkörre nyíló és egy nemzeti elkötelezettségű közéleti költői magatartás folyamatosságát és aktuális funkcióit.”

A korabeli „volt-e?”, és „ha volt, akkor mi volt?”-féle bizonytalankodást meg lehet érteni, már abban is, ki mit tart irodalomtörténeti mértéknek, ki mit tart nemzedéknek egyáltalán. Mikor 1979-ben, Lezsák Sándor közreműködésével meglátogattuk Illyés Gyulát Lakitelek felől (jellemző, hogy ezt is egy kívülről kellett megszerveznie az alföldi irodalmi est után), azzal fogadott bennünket: az utolsó írónemzedék a népi írók. Bár igazat kellett adni a költőnek a népi írók mozgalmának jelentőségét illetően, ám utánuk azért mégiscsak voltak nemzedékek. Indulásunk idején szóba került még a Nyugat ötödik nemzedéke is. Új nemzedéket akart a hatalom az ellenforradalomnak nevezett ötvenhatos forradalom után a *Tűztánc* antológia kommunista szerzőiből. S én azt gondolom, a *Tűztánc* sikertelensége miatt, már-már annak ellenére támogattak egy teljesen más, tehetségesebb, a magyar költészet hagyományaihoz jobban ragaszkodó társaságot, akiket megismerhettek a hatvanas évek közepén kiadott verseskötetektől.

Az Új Írás 1961-ben a fiatal írók lapjának is indult. A három szerkesztő: Illés Lajos, Váci Mihály és Pándi Pál, már a nevükből is tudható, három irányzatot képviselt. A Hetek kezdetéből Váci Mihályt kell említenem, mert plebejus népi igazságkeresése, szókimondása rokonságot talált először Serfőző Simonban, aki már az első évfolyamban egy felfedezettnek kijáró, megkülönböztetett módon jelent meg, 19 évesen. S mint a repertórium mutatja, akik Heteknek nevezettünk, mint az Új Írásban hamar otthonra talált költők jelentünk meg Váci sugallatára és Farkas László szerkesztése alatt. Innen vezetett az út Serfőző Simon és Kabdebó Lóránt lapjához, a miskolci Napjainkhoz, ahhoz a megállapodáshoz, mikor az akkoriban megjelent harminc verseskötetből kiválasztották a hetet, könyveik megjelenési sorrendje szerint Buda Ferencet, Ágh Istvánt, Ratkó Józsefet, Bella Istvánt, Raffai Saroltát, Serfőző Simont és Kalász Lászlót. Bár mások csoportosítottak, neveztek el bennünket, már azelőtt is barátok voltunk hasonló sorsunk és verseink rokonsága miatt, hát örültünk ennek a szándéknak. Abbéli megítélésünket, hogy kik vagy mik is voltunk így heten, leginkább az befolyásolta, hogy nem viselkedtünk nemzedék gyanánt, nem szerveztük magun-

A következő két előadás a Tokaji Íróklub idején, *Eltitlva és elfelejtve* című konferenciáján hangzott el

kat, nem léptünk fel egymás nevében bizonyos fórumokon. Lassan ez a kifogás érvként hangzott ellenünk. A mi első-második kötetünk előbb megjelent, előbb megküzdöttünk külön-külön a megjelenésért, mint hogy együtt említettek volna. Az Új Írás 1967. áprilisi száma úgymond „rakétaként kilőtte” a Heteket. S ez az együttállás, az együtt emlegetés, szereplés a második-harmadik kötetünkkel be is fejeződött, mintha mentorainkon múlt volna. Mert Váci meghalt, s azt mondták, Kabdebót látványosan megtagadtuk. Mi sem tiltakoztunk az ígéretesből érett költővé nyilvánításunk ellen, mikor már egyéniségünk más-más utat talált magának, vagyis a megkezdett úton bontakozott ki.

Helyzetünket politikai indítékok is előidéztek, éreztük, hogy az akkori hatalom várakozással fogadott bennünket: van kritikus, aki a reformgondolat megjelenésével hozza ezt összefüggésbe. Adták a József Attila-díjakat sorban, Serfőző kivételével, aki csak a rendszerváltozás után kapott, mert nagyon szem előtt volt a miskolci pártbizottságnak. Ugyanakkor, mint ahogy mára kiderült, Ratkó 1969-es kitüntetése idején már két megye besúgóinak célszemélye volt, hogy Serfőzőre, a versrovat-vezetőre ráállítottak két-három miskolci költőt, irodalmárt, hogy minden író-olvasó találkozáson ott volt a besúgó is. Rájöttek, hogy mi az igazságérzetünkkel nem a belülről jobbítók közé tartozunk, mint például Váci Mihály vagy Simon István. Nem lehetett az ország, a vidék sérelmeit a hatalom oldaláról működési zavarnak fölfogni. Erősebb volt annál a kételkedésünk, hisz akkor terelték kolhozba a parasztságot, földönfutóvá tették a falut, s a Vöröshadsereg megint ötvenhat leverésére fordította emlékeinket Csehszlovákia megtámadása idején, úgy is, hogy megszállásra kényszerítette a magyar hadsereget. Mi voltunk azok, akik az ötvenes éveket fiatalon éltük át. Vagy a kiürített parasztudvaron, a világból kizárt, körülszántott tanyán, vagy hadiárván, vagy

lelencként, egyikünk véresen állt föl a sortűz halottai közül, másikat ötvenhatos versei miatt ítélték börtönre. Raffai Sarolta volt az, aki testben és lélekben átélhette az ellenkezőjét: hova emelték és alázták a hiszékenysége miatt? Váci ezt a rá váró katarzist nem érthette már meg. A személyes sérelmek közösségivé váltak, a közösségi sérelmek megrázták a személyiséget, s ha valaki ilyenkor tollat fog s nem az igazat írja

meg, akkor elsősorban az írást árulja el.

Elfordult tőlünk a hatalom, ha már nem sikerült manipulálni bennünket. Az irodalom intézői pedig, látván, hogy nem teljesítjük várakozásukat, lemondtak rólunk. Teóriáikhoz ragaszkodva nem vették észre, hogy szellemi-művészi rokonságban, barátságban voltunk és maradtunk, megszervezve és kvázi megszüntetve is, mert mindegyikünk létezésének a magyar valóság, a nemzetért mozduló akarat, a költői hagyomány az éltető forrása. Hasonlóan a magukat megszervező Kilencek összetartozásához. Vagyis, ha az együvé tartozást nem másodlagos szempontból, hanem a művek alapján tartanánk számon, akkor tizenöt-húsz, közvetlenül a háború előtt és alatt született költő alkotná, és alkot is az irodalomtörténetben egy jellegzetes nemzedéket. Ám a pálya további szakaszain a Hetekre hullott előítéletek következményeit is el kellett viselnünk. Mint ahogy a kommunista hatalom csoportunkat igyekezett elhallgatni, ha nem is sikerült elhallgattatni. A jelenlegi művészeti trend kánonjában pedig a nevünk szóra sem érdemes, mi az, hogy Hetek vagy Kilencek? De mi az, hogy magyar irodalom, ha nem felel meg a globalista nemzetközi divatnak? Bár a jelenlegi általános semmibevétel cáfolata is alig hallható, hajlamos vagyok akkora önbizalomra, hogy kimondjam: mi is ott vagyunk a magyar irodalom igazi közösségében a műveinkkel, mely az önmagukból élő és fölélő divatok sivataga fölött az alkotószellem, a történelmi érzület, az anyanyelv utolsó reménye marad.

*Honfoglalási emlékmű
(Nagyatád, 1996–97, festett fa, fém)*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ Az Együtt című folyóirat indulása (1966) és a Forrás nemzedéke

S. Benedek András emlékének

I.

A kárpátaljai magyar irodalom születését az irodalomtörténet-írás¹ ma már következetesen 1951-re teszi. Az évszám köztudottan Bakó (Balla) László *Zengj hangosabban!* című verseskötetének megjelenését datálja, s aki ismeri e kötetke anyagát, fejcsoválva sajnálkozik azon, hogy nekünk pont egy ilyen origó jutott. Hogy miért? Mert kishazánk lassan cseperedő írástudói kötelező kezdőhangnak tekintették Balla megszólalását, s még egy évtizeden át lelkesen tódították a kötetéből zengő sztálini kórus dalait. „Mindez azonban – állapítja meg egy későbbi értékelés – csak az adott kor magyar betűínséges világában volt elfogadható.”² Az a fajta művészi fejlődés, amely az igényesebb irodalomesztétika szerint is előrelépésként értékelhető, Kovács Vilmos harmadik kötetével, a *Lázás a földdel* (1962) és a *Holnap is élünk* című regényével (1965) veszi kezdetét. Ekkor kezd Kárpátalján a költői látásmód élesedni és kiteljesedni, a líra hangja tisztulni és emberibbé válni.

A korabeli magyarországi irodalomkritika kiváló érzékkel fedezte fel a *Holnap is élünk* értékes novumait, és joggal nevezte a művet a kárpátaljai magyar kisebbség regényének.³ Nincs ebben semmilyen túlzás, maga Kovács Vilmos is tudta, hogy fontos írást tett le a kárpátaljai magyar kultúra asztalára, amelyben leszámolt a személyi kultusz éveivel, és bátran nézett szembe a kisebbségi sorssal. De tudta bizonyára azt is, hogy olvasói megértik az írás kódolni kényszerült üzeneteit, és attól kezdve a hagyományos életformához, az anyanyelvhez ragaszkodva aktiválhatják a közösség még egészséges önvédelmi reflexeit.

Kovács Vilmos költői hagyatékának legjobb darbjai szervesen beépültek az egyetemes magyar irodalomba, de mindenekelőtt a kárpátaljai magyar kultúra és irodalom arculatának alakításában kaptak jelentős szerepet. Számunkra ezért az 1951-es esztendővel szemben Kovács Vilmos az origó. Ennek felismerése az ő művészi teljesítményének megközelítésére és túlszárnyalására ösztönzi az egykori fiatalabb pályatársakat és még fiatalabb utódokat. Mivel azonban irodalmunk ma is a fejlődés és változás állandó körülményei között hozza terméseit, a majdani mérleg készítője egyedül az idő lehet.

Pál György, aki a kárpátaljai magyar írásbeliséget az elsők között kutatta, a fentebb vázolt fejlődési szakasról velünk egybehangzóan megállapítja, hogy „...lényegében az 1960-as évek közepére fejeződött be a kárpát-ukrajnai magyar irodalom kibontakozásának mintegy másfél évtizedes korszaka. Ez az irodalom ekkortájt lépett ki a szűkebb, lokális közösségi keretek közül, bizonyosságot adva arról, hogy Kárpátalján egy területileg önálló, újabb nemzetiségi magyar irodalom született.”⁴ A megállapítás meglehetősen pontosan méri fel az adott kultúrtörténeti helyzetet, és két alapvető kérdésre keresi mindjárt a választ. „Először: ez az újabb nemzetiségi magyar irodalom mit tekinthet közvetlen örökségének, olyan hagyománynak, amelyben jelen vannak a »kárpátaljaiság« sajátos jegyei?” A másik döntő kérdés, hogy „...ez az irodalom az objektív világ, a társadalmi, közösségi folyamatok ábrázolásán túl kifejezheti-e az egyéniség, a lélek megrendültebb állapotát, a létezésrel kapcsolatos kételyeit, az emberlét egyéni, közösségi, nemzeti megrázkódtatásait, avagy megmarad a provinciális, sematikus színezetű »hurrá optimizmus« bővületében? ... Ezekre a kérdésekre – fejezi be a gondolatmenetet – először egy többségükben egyetemi hallgatókból álló fiatal költőgárda (Balla Gyula, Balla Teréz, Benedek András, Fábrián László, Fodor Géza, Zselicki József) – néhány idősebb író közreműködésével – adott korszerű választ, akik kezdetben az *Együtt* (1965) című kéziratot diáklapban jelentkeztek, 1967–71 között pedig a helyi írószövetség mellett működő *Forrás* Stúdióban tevékenykedtek.”⁵ S ezzel meg is érkeztünk a témához.

1 Penckófer János: *Tetben a jellem. A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében.* Magyar Napló – Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, Budapest, 2003.
2 S. Benedek András: *Készülődés (A kárpátaljai magyar írás).* Intermix Kiadó, 2007. 28.

3 E. Fehér Pál: *A kárpátaljai magyarság regénye.* Élet és Irodalom, 1965. 10. 02.

4 Pál György: *A magyar irodalom Kárpátalján (1945–1990).* Szabolcsi Téka, Nyíregyháza, 1990. 22.

5 Uo. 23.

II.

A Pál György által beharangozott fiatal költőgárda indulásáról és tevékenységéről, azaz nemzedékünk-ről, a szamizdatszerű Együtről irodalomtörténészek sora írt tanulmányt vagy irodalomtörténeti esszét. De ahogy rendjén való volt, egybeterelték és megszólaltatták emlékeiket az egykori szereplők is: S. Benedek András, Fodor Géza, Zselicki József, Tóth István, Fodó Sándor, e sorok szerzője, majd később Czébely Lajos. Mindennek fórumot az S. Benedek András által az ezredforduló táján életre hívott Kárpátaljai Minerva 1998-as dupla száma biztosított. *Ez volt a Forrás!* – hirdeti a különszám alcíme, s a szerkesztő *Teremtő mítoszok* című nyitó esszéjében mindjárt a jelenség gyökereire irányítja az olvasó figyelmét. A Forrás fiataljairól S. Benedek elmondja: „Ők azok, akik Beregszászon vagy éppen Csapon már kijárták az önképzőkörök monoton imaóráit, s az egyetemre kerülve már nem óhajtották folytatni ugyanazt. Ezért vált élővé 1965-ben a magyar tanszék irodalmi köre, s ez kényszerítette ki a gondolatok, vélemények, próbálkozások írásos rögzítését, az *Együttet*.”⁶ De nézzük, kikről is beszél a szerző? Stumpf (később Benedek, végül S. Benedek) András, Balla Gyula, Györke László, Punykó Mária – egyelőre négyen – az ungvári egyetem magyar szakos hallgatói, középiskolás koruk óta írnak verset, novellát, kispriótát, hely- és kultúrtörténeti cikkeket. Feltételezhetően ők a tanszék irodalmi körének legaktívabb tagjai, akik tanári, tanszékvezetői jóváhagyással hamarosan létrehozzák az *Együtt* című, mechanikus írógépen sokszorosított, 35–40 oldal terjedelmű, aprólékos kézi munkával füzetszerűvé formált, linómetszetekkel feldobott folyóiratukat. Mivel a lap születése körül még nem

bábáskodhattam, elkészült számaiba még nem írhattam, a folyóiratra vonatkozó, későbbi barátaimtól származó ismereteimet a hitelesség kedvéért is, tőlük idézem. A fenti idézet szerzője egy 1979-es, Gelencei Kálmán néven publikált cikkében valamivel konkrétan így emlékezik az eseményre: „1966 őszén, az Ungvár melletti Szürte kolhozában a betakarítási munkákat segítő diákok az esti beszélgetések során fogalmazták meg egy kézíratos »irodalmi folyóirat« kiadásának tervét. Az egyetemre visszatérve hamarosan napvilágot is látott a mintegy 20 példányban, a gépirással készülő *Együtt* első száma. Linómetszetről nyomott címlapját a fiatal beregszászi ukrán származású képzőművész, Muszka László készítette.

Az átlag 2-4 ív terjedelmű folyóirat elsősorban az irodalmi diákkör forró hangulatú vitáin megfogalmazott, kikristályosodott, a kárpát-ukrajnai magyar irodalom alkotóit és alkotásait bemutató-értékelő írásokat közölte, de teret nyitott a diákok szépirodalmi publikációinak is. Vendégeink rovatában túllépett az egyetemi élet keretein: a kárpátaljai magyar irodalom egy-egy – többnyire fiatal – alkotóját mutatta be.

A lap másfél évfolyama az egyszerű publikációs lehetőségnél sokkal többet jelentett. Rövid időn belül tudatosította az egységes irodalmi élet kialakításának igényét és szükségességét, sokan a hiányzó területi irodalmi fórumot is már-már a lapban látták megvalósulni.”⁷ Az egykori *Együtt* ma könnyebben hozzáférhető számait (1967/1., 1967/3.) lapozgatva azonban más, kevésbé ismert nevekkkel is találkozunk. Adóba Mária, Bús Ilona és Tárci Etel irodalombarátok, s a tartalomjegyzékek tanúsága szerint irogató egyetemi hallgatók voltak, ám sorsuk – Bús Ilona kivételével (ő újságíró lett) – a későbbiekben más pályákra irányította őket. De ugyancsak 1967-ben került az *Együtt* közelébe a későbbi Forrás Stúdió elnöke, Zselicki József, akinek – saját szóbeli közlése szerint – már versei is megjelenhettek a lapban.

6 S. Benedek András: *Teremtő mítoszok*. Kárpátaljai Minerva, II. kötet, 1–2 füzet, 6. Minerva Műhely, 1998.

7 Gelencei Kálmán (S. Benedek András): *Egy ungvári diáklap: az Együtt*. Echinox, 1979. október, Kolozsvár

1967 nyarán az Együtt lapszámaikat szemlélő Márkus Csaba, a Kárpáti Igaz Szó munkatársa a megye szélesebb körű olvasótáborának is bemutatja a lapot, amely szerinte „...lépésről lépésre, egyre jobban megközelíti az irodalmi folyóirat jellegét. Még ha ifjúsági, társadalmi alapon kibocsátott sajtótermék is. S ezért a szerkesztőbizottságot illeti meg a dicséret – a fiatalokat, akik egymaguk megérdemelnék, hogy külön foglalkozunk velük... Ismerem a tavaly megjelent folyóiratok tartalmát is, ezért ösztönös kíváncsisággal olvastam el minden anyagot. Fejlődött az Együtt? Vagy egy helyben topog? Ezek a kérdések foglalkoztattak, s jóleső érzés volt elkönyvelni, jobb, olvasmányosabb a folyóirat, oldalain egyre több fiatal próbálkozik erejével – költők, kritikusok, prózairók. S ha műveik olykor kiforratlanok is, sok helyen megcsillan bennük a hivatásérzet, a tehetség biztos jele.”⁸

Talán túl szép és túl sok volt a hivatalos pártlap oldalain leírt dicséret, de ezzel még nincs is vége. A szemlélő újságíró végül a lényegre térve felveti a lap önállósításának, legalizálásának gondolatát, amely a fórumteremtéssel kísérletező fiataloknak csak legmerészebb álmaikban jöhetett volna elő: „Az Együtt népszerűsége olyan nagy már, hogy felvetődik a kérdés: Nem lenne-e célszerű 150–200 példányban az egyetemi pártbizottság hozzájárulásával sokszorosítani? A folyóirat némi tartalmi módosításokkal így a magyar nyelv- és irodalomszakos hallgatók hasznos segédeszköze lenne, mely még inkább megszeretné velük anyanyelvüket.”⁹ A pártbizottság, mint tudjuk, támogatás helyett végleg betiltotta a diáklapot, így Kárpátalján az önálló magyar irodalmi fórumra még 22 évet¹⁰ kell várni. A betiltás konkrét okait egyetlen fennmaradt dokumentum sem őrzi, ám S. Benedek már idézett esszéjében sejtetni enged valamit: „Rögtön első feladatként valamiféle felső leosztás szerint Kovács Vilmos Holnap is élünk című regényének erős szakmai kritikáját, magyarán az elítéltetés előkészítését szabták házi feladatul. Már az Együtt publikációinak tanúsága szerint is, sikertelenül. Így hamarosan – a pártlapban megjelenő támogató cikk ellenére – már-már összeesküvéssé »magszatosult« a lap megjelenése.”¹¹

S végül egy utolsó gondolat az ős-Együtről. A kárpátaljai magyar irodalom történetével foglalkozó szakmunkákban, a lap fennállására vonatkozóan

gyakran találkozunk az 1965–67-es hivatkozással. Mint fentebb említettem, csak két lapszámot ismerünk, ugyanis ennyi van a birtokunkban, mégpedig a '67/1 és a 67/3. A többi S. Benedek András hagyatékában található, örökösei közlése szerint azonban egyelőre nem hozzáférhetőek. Az a tény viszont, hogy az Együtt már 1965-ben megjelent volna (ez a közlés egyébként magától S. Benedek Andrástól származik), az egykori szereplők szerint (Punykó Mária, Györke László, Zselicki József) sem fedti a valóságot. Valamikori tévedését különben S. Benedek maga igazítja helyre egy fentebb már idézett dolgozatában, s itt – figyeljünk rá – 1966-ra, a szürtei kolhozmezei diákmunka idejére teszi a lapalapítás szándékának megfogalmazását.

A történet azonban megérdemli, hogy folytatása is legyen. Az ezredfordulóra a kárpátaljai magyar irodalom több, rövidebb-hosszabb folyóirat-kísérlet után fórum nélkül maradt. 2002-ben aztán Nagy Zoltán Mihály és Dupka György felvetették az Együtt újraindításának ötletét, amelyet a Kárpátaljai Magyar Írócsoport tagjainak nagy többsége lelkesen támogatott. Az új Együtt Nagy Zoltán Mihály főszerkesztése alatt (2002–2008) évi négy lapszámmal még az esztendő tavaszán útjára indult. Béni, az alapító főszerkesztő ekkor az alábbi gondolatot köti a szerkesztők lelkére: „A Szovjetunió összeomlását követő lelkesedés ma már végképp elparázslott. Maradt a hirtelen áradás után visszamaradt iszap, ami termő talaj lehet ugyan, de önmagában nem érték. Ma már gyászindulókat zengenek a kultúra egykori élharcosai, és temetik a kárpátaljai magyar irodalmat. Valóban, ha az irodalmat csupán szépirodalomként fogjuk fel, négy-öt elfogadható teljesítményen kívül nincs mivel dicsekednünk. Ha azonban az irodalmat a humán tudományok teljességének spektrumában képzeljük el, van esélyünk. De csak Együtt, együtt.”¹²

A lap az útnak indító szándék szerint – egy-két alkotó távolmaradásától eltekintve – ma teljességgel betölti a kárpátaljai írócsoport fórumának szerepét. Állandó szerzői mellett – Bakos Kiss Károly, Bartha Gusztáv, korán jött halála előtt S. Benedek András, Czébely Lajos, Csordás László, Dupka György, Füzesi Magda, Fodor Géza, Lengyel

8 Márkus Csaba: *Az Együtt utat keres*. Kárpáti Igaz Szó, 1967.

9 Márkus Csaba, Uo.

10 A Hatodik Síp próbaszáma 1989 augusztusában jelenik meg.

11 S. Benedek András: *Teremtő mítoszok*. Kárpátaljai Minerva, II. k., 1–2. füzet, 6. Minerva Műhely, 1998.

12 S. Benedek András: *Együtt. Újra Együtt?! Együtt*, 2002. 1. 3.

János, Lőrinc P. Gabriella, Nagy Zoltán Mihály, Penckófer János, Zubánics László és e sorok írója – gyakorta kapnak helyet e lapban a Kárpátaljáról elszármazott alkotók is: Bagu László, Finta Éva, Lengyel Tamás, Ortutay Péter, valamint a kárpátaljai magyar, illetve a ruszin kultúra kutatásában is jeleskedő irodalom- és helytörténészek. Így például haláláig az irodalom-, hely- és kultúrtörténészként is kiváló alapító főszerkesztőnk, S. Benedek András, Bertha Zoltán a Károlyi Gáspár, és Botlik József a Pázmány Péter Tudományegyetem professzorai. De minduntalan hangsúlyozzuk, hogy kezdettől fogva figyelemmel vagyunk a velünk élő ruszinság múltja, népköltészete és szépirodalma iránt is, mivel jól ismerjük a szomszédos kultúrák találkozásának jelentőségét, és tudatában vagyunk a kölcsönös megismerés fontosságának. Tudjuk: a kultúra hídjai könnyebben építhetők, és sokkal járhatóbbak a politika felépítményeinél. Végül azt hiszem, kimondhatjuk, hogy az Együtt az eltelt majd tizenegy esztendő alatt tudatosan szerkesztett, az újonnan jelentkező fiatalokra fokozottan figyelő, de a klasszikus értéket is megbecsülő irodalomépítő fórummá fejlődött.

III.

És most térjünk rá a téma második részére, az Együtt után rakjuk össze a Forrás Stúdió történetének mozaik-kockáit is. Ehhez ismételtelen vissza kell térnünk a visszaemlékezéseket tartalmazó Kárpátaljai Minervához. Saját emlékezését Fodor Géza az éppen aktuális kulturális kontextus értékelésével kezdi. Mint írja, „Az Együtt megszűnte újabb útkeresések elé állította a kis csoportot. A példa adva volt: a korabeli Szovjetunióban ekkor számottevő önképzőkör-jellegű stúdió működött már, s ezek apropói szinte sugallták az első lépéseket.”¹³ Zselicki József, aki az adott időben a területi komszomolújság, a Kárpátontúli Ifjúság magyar kiadásának munkatársa volt, s mint fentebb említettük, baráti kapcsolatot ápolt az Együtt alkotóival, a következőkkel egészíti ki Fodor bevezetőjét: „Az utóbbi időben egyre több kezdő költő és író jelentkezett. Az újságszerkesztőségeknek nem volt lehetőségük a beérkezett írások elbírálására, de a

kezdőknek sem volt elegendő a pár soros »kritika« a lényeges hibák megértéséhez... Ezért – a szabadabb elbírálási mód és az ismeretek gyarapítása céljából – szükségessé vált egy stúdiószerű kör létrehozása.”¹⁴ Ez a részlet azonban még mindig a szándékról szól. De konkrét lépésekre lefordítva hogyan is kezdődött hát? A Kárpátaljai Minerva Forrás-émlékszámába annak idején én is beleadtam a magam köteles részét, jöjjön hát ebből is néhány sor: „A nagyszülősi magyar középiskola igazgatójához a Kárpátontúli Ifjúság fejléces papírján körlevél érkezett, amelyben kéri az igazgató elvtársat, hogy amennyiben vannak iskolájában írogató növendékek, tegye lehetővé számukra az Ungváron (cím és időpont feltüntetve) való megjelenést.”¹⁵ Mivel az igazgató felesége, Tivadar Péterné akkori magyartanárunk volt, a levelet személyesen az én kezembe adta, és lelkesen az utazásra biztatott. Az autóbuszra Beregszászban felszállt egy feltűnően szép lány, akit a nála lévő, az enyémmel azonos levél láttán okvetlen meg kellett szólítanom. Csada Mária volt, aki pár évvel később egyik jó barátom felesége lett. Egy helyre igyekeztünk, de a megadott címen (Szovjet tér 3., az újságszerkesztőségeknek otthont adó egykori megyeháza) egy barna, karcú diáklány, Punykó Mária várt ránk, és elvezetett az összejövetel időközben megváltoztatott helyszínére, az egyetem diákszállójának egyik lakószobájába, ahol már javában zajlott a versek megbeszélése. Az első lélegzetvételnyi szünetben mi, újonnan érkezettek is bemutatkoztunk, fel is olvastunk egy-két verset, azonban a fentebb elkezdett emlékezésem folytatása lehangelő. „Az első találkozás a hirtelen remélt siker, a biztatás helyett keserű csalódást hozott. Az Arany János esztétikáján bimbózó fiatalember meglepetten tapasztalta, hogy a vele egykorú vagy nem sokkal korosabb pályatársak már ellestek valamit a poézis titkaiból, amely eljuttatta őket az első publikálás élményéhez, s a törvény erejével hatott, amikor némelyikük fölött egy kis túzással kimondatott: kiforrott költő.”¹⁶ Ha jól emlékszem (Punykó Mária szerint is így volt), az első találkozóra 1967 szeptemberének közepén, esetleg október elején került sor, s még az őszön, novemberben a másodikra, amely egyben a Forrás Stúdió megalakulásának alkalma volt. Ekkorra összejött szinte a teljes

13 Fodor Géza: „Szárak, kopár hátán a sziklakőnek”. Kárpátaljai Minerva II. k., 1–2. füzet. 30.

14 Zselicki József: *Fiatalok Irodalmi Stúdiója*. Uo., 42.

15 Vári Fábián László: *Forrás és tükör*. Uo., 11.

16 Uo. 12.

csapat. Az ungvári vonaton ismertem meg Füzesi Magdát, Balla Terézt, Dupka Györgyöt, Peleskei Jenőt, majd később az egyetemen Horváth Gyulát, Czébely Lajost, Tóth Istvánt, akik a későbbiekben is a stúdió aktív tagjai maradtak. A művek közlésére azonban a Kárpátontúli Ifjúság havonta jelentkező irodalmi oldalán kívül alig nyílt lehetőség. Fodor Géza, aki nemcsak írt, de a megjelenés érdekében is tett lépéseket, verseit a Kárpáti Igaz Szó Neon című, heti alkalommal megjelenő irodalmi-művészeti rovatához is rendszeresen elküldte. „*A szerkesztőség azonban – emlegeti keserű szájjal – szemmel láthatólag nem lelkesedett kéziratainkért. Éspedig minél színvonalasabb írással jelentkezett valaki közülünk, annál inkább biztosra vehető volt, hogy sorai nem jutnak el az olvasókhoz. S ha netán mégis, abban sem volt köszönet, mivel a szerkesztő notórius szövegjavító volt, nem állhatta meg, hogy valamit valahol ki ne húzzon, vagy be ne toldjon hírhedtté vált zöld tollával.*”¹⁷

A stúdióban ennek ellenére változatlanul folyt a munka. Pontosan emlékszem rá, hogy a második összejövetelel pattant fel értelmemben az a kagyló, amely számomra a valóságos csodát rejtegette. Ekkor világosodott meg bennem, hogy a példaként bemutatott versekhez hasonlót magam is tudok írni, s legközelebbi találkozásunkkor, 1968 tavaszán már boldogan olvashattam nevemet a területi ifjúsági lapban. A megbeszélés ez alkalommal nagyrészt arról szólt, hogy sokakat meglepett az én hirtelen fejlődésem, Balla Gyula pedig ekként foglalta össze a tanulságot: ha sikerül még egy ilyen lépést megtenned, költő leszel.

S hadd szóljak a Forrás tagjainak a Kovács Vilmosmal kötött szövetségéről is, amely sok tekintetben erősítette a Forrás bástyáit. Vilmos a kárpátaljai magyarság első számú írójaként felelősséggel vállalta a patrónus szerepét, és szakmai, társadalmi tekintélyénél fogva eredményesen egyengette az utat megújulni készülő irodalmunk előtt. Közösségünkben akkor egyetlen ember volt, aki minden tekintetben partnere lehetett: Béni. E két személyiség termékeny együttműködése, ha csak szűk résnyire is, ablakot nyitott a fiatalok előtt Magyarország felé. Kiss Ferenc irodalomtörténészhez és Iliá Mihályhoz, a Tiszatáj főszerkesztőjéhez fűződő személyes kapcsolataik által lehetőséget teremtettek

számunkra a magyar olvasók előtti bemutatkozásra. A határon túli magyar irodalmakra figyelő fiatal irodalomtörténészek (Varga Lajos Márton, Szokolczay Lajos, Görömbei András) általuk ismerkedhettek meg Kárpátalja irodalmi viszonyaival és kulturális híreivel. De ugyancsak Kovács Vilmos ajánlatára a stúdió tíz tagja: Balla Gyula, Balla Teréz, Balogh Balázs (a Kárpáti Igaz Szó újságírója volt, már korábban ismert nevű költő – nem tartozott a Forrás alapgárdájához), Benedek András, Fábrián László, Ferenczi Tihamér (látásgondjai miatt csak igen ritkán vehetett részt az összejöveteleken), Fodor Géza, Füzesi Magda, Kecskés Béla (már a Forrás létrejötte előtt ismert nevű költő), Zselicki József 1969-ben *Szilaj nádparipán* címmel egy versantológia kéziratát nyújtott be a Kárpáti Kiadóhoz. A kiadó által felkért lektorok mindegyike kiadásra javasolta az anyagot, kivéve Balla Lászlót, aki a döntéshozók előtt ideológiai okokra hivatkozva leminősítette a kéziratot. Tulajdonképpen ez volt a hatalom első minősített támadása a Forrás ellen, de talán valószínűbb, ha azt mondjuk, hogy az antológia a Balla és Kovács között régóta fennálló személyes ellentétnek esett áldozatul. S ha már megneveztük a kárpátaljai magyar irodalom és kultúra e régi, de máig ható konfliktusát, vágjunk a közepébe.

Többen is úgy vélik, hogy az 1970-es év korszakot zár a kárpátaljai magyar kultúrában. Jól érzékeli ezt a Kovács–Benedek szerzőpáros, amikor egy összefoglaló tanulmányban felvázolják a kárpátaljai magyar irodalom múltját és jelenét, s a ma is alpműként kezelt munkát még abban az esztendőben közlik a Tiszatáj októberi és decemberi számaiban. A fontos kultúrtörténeti esemény fogadtatását Fodor Géza az alábbiakban értelmezi: „*A Magyar irodalom Kárpát-Ukrajnában című tanulmány nemcsak Magyarországon, de Kárpátalján is élénk visszhangot keltett. Amíg az anyaországban a szakemberek messzemenő elismerését vívhatta ki, addig a honi, festett egekben sütkérező szocreál vaskalaposság képviselőinek körében megütközést váltott ki. Mindenekelőtt Balla Lászlóban, akinek futószalagon megjelent műveit illetően a tanulmány csak megerősítette, hogy azok valóban a vegyipar, illetve az osztályharc fellendítését célzó párthatározatok nyomán fogantak.*”¹⁸

Mi eddig úgy tudtuk, hogy a megsértett főszerkesztő feljelentette a szerzőket a területi pártbizottságon, s ez indította el megállíthatatlanul a Kovács

¹⁷ Fodor Géza, uo. 32.

¹⁸ Uo. 36.

Vilmos és a Forrás elsöprésére rendelt lavinát. De hallgattassék meg a másik fél is. Balla László író-szerkesztői munkásságának emlékeiben ezt olvashatjuk: „*A cikk persze eljutott a Kárpáti Igaz Szó szerkesztőségébe is. Lapítottunk... Hátha nem szereznek róla »odafent« tudomást. Ám egy idő múlva megérkezett pártbizottságunkhoz a kijevei jelzés és a fejtűzés... Következett a szokott procedúra. Berendelésem az illetékesekhez, keserű szemrehányás, a cikk azonnali lefordíttatása ukránra, ... tüzetes tanulmányozása a pártbizottságon. Ezután azt is elrendelték, hogy fordítsuk le Kovács Vilmos, S. Benedek András és a körükhöz tartozó fiatalok (Forrás Stúdió) nálunk megjelent írásait, s ezek nyomán megállapították, hogy mi is tettünk ideológiai engedményeket, s ezzel közvetve a Tiszatájban megjelent cikk megszületését is bátorítottuk.*”¹⁹ Balla tehát úgy érzi (legalábbis ezt kommunikálja olvasói felé), ha nem tesz hathatós lépéseket a Forrással szemben, azt az ő aprólékos munkával felépített intézménye, a Kárpáti Igaz Szó fogja megsínyleni. S milyen lépésre bátorítja őt az ateisten?

1971. május 9-én – Benedek András kivételével – a Kárpáti Igaz Szó fejléces meghívóját kézbesítette számunkra a posta – ma is őrzöm! –, melyben május 22-ére meghirdették a József Attila Stúdió alakuló ülését. A szíves invitálást a Forrás másfél-tucatnyi tagságából mindössze hatan (Balla Teréz, Benedek András, Czébely Lajos, Fábíán László, Fodor Géza, Zselicki József) utasítottuk vissza, így a József Attila nevét választó ellencsoport létrejött,²⁰ s hamarosan olvashattuk jó előre beharangozott közleményeiket. Balla szerint azonban a megyei pártbizottság illetékes elvtársai ezzel még nem tértek napirendre a történetek fölött, s a Kárpáti Igaz Szót továbbra is kontroll alatt tartották, s úgyszintén rajta tartották szemüket az ifjúsági lap, a Kárpátontúli Ifjúság közleményein is. Ez utóbbinál Balla szerint az csípte az elvtársak szemét, hogy a magyar kiadás szerkesztője ukrán szépirodalmi anyag közlése esetén megengedte magának azt a lazaságot, hogy az ukrán versek stb. lefordítása

helyett a magyar változatban eredeti, magyar anyagokat közölt: a mi verseinket. Neki – mint írja – lépnie kellett volna, figyelmeztetni Fejes Jánost (az ifjúsági lap magyar változatának szerkesztője), de a látogatását is kerülni akarta annak, hogy a Forrás tagjaitól irigylis az érvényesülést. Valamikor 1971 nyarán azonban – ezt is visszaemlékezéséből tudjuk – a megyei végrehajtó bizottság megbízott valakit (hogy kit, nem derült ki), hogy szemlélje az ifjúsági lap irodalmi anyagait a magyar fordítások minőségének értékelése végett. És itt ismét átadom Ballának a szót. Az ismeretlen szemlélő „*Fölfedezte az eredeti magyar verseket, kipécézte a politikai kifogás alá esőket, lefordította őket a pártbizottság számára. Ezzel elszabadult a pokol... A dologból politikai ügy lett, s olyan komoly, hogy engem most nem is Smanyko, az ideológiai titkár kéretett magához, hanem Dikuszárov, a másodtitkár, aki morgott, hogy elengedtem a gyeplőszárat, hogy a fiatal tollforgatókkal nem foglalkozom, nem nevelem őket kellő eréllyel... (Jó vicc, hogy neveljem én a Forrás-beli-eket? Teljesen Kovács Vilmos befolyása alatt állnak.)*”²¹ A tárgyalás eredménye, hogy „...*a Kárpáti Igaz Szóban állást kell foglalni az ügy kapcsán, keményen odaütni. Írjuk meg a cikket, fordítsuk le ukránra, és előzetesen mutassuk be.*”²²

Azt hiszem, nem nehéz fölfedezni, hogy az erőltetett magyarózkodásnak itt-ott átsejlik a lólába. Ugyan ki lehetett volna az ismeretlen szemlélő? Csak az, aki a versek végleges elemzését és ezzel a Forrás még megmaradt tagságának szánt kegyelem-döfést elvégezte. És erre pontban augusztus 20-án került sor. De erről később.

'71 nyarán, mindjárt az évszázó vizsgák után Kovács Vilmostal és Bénivel leültünk, hogy kidolgozzunk egy munkatervet népköltészeti örökségünk összegyűjtésére. A program egyik konkrét célkitűzése volt, hogy mind teljesebben megismerjük és feltárjuk a magyar néprajztudomány számára teljesen ismeretlen szellemi örökségünket. Jelképes értelemben a falukutató programnak az volt a szerepe, hogy a stúdió tagjait elvezesse a névadó forráshoz,

19 Balla László: *Szegény ember vízzel főz. (Visszaemlékezések 1947–1987)*. PoliPrint, Ungvár, 2002. 214.

20 Ezidáig még senki sem tárgyalta a kérdést, hogy a Forrás-tagok többsége miért állt át a József Attila Stúdióba. Talán kevesellték, amit a Forrás-tagság nyújthatott? Nem értettek egyet Kovács Vilmos elveivel? Nyilvánosságra, elismerésre vágytak? Szerintem arról van csupán szó, hogy akik megmaradtunk a Forrás mellett,

a diákviszony vagy az ungvári tartózkodás által napi kapcsolatban voltunk Vilmostal, Bénivel, Fodó Sándorral, s főként azért döntöttünk a JAS-tól való távolmaradásnál, mert Béni eleve nem szerepelt a meghívottak listáján, a csatlakozásról azonban senkit sem akartunk, és nem is próbáltunk lebeszélni.

21 Balla László: *Szegény ember vízzel főz.* 218.

22 Uo. 218.

de ehhez már kevés volt a rendelkezésünkre álló idő. Mégis áldjuk a gondviselést, amely lehetővé tette, hogy kerékpárral bejárjuk az egykori Ugocsát, mert ennek eredményeként a magyar folklór tárháza népballadáink gyűjteményével gazdagodhatott. Visszatérvén ismét leültünk, hogy megvonjuk a kerékpáros falukutatás mérlegét. A gyűlés első napirendi pontja *A Forrás nyári gyűjtőútjának megtárgyalása* volt. Hogy honnan emlékszem ilyen pontosan? Czébel Lajos barátunk jóvoltából, aki megőrizte az összejövétel jegyzőkönyvét.²³ Így utólag most azon morfondírozom, hogy tulajdonképpen összegyűlnünk sem lett volna szabad, ugyanis Balla már említett augusztus 20-ai „ajándékában” kimondta a Forrás megszűnését.

Visszataszító és félelmet keltő volt, ahogyan a Kárpáti Igaz Szó *Elidegenedés?* címen elhíresült cikkének fenyegetve támadó, nevét sem vállaló szerzője verseink eszmeisége felől kezdte döntögetni a Forrás falait, de a verseknek helyet adó lapszerkesztőtől, valamint a bölcsészkar párt- és kommunista ifjúsági vezetőitől is számon kérte az elmulasztott éberséget. További részletezés helyett csak annyit tartok fontosnak hangsúlyozni, hogy a Forrás Stúdió tevékenysége ezzel formálisan lezárult, burzsoá nacionalizmussal vádolt tagsága védekező pozícióba kényszerülve várta a megtorlást.

Szeptemberben, ahogy várható volt, a bölcsészkaron fegyelmi vizsgálatok indultak ellenünk, majd azok elcsendesedtével, számvetést végezve, válaszuk fogalmazásába fogtunk. A készülő dokumentum a bennünket ért méltánytalan támadás tényén túl a kárpátaljai magyarság legégetőbb gondjait is felpanaszolta, s a területi pártbizottságtól kérte azok alapos kivizsgálását és orvoslását. A gyakori esti összejöveteleken fogalmazott *Beadvány* 16 oldalas, sűrűn gépelt példányaira Kovács Vilmos, Fodó Sándor, Benedek András neve mellé támogató egyetértése jeleként további háromszáz magyar (köztük néhány ruszin!) értelmiségi „véste” oda a nevét. Az aláírásgyűjtésben való részvételemért a későbbi bíráimtól kapott „bónuszpontok” bőven elegendőnek bizonyultak a katonai behívó kiérdemlésére, de nemcsak engem ért ez a „kitüntetés”. Fél évvel előttem vonult be Béni és Györke, fél évvel utánam Fodor, velem egy napon, 1972. május 16-án pedig Tóth Pista,

Magyarország jelenlegi beregszászi főkonzulja. De ez a két esztendő is elszállt, az életnek mennie kellett a maga útján.

A folytatásról, további sorsunkról Balla visszaemlékezéseiben egyetlen halvány mondatot találunk. „*A helyzet konszolidálása után a Forrás tagjait is sikerült közreműködésre megnyerni (pontosabban jelentős részüket).*”²⁴ Részéről tehát ennyi. De hogy e könnyed kijelentésben mennyi csúsztatás van, annak csak a Jóisten a megmondhatója. Mert mikor konszolidálódott annyira a helyzet, hogy a hallgatásra ítélt Forrás-tagokat újból megkörnyékezzék? Én pontosan emlékszem rá: ’78 tavaszán. Először csak beosztottait küldte Balla Zselickihez, Fodorhoz, hozzám, s miután némi hajlandóságot mutattunk a párbeszédre, tőle is megjött a levél. Levelét – számomra még akkor, melegében kiderült – nem jószántából írta, mert nem is igazán neki volt fontos, hogy verseink olykor ott szerénykedjenek eldugva a pártlap valamely sarkában. Feltételezem, hogy a szovjet állambiztonsági szervek kereshették meg őt is, akárcsak engem, mert úgy látszik, lejárt a kiszabott szilencium, s Magyarország felé is üzeni kellett, hogy nálunk nincsenek mellőzött írók. Velem megígértették, hogy alkalom adódván látogatni fogom a József Attilások foglalkozásait, ő pedig arra tehetett ígéretet, hogy verseimből közzétesz néhányat lapjában. Én nem mondhattam nemet, mivel félbeszakított egyetemi tanulmányaimat épp akkor készültem befejezni. Előttem állt még egy diplomadolgozat és egy állami vizsga a tudományos kommunizmus fortélyos módon összehordott anyagából, s erre külön is emlékeztettek. És – gondolom – az állambiztonság tisztjeinek Balla László sem mondhatott nemet, de hogy őt mivel tarthatták sakkban, arra megint csak a Fennvaló tudna válaszolni. De nem is ez a fontos. A lényeg az, hogy az erőltetett béke megkötött.

Több irodalomtörténész egybehangzó véleménye, hogy a Forrás kíméletlenül elgáncsolt fiataljainak életműve torzóban maradt. „*Jóvátehetetlenül megcsönkített ifjúságuk elmúlt: már sohasem futhatják ki költői formájukat*” – írja róluk M. Takács Lajos, majd szomorú szívvel, talán némi szánalommal alkantunkhoz méri, ránk próbálja a rossz helyre hullott mag metaforáját: „*Láttak-e már vasúti sín pár zúzott-kő-ágy réseiből, vagonból aláhullott magokból kikelt, napocska-arcú, ám a fölöttük eldübörgő sze-*

23 Czébel Lajos: *Kovács Vilmos másik útja* (esszé). Együtt, 2011/3. 58.
24 Uo. 216.

relvények alatti létben... csak arasznyira cseperedhetett, száználmasan gyönyörű növénykéket? Lássanak bennük mégis csodát: idejükre ők is meghozták életképes magvaikat, sokkal kevesebbet, s apróbbakat, mint jó talajba vetett, gondozott testvéreik, azonban ez a kevéske kikínlódott termés a jövőt tekintve teljes értékű... ugyanúgy, mint... S. Benedek András és Zselicki József rövid, zaklatott, szomorú és dühös versei... ”²⁵

Nagyjából másfél évtizeddel ezelőtt Fodó Sándor, a KMKSZ tiszteletbeli elnöke e régi történet kapcsán a következőképpen nyilatkozott: „A »szovjet-magyarok« fogalmát bevezetni szándékozó, és meglévő iskolahálózatunkat is folyamatosan romboló hatalmi szándék legalább részben megtorpant ellenállásunkon, és így sokban ennek köszönhető, hogy a rendszerváltozás után sok mindent sikerült megvalósítani korábbi törekvéseinkből. Az egykori egyetemisták, Forrás-tagok egyéni helytállása jelentette azt a bázist, amelyen immár egy évtizede megalakulhatott a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. Ezért mondtam már ki több fórumon: a Forrás a KMKSZ előképe volt.”²⁶

IV.

Levelezésemet rendeztettem a minap, némelyikbe beleolvastam. Ama bizonyos békekötés után jó két évvel (1981 végén) Balla D. Károly egyik terjedelmes levelében épp azt újságolja lelkesülten, hogy ő és társai átveszik a stúdió irányítását. Már létre is hoztak egy háromtagú elnökséget, egy szélesebb körű vezetőséget, mindezek fölé pedig védnöki tanácsot szerveztek (Gortvay Erzsébet, Szalay Borbála, Márkus Csaba, Erdélyi Gábor, Balla László), akik azonban, mint írja, „...nem sok szart fognak keverni. Testülettel el vagyunk hát bőven látva, a tagság alig több mint a »főnök«. Igen, a tagság. Ezért kényes ez a levél, ezért készülődöm rá olyan régen, s kicsit félve is. Mert szívem szerint téged nemcsak az aktív tagságba, az ún. Állandó Bizottságba számítanálak bele, hanem legalább a vezetőségbe is. De! De ha mi azzal kezdjük az átszervezést, hogy a te (vagy ti) nevedet (neveiteket) is előhozzuk, akkor fuccs az egésznek, nem kapjuk meg a

stúdiót. Arra a névre, hogy Fábrián vagy Fodor, nemcsak apám arca torzul el, hanem még sokaké a szerkesztőségben. Ezért kellett nagyon diplomatikusnak, már-már kiverteknek lennünk. (A »támadást« pl. komszomolvonalon kezdtük. A szervezet nevében fordultunk a lap vezetőségéhez és pártszervezetéhez azzal, hogy a komszomol²⁷ elégedetlen a stúdió munkájával, és – ifjúsági stúdió lévén – kezébe szeretné venni az ügyet... Sok követelésünk mellé nem mertünk még azzal is előhozakodni, hogy hát ugye itt vannak a forrásosok... De abban megállapodtunk, hogy rád mindenképpen szükségünk lesz (van). Csak erősödjünk meg egy kicsit, mutassuk meg, hogy tudunk mit kezdeni a stúdióval, legyen egy kis tekintélyünk, csináljunk egy pár remek Lendületet... teljen el kb. egy év, s a te neveddel már fel merünk idegesíteni néhány elvtársat... ”²⁸

Azt hiszem, ebből mindenki számára világos lehet, hogy nem hajánál fogva rángattam elő ezt a hosszabb levélrészletet. Szorosan véve a Forrástémához tartozik, mint ahogy a József Attila Stúdió egyenes értelemben is a Forrás tevékenységének következménye. Vegyük úgy, hogy a Forrás-keltette viharok egy kései visszhangja szól Balla D. Károly őszintének tűnő leveléből. Tanúvallomás lehetett volna a javából egy tíz esztendeje tartó kultúrpolitikai perben, ha az a szégyenteljes béke meg nem kötött volna. Így legfeljebb a levélíró elszólásaként értelmezhető, de mindenképpen a Forrás erkölcsi fölényét igazolja.

Kedves ismert és ismeretlen, néhai és még velünk egy levegőn élő elvtársak, akik valaha a nevem halatára is bedurvultak! Ha valóban megtörtént volna, amit a fenti dokumentum állít, én most, harminckét év távlatából kérem, rám ne nehezteljenek. Nem én kezdtem, nem én akartam. És nyugodjanak meg végre. Az önök hírforrásai úgyis azt terjesztik már jó ideje, hogy a Forrás csak legenda volt.

25 M. Takács Lajos: *Ők nem lettek janicsárrá*. Kárpátaljai Minerva, II. k. 1–2. füzet, 167.

26 Fodó Sándor: *A Forrás: a KMKSZ előképe*. Kárpátaljai Minerva, 56.

27 Komszomol – csak a fiatalabbak kedvéért: orosz mozaikszó – Kommunizisztjicseszki Szozuz Mologyozsi, azaz: Kommunista Ifjúsági Szövetség

28 BDK levele VFL-hez. 1981. XII. 1.

FUCSKÓ MIKLÓS
Tükrön által

In memoriam Krúdy Gyula

Állsz, háttal a napszentületnek,
harminc esztendő után zarándokolva ide,
hol egykoron, a sós forrás táplálta
„köztisztviselők fürdőhelyén”, kártyaasztal
mellett cserélgették földjeiket,
s párbajokban gyakorolták a virtust
holmi lányszöktetések után atyák és
úrfiak, ahol a komondorok valaha
magyarul ugatták a lábosvegni holdat,
s kőrísfáját a gazda ki nem vágta volna,
míg árnyából köszönhetett a papra...

Visszatértél hát, mint ama tékozló fiú,
megkészt idegennek, csak a lombok
bólintanak ismerősen, amint arcodba
suhint szinte marokra foghatón a köztük
átszüremlő fény kévéje, s most mégis
érezed a föld összetéveszthetetlen illatát,
mint pulya anyja ölében: megnyugszol.

Fölötted a véraláfutásos ég márványos
boltozata, s a megtévelyült évszakban,
az alkony mákonyába bódult színek
tobzódásában, mintha sűrű méz vonná
be a tájat, borostyánba zárná az idő.

Mint egy rozsdás, karcolt tükrön át,
melyről tenyérnyi foltokban levedlett
pikkelyesen a foncsor, egyszerre látod
lehelettől homályosan impresszionista
képként a jelent, a titkait felfedő erdőt...
– s pörögni kezd a kinematográf...

Megelevenednek a régi leányok, kik
Máriapócsról átjőve, ministráns ruháikból
kibábozódnak a tófürdő szelíd fodraiban,
s csókos penitenciát osztogatnak
a fák árnya alatt leskelő suhancok
szerelmes gyónásaira...
Felélednek a fejkendős anyókák is,
feljönnek a járdák aszfaltja alól,
a fényképek zselatinrétege alól,
s már nem festményeken, foszló fotókon
és rongyos emlékeinkben sírdogálnak

rozsdás pléhkrisztusok alatt,
de vesszőkosárkaikban görnyedten
cipelik az elemózsiát a part fái között.

A tükrön innen díszes hintó közeleg,
ifjú pár; majd a menyasszony uszályos,
fehér ruhája leveleket pöndörget a fű
valószínűtlenül zöld szálai közé...
Háttérben a víztorony oktagonja,
kattog a fényképezőgép, megörökítve
az egyszerűlt mosolyokat,
a gondosan beállított pillanatot...

A múlt visszapillantó tükrén átlépve
szétfoszlik minden kötelék
a távolba homályosuló időben,
összemosódnak terek és korok...

A színház elöl befogatulva elindul
az utolsó gavallér; mint Szindbád,
a magyar Don Juan, kiszáll a vörös
postakocsiból Krúdy Gyula, gondosan
suvickolt cipőjén és sétatálcáján még
a Bujtos mocsarainak, zsembéjkainak
emlékeivel, komótosan elindul a kis híd
kandelábereinek pisla fényében,
a csalogányhangú Blaha lábnyomában...

Különös, kedves, titokzatos tájék,
letűnt korok sejtelmes történeteit őrző...

Micsoda látomások kísérnek hozzá,
miféle képek zuhatagát omlasztja
tekintetedbe, miféle közel ez a
benned kuporgó messze?

Filmkockák zuhannak elébed
az elmúló időből, önmagad emléke vagy,
mint a rozsdás, archív fotókon
a lemezesen leváló emulzió,
úgy törik meg az emlékezet hiátusai
a felvillanó képeket, az idő-kinematográf
lassú kattogással pergő némafilmjét...

Éjjel lidércek imbolyognak át a hídon,
egy szoprán törpedenevér árnyát
vetíti a tó csillámlóan rezgő bőrére
a kandeláber burája alól betegesen
pislákoló fény, andalgó szerelmesek
hátukat a híd korlátjához döntik,
belefeledkezve az évődő ölelésbe...

A tisztásokat a délután fáradt sugarai
ómézzel csurgatják be aranylón,
míg suttyó legénykék karikáznak
kopott drótszamarakkal a kövecses
sétányba keréknyom-barázdákat,
s egy magányosan árválkodó pad
buja titkokat őrizve várja a megfáradt
vándorokat, a fürdőből hazainduló
sokaságot, a kertvendéglők népét,
akik a tarhonyás sonkapörkölt vagy
a sertésjáva fogatos burgonyával
és a tökö-s-mákos rétes fogyasztásával,
gourmand irodalmi emlékezéssel,
tisztelettel adóztak épp Krúdy úrnak...

A tobzódo parkerdő tágasságában,
az ezernyi növény-élet lélegzésében,
a levelek, mohák, termések, madártollak
korhadó, ódon enyészet-illatában
közel- s távoli múlt korokkal népesül be
a virágszigetekkel szegélyezett sétány.

Pajkosan kócosra borzolja a siheder szél
a bájosan kacér, pipiskedő dámákat,
kiket komikusan vonszolnak magukkal
a színes harangvirág-napernyők;
a polaroid fényfestmények aurájában
fogva tartva a kimerevített pillanatot
– a megemelt szoknyákat visszasimító,
tétován mozduló kesztyűs kezeket –
az impressziók szín- és fényfoltjaiban,
megismételhetetlen egyszerűségben.
Köröttük nyüzsögnek a nőszni sereglő,
kártyában s párbajban edzett tiszturak,
a hírlapírók, iparosok, fölbirtokosok,
s a virtuskodó polgárfi uracsok,
kiknek hintajai előtt várakozván,
kocsisok abrakolják felhorkanó lovaikat.

Ide vetődtél hát újra, az ifjonti lángolások
emlékhelyeire, a vén kocsányos tölgyek

makkos ösvényein megidézve
a burjanzó, buja vágyak rügyezését,
az Aquarius nélküli, Állatpark nélküli
sétahelyeket, ahol egy vackorággal
széthajtva az idő pókháló-szövedékét,
még ismerősként idomulnak lábad alá
a lombhomályba rejtőző csapások,
a ritka-járású földutacsok őznyomait
apró tükrökként tölti meg az eső,
bennük béka pocsol, megcsillan a fény,
fölöttük erdei sikló csusszan a fán...

Madárcseresznye, vadkörte, galagonya,
s bodza ízével a szádban, átvágvá
a tatár juharok piros propeller-termésein,
a szilek fűrészkes levelű lombszőnyegén,
a fehér nyárfák öreg óriásai alatt,
elsőbbiséget adva egy süncsaládnak,
mogyoróbokrok között ropogtató,
riadt mókusok surranva osonnak tova
a léptedre reccsenő gallyak zajára,
míg a tölgyesek tisztásain, a sűrű
cserjék között fürtös salamonpecsétek,
édes illatú fehér gyöngyvirágok,
kékeslila csillagvirágok bólogatnak
az odvas törzseken morzszó harkálynak,
az éber szemlélő nyaktekercsnek,
az erdei pintynek, barátcinegének...

Bejártad hát kódorgó zarándokként
a tükör innen- s túloldalán felsejülő világ
egymásba szövedő, rejtett vidékeit,
az emlékezés megfakult képei nyomán
ifjúságod kibomló illatait visszaidézted,
s most átjár, zszisseg, áramlik, lüktet
nyughatatlanul a benned élő táj...

Körötted kanyarognak a „kultúrpark”
fehér kavicsokkal szórt sétányai,
mintha hatalmas tejeskannából
folynának kuszán a smaragd fű között...

Harmincévnapi csatangolás után
megérkezve, te, Nyírség garabonciása,
válladra köpenyt borít az alkonyat,
hatalmas kalapot kanyarít fejed fölé
az édes fiának visszafogadó Sóstó.
Hazaértél. Állsz, háttal a napszentületnek...

ÁGH ISTVÁN
Bóbita költőverseny

Bár a százéves Weöres Sándor az egész magyar líra megújítója volt, a gyermekversek által lett igazán népszerű. Előtte, ha gyermekekhez szóló verseket írtak, általában nevelési célból, mint a műfajban klasszikus, de költőként közepes tehetségű Pósa Lajos is. Weöres pedig csupán verset írt, a *Magyar etűdök* és a *Rongyszőnyeg*-ciklus 274 darabját, amelyből egy könyvre való találatot a gyermek figyelmére, átélésére alkalmasnak. Talán először a ritmusgyakorlatok inspirálták, aztán mesei képzelet, nyelvi játék és nyelvtörő humor, csúfolók, kiszámolók és annyiféle ötlet sarkallta, amit a népköltészetben is a felnőtt múltból a gyermekvilág megőrzött. Kevés igazi költő szólalt meg ezen a hangon előtte, utána pedig alig volt magyar költő, aki gyermekverseket ne írt volna. Emlékszem még a Kisdobos című lapra, melyet Zelk Zoltán és Nagy László szerkesztett. Csak igazi költők jelenhettek meg benne, sőt az elhallgattatott költők fóruma is volt a Rákosi-rendszerben. Szabó Lőrinc nevével ott találkoztam, gyönyörű verseit is ott olvashattam először. Majd a Móra Kiadóban Kormos István és Aszódi Éva teremtette meg a műfaj műhelyét, míg Kormos és Nemes Nagy Ágnes, Zelk Zoltán, Tamkó Sirató Károly, még a tragikus Pilinszky is, és a következő nemzedékek, Csukás Istvántól Varró Dánielig tekintélyt adtak a műfajnak. Így segít a huszadik század második felének költészete megválaszolni, ha felvetődik a kérdés, hogy ez a Weöres emlékére indított verspályázat nem ellentétes-e Weöres elveivel? Valóban ellentétes, de amint láttuk, tekintélyes életművek bizonyítják, hogy célzatosan is lehet írni a gyermekverseket.

A pályázatra hatvan írás érkezett. Minden résztvevőnek a pedagógus, gyermek, szülő hármasságának szánt művekben kellett gondolkodnia, amely tematikájában olyan jeles napokhoz, szokásokhoz kötődik, mint Március 15., Anyák napja, Ballagás, Mikulás, Karácsony, Farsang, Húsvét stb.

Farsangi versfüzér kapta az első díjat. S nemcsak azért, mert a szerző Weöres Sándor útján jár. Olyan természeti elemekből építkezik, mint a tél, a hold, a csillagok, a gyermeki képzelet csodás és valószínűtlen motívumai szerint, s benne minden előfor-

dulhat, dobálni lehet hógolyóval a Nagy Medve csillagképet, a Holdat, hogy még a csillagok is a hógolyóból keletkezzenek. A hóember lánya petrezselymet árul, a Hétfejű Sárkány tűzoltónak öltözik, és a nagy bolondságok, a gyermeki hidegek is véget érnek az elkövetkező tavaszban. A nyolcas/hetes szótagú hangsúlyos verselés pergő ritmust ad ki. Az első díjat *Farsang végén* című versével Fellinger Károly nyerte, Pozsonyból.

A második díjat olyan stílusú vers kapta, mely inkább a skandináv, főleg svéd gyermeklira rokona. A naiv gondolkodást, a meghökkentő észjárást követve keveredik a felnőtt mesterségbeli tudása, és ebben igazi költői szerkesztéssel remekel. Csak látszat-alkalmiságával kötődik a valósághoz, gyermeknaphoz ajánlja a szerző, de minden mondata, mely soronként lezárul, groteszk és impresszionisztikus. A négy strófán át ismétlődő kifordított-befordított sorok egy rajzoló kislány papírra álmódott történetét sejtetik, és az egész vers nagyon szellemes, különös költői hangulattal vibrál a befogadóban. A második díjat *Mindenféle szemekről* című versével Csík Mónika nyerte, Zentáról.

Farsangi maszkabált idéz föl a harmadik vers, föllép a bálon mindenféle alak, aki a gyermekvilágban elképzelhető. „Lídia napernyős, illatos dáma, / Úgy látom, Zsolti a dalai láma”, aztán Harry Potter, Micimackó, boszorka, erdei manó, oroszlán, Hófehérke, Piroska és farkas stb., akik a telet együtt űzik el. Nekem az Arany Jánosnál gyakran előforduló módszer tetszett, ahogy a cezúra mozgatásával élénkíti a ritmust. Így a magyar alexandrin a változataiban nem mondható monotonnak, hanem a nagyon változatos időmértékeshez hasonlóan élvezhető. A harmadik díjat *Maszkabál sippal, dobbal* című versével Tóth Ágnes nyerte, Nagyváradról.

Különdíjat kapott *Dúdoló Mamának* című versével Mirtse Zsuzsa, Budapestről.

Arról a kisgyerekkorban, mindannyiunk által megélt érzésről írt a költő, amit az anya elvesztésétől való félelem kelt. „Azt mondják, hogy felnöttem már... / Tél van, hideg, mama hol vagy?... Végül mindig megleszel?” Emlékszem, valaha mennyire elszomorítottak azok a versek, melyekben valami rossz történt az anyánkkal. Megzokogtatott Eötvös József *Árva gyermek* című verse. De egy kisgyermeki sírhalom földidézése is nagyon elszomorított. Úgy érzem, erre az állapotra a pszichológia elég bizonyítékot ad. Talán válaszol a gyermeklélek szomorúság-szükségletére is. Egy ilyen vers, mint Mirtse Zsuzsáé, még fokozza a szeretetet az édesanyák iránt.

Elhangzott a Magyar Írószövetség Bóbita költőversenyének díjátadóján, 2013. október 10-én

FELLINGER KÁROLY
Farsang végén

*Farsang végén,
 Nekeresden,
 ügyefogyott
 Petike,*

*a Nagy-medvét
 hógolyóval
 eltalálja
 telibe.*

*Sír Petike:
 – Ez a medve
 jegesmedve,
 kegyelem,*

*ha tévednék,
 legyen Pali
 istenuccse
 a nevem.*

*

*Farsang végén
 az udvaron
 éles szemű
 Péter*

*hógolyóval
 a vén holdat
 megcélozza
 hétszer.*

*A hógolyók
 nyoma látszik,
 mellédobott
 Péter,*

*csillagokká
 változnak és
 világitnak
 éjjel.*

*

*A farsangi
 fura bálon
 minden legény
 ámul,*

*hóemberlány
 kötényében
 petrezselymet
 árul.*

*Hol nevelte?
 Kitől kapta?
 – Bús a bíró,
 töpreng.*

*Szép ember, bár
 jó bíró is,
 csak ne volna
 öntelt.*

*Kurjant Peti:
 – Kiderítem
 annak okát,
 kérem,*

*követem a
 lába nyomát,
 még ma utol-
 érem.*

*

*A farsangi
 fura bálon
 a hétfejű
 sárkány*

*felöltözik
 tűzoltónak,
 locsolkodik
 kábán.*

*Szól rá neje:
 – Sületlenség,
 józanságod
 fogytán,*

*inkább gyűjtsuk
 meg a gyertyát
 az ünnepi
 tortán.*

*

*Farsang végén
 az új párok
 kiséprik a
 házat,*

*vágyaik, mint
 fehér galamb,
 a templomra
 szállnak.*

*Eltemetve
 a nagybögő,
 de a csönd zsong
 bongva,*

*kölyökgyerek,
 a sárga nap
 nem lép a po-
 rondra.*

*Ám a tavasz
 álruhában,
 mint jó király,
 Mátyás,*

*ott jár már a
 kertek alatt,
 madárfütty az
 áldás.*

CSÍK MÓNIKA

Mindenféle csipás szemekről

(gyereknapra)

*A reggelnek nagy, csipás szeme van.
Piros keréken gördül a város.
Kenyérillatot szippantnak a fák.
Teát kortyolok az uzsonnához.
Az óvónéni ma szoknyát visel.
Haját sósperecformára fonta.
Rajzomon sír a zöld szemű kislány.
Egy gonosz sárkány épp elrabolta.*

*A városnak nagy, csipás szeme van.
Piros keréken gördül a reggel.
Teásbögréből kortyolnak a fák.
Jóllakom szeletnyi kenyermel.
Pereceken ma lenge sószoknya.
Az óvónéni dús haja ében.
Sárkánylány sír egy gyerekrajz szélén.
Zöld szemű kislány rajzfüzetében.*

*A sárkánynak nagy, csipás szeme van.
Piros keréken gördül a vára.
Zöldhajú kislány rajzolja éppen.
Sósperec-copfja hull a nyakába.
Az óvónéni nézi nevetve.
Miféle móka, kacag a város.
Teásbögréből szürcsölnek a fák.
Fahéjat rágnak az uzsonnához.*

*A perecnek nagy, csipás szeme van.
Nehezen ébred, hamar lett reggel.
Piros keréken gördül a pékség.
Meg kéne tolni mindkét kezemmel.
Az óvónéni szoknyája pördül.
Aprócska kezek havában körte.
Sárkányszem könnyét egy pindurka lány
Maszatos kézzel épp letörölte.*

TÓTH ÁGNES

Maszkabál síppal, dobbal

*Farsangra készülünk sebbel-lobbal,
Elűzzük a telet síppal, dobbal,
Maskara is van, cifra meg rongyos,
Te vagy a király, én meg a koldus.*

*Zene szól, áll a bál, van sok maskarás,
Jelmezbe öltözött óvodás, iskolás.
Lidia napernyős, illatos dáma,
Úgy látom, Zsolti a dalai láma,*

*Fut Harry Potter, ifjú varázsló,
Köpenye lobog, szeme parázsló.
Kis bögréjével Micimackó lépked,
Nyalogatja bajszán az aranyló mézet.*

*Dorka boszorka, vén gonosz tündér,
Obsitos katonán feszül a mundér,
Rőzsét cipel hátán görnyedt kis anyó,
Csipike segíti, az erdei manó.*

*Bence oroszlán borzos sörénnyel,
Sári szakácsné fehér köténnyel,
Csodálják Julikát, ő Hófehérke,
Vidáman követi hét dalos törpe.*

*Kosárral a karján Piroska közeleg,
A farkashoz menni nem mer közelebb.
Vonuljunk utcára, utánam, gyerekek,
Haja-huja, bum-bumm: űzzük el a telet!*

*Haja-huja, bumm-bumm, doboljunk, dudáljunk,
Szajátva szalad a fél város utánunk,
Haja-huja, bumm-bumm, elűztük a telet,
Aki velünk tartott, az most fánkot ehett.*

*Maskarás társaság, fussatok utánam,
Farsangi fánkhegyek várnak a fatálban.
Maskarás képünkkel tele lesz az album,
Elűztük a telet, haja-huja, bum-bumm!*

MIRTSE ZSUZSA

Dúdoló Mamának

*Mama kislány. Azt játssza, hogy
én vagyok a babája.
Ha megnövök, enyém lesz a
harangvirág-szoknyája.*

*Szerintem rá hasonlítok,
tengerében csepp vagyok.
Mama titokban királynő,
tündérekkel társalog.*

*Pityangból két koszorút köt,
kúszó inda a haja.
Sosem láttam sírni még őt,
neki soha nincs baja?*

*Karja fehér, égi paplan,
betakar, ha lázam van,
Mama szeme akkor is lát,
ha elbújok álmomban.*

*Azt mondják, hogy felnőttem már;
egyre erősebb vagyok,
nekem adta minden kincsét,
neki csak én maradok.*

*Mama arca holdviola,
ahol nevet, ott van nyár:
Tél van, hideg, Mama, hol vagy?
Hol a maci, hol a vár,*

*hol a hinta, hol a baba,
Mama, hová tetted el?
Fogunk mi még bijócskázni?
Végül mindig megleszel?*

*Mama haja havas mező,
megtört tükör a szeme,
arca elfér tenyeremben,
itt van nálam mindene.*

*Mostanában rosszul eszik,
fárasztja a hosszú út.
Hajában már régen nem hord
búzavirág-koszorút.*

*De ha a hó egyszer végleg
belepi majd a haját,
én akkor is látni fogom
azt az aranykoronát.*

Madarak (részlet, 1979–80, fa)

NOVÁK ZSÜLIET
Penitencia

Mióta az eszemet tudom, nagyapámnak ökölbe volt szorulva az arca. Erőt és nyugalmat sugárzott. Aki érett, nem szép. Figyelő, de nem tolakodó. Olykor mosolygó, és sohasem nevető. Bármely eseménytől, amely érzelmeket váltott ki belőle, arca pengéi megmozdultak, darabokra töredezték, ezekből a kurta vonalából új szögletek álltak föl, de hullámok soha. Mielőtt aprólékosabban megvizsgálhattam volna az örökké ismeretlen mozaikokat, már el is tűntek, mint amikor a hullámverés nyomtalanul eltörli a pillanat lábnyomát.

Féltem tőle. Látott és érintett holtakat, ami az én világomtól akkor még elképzelhetetlenül távol esett. Még óvodás voltam, amikor először beszélt Drezda bombázásáról. Katonatársával az éjszakát egy csatorna lejárataiban, a betonba hajlított vasrudakon függeszkedve húzták ki. Nem mertek se a föld alatt, se a föld fölött tartózkodni. Bevált. A lecke pedig egy életre bevésődött.

A támadás után módszeresen össze kellett szedniük a város halottait. Nagyapám szerint a bőrük vékony, viaszos réteggel van borítva, halovány kékesfehéren ragyog, amiből sötéten és fémesen csillogóan merednek a szőrszálak, szaguk a molylepkééhez hasonlít. Az órák múlásával egyre hosszabbak, míg selymességük is eltűnik, apró, töredező szögekként borítják be az embert. Néhány nap után színes nedvek távoznak a testüregeikből, és bűzössé válnak. Pedig az élőknek mindenkiről le kellett fejteniük az ujjakra szorult aranyat, kiverni az ínyből kilazult aranyfogakat, különben a németek elverték őket. Ez a feladat pár nap után keserves munkává vált.

Az első visszaemlékezés után hetekig elfeketedett, puffadt kezekkel álmodtam, amelyek mindig akkor mozdultak meg, amikor már éppen kezdtem elfogadni a jelenlétüket. Évek múltán, amikor papa századszorra is Drezdáról kezdett mesélni, ő a távolba révedt, mi pedig egymásra nézve forgattuk a szemünket, de senki sem merte beléfojtani a szót. A folyamatos ismétlődés miatt távolabb kerültünk a valóságtól.

Sokáig kegyetlennek gondoltam, pedig egyszerűen csak nem hitt a gyermekkorban. A plüssben, a cukros esti mesékben, a babákban és kisautókban. Ezért sokáig azt hittem, hogy nem szeret, és én sem szere-

tem. Elmegyünk hozzá, mert muszáj, odatartja ráncos arcát puszira, ha elé járulunk, mert muszáj. Minden gyerekkori problémánkra megvetően legyintett, majd kiment a csirkékhez, vagy csak a kapuba állt nézni a járókelőket.

Így valójában most is inkább a nagyihoz érkeztem, aki egy szavunkra kenyeret kent, kakaót főzött, vagy palacsintatésztát kevert be, egyszóval minden olyan dolgot, amit csak a nagymamák tesznek meg a nap bármely szakában az unoka szemérmetlen köhintésére. Azonban ő nem volt otthon. Leültünk a kiskonyhába, de még ez a hosszú, tömondatokkal szabdalt hallgatás is kellemesebbnek tűnt, mint a hazamenetel.

– Hogy néz ki a szép ruhád? – tette föl papa az első, legnyilvánvalóbb kérdést. Minden holminkat szép ruhának nevezte.

– Kicsit beleestem a Berettyóba – vontam meg a vállam. Gondoltam, úgysem fog tovább faggatózni. Pedig Drezda és az egyház szidása után ez volt a harmadik kedvenc témája. A folyópart. Mielőtt papokhoz adták volna cselédnek, innen őrizte gyermekéveinek egyetlen kedves emlékét.

– No, hát hogyan estél bele kicsit?

Aztán úgy gondoltam, hogy végeredményben tökmindegy. Elmondtam, hogy elvettem anyám kedvenc, lila kosarát, mert tele akartam fogni hallal, elkötöttem egy csónakot, és végül nemhogy nem fogtam semmit, de a zsebpecám és a kosár is odalett.

– Anyád el fog verni? – kérdezte közönyös hangon.

– Gondolom – pislogtam nagyokat –, meg lesz pár guggolás is.

– Milyen guggolás?

– Az az új szabály, hogy minden összekoszolt ruhadarabért tízet kell guggolni. Az engedély nélkül elvett dolgokért húszat.

Szétszaladtak a törések az arcán, tettek egy szabálytalan kört, majd visszarendeződtek eredeti helyükre.

– Most hánynál tartasz?

– Póló, nadrág, bugyi, az harminc. A cipők húszat érnek. A kosár ismét húsz, de mivel el is veszítettem, lehet, hogy az nem számít, mert pofon lesz. A peca tulajdonképpen az enyém volt, a csónak pedig nem is hozzánk tartozik. Szóval ötven.

– Száztíz – jelentette ki kérlelhetetlenül. Mit is remélhettem volna tőle, aki, miután gyufaszállal kitakarította a fülét, megtörölte a végét egy textilzsebkendőben, és visszatette a skatulyába. Amit a szüleim vásároltak számomra, az a szüleim tulajdona. Én is.

– Gyere – nyújtotta a kezét.

Elsírtam magam, de megfogtam. Abban reménykedtem, hogy megjön a nagy, elmondom neki, mi történt, ő hazakísér, és a lelkére beszél anyámnak, hogy ne bántson. Ahogyan máskor. Egész úton kitaratóan zokogtam, de ő kimért, egyenletes tempóban haladt. Én néha dupláztam egy gyorsat, hogy tartsam a lépést. Bizarrnak láttam összefonódott ujjainkat. Hánytam-vettem a kezem a markában, mint egy csikó, a legcsekélyebb szándékosság nélkül. Az időtől megsötétedett bőr megnyúlt bodrokba gyűrődött a megvastagodott ujjpercek körül. A bütykös ujjáról isten tudja, mióta nem tudta lehúzni jegygyűrűjét. Kellemetlennek éreztem a puha kezembe nyomódó bőrkeményedéseket, gusztustalannak a vágásokban kimoshatatlanul ülő fekete koszt. A botja kopogása minden más zajt elnyomott. Kicsit húznia kellett

maga után, de nem szólt rám. Bementünk a kertkapun, a komondorunk unottan hevert a meggyfa alatt. Meleg is volt, és ő sem szerette túlságosan a papát. Megálltunk a fűvön, szembeállított magával.

– Csináld! – mordult rám, miközben recsegeve leguggolt, és fölállt.

Tétován utánacsináltam.

– Kettő! Négy! Hat! Nyolc! Tíz!

Eljutottunk a száztíz. Bevitt a konyhába, és fejemre téve a kezét, nyomott le a hokedlire. Anyám épp főzött, értetlenül nézett ránk.

– Csókolom, Apu! Üljön le, nemsokára kész a paprikás krumpli.

Ő erre csak annyit válaszolt:

– A guggolás megvolt.

A botja kopogása minden más zajt elnyomott. Kicsit húznia kellett maga után.

KONRAD SUTARSKI

II. János Pál temetése napján

*Láttam láttam hogyan ölnek meg
és utána kisvártatva hogyan támadtál fel
és keresztünket miként hordoztad láttam
a Colosseumon a Golgotán az egész bolygón*

*Láttam a milliokat is kik alázattal járultak eléd
kik zászlókat hordoztak és szentek képeit
és együtt imádkoztak veled arcodra szegezve szemük
hogy mindjárt másnap bemocskolják mit megáldottál
és szóval és tüsszel újra megtagadjanak téged*

*Ilyen sors adatik a választottaknak és a tömegnek
hiszen ilyen volt mindeddig a világ sorsa is
a világe mely isteníti az erőszakot a pompát s bálványokat emel
viszont a színek közül a bíbort és nem a fehéret választja*

*Életeddel és halálod előtti szenvedéseddél vajon
sikerült meggyőznöd a népeket – mindahány vallás papjait
és a politikusokat
kik csakugyan tisztelegnek előtted
hogy a megbékélés sziklája mögötted van és holnap fel kell vinni a csúcsra
hiszen nem elég hogy ama szikla újra alágördül a mélybe
hogy a fák majd letörrik ágaikat s az eső zokogni fog
és nem elég hogy valaki téged Szent Sziszifosznak nevez*

Zsille Gábor fordítása

TÓTH ERZSÉBET

Sötét kereszt a homlokán

*ködbe borult a szobája
 súlyos, szívig hatoló ködbe
 mintha a kinti idő folytatódna
 és a falak csak tévedésből állnának
 tévedésből lenne a kályha
 tévedés a lélegzet
 az út még nem ért véget
 de lábak már nincsenek hozzá
 a test árva küszködése
 sérült madár mocorgása
 legyűrve pislákol az elme pici zsarátnoka
 ami maradt belőle*

*

*nemrég csilláros szobákban ragyogott
 arcomra sugárzott
 nem akarom látni azt a szobát
 „fáj az Istent romokban látni”
 számolgatni az életjeleket
 élnie kell, nyugodj meg
 az újságok megírták volna...
 tudunk-e valamit a mai újságokról?
 biztonságosan közlekedünk-e
 mutáns embertársaink között*

*

*emlékszem inkább
 sötét kereszt a homlokán
 hova ment? hol találjam?
 sorompó minden utamon
 szememből a fényt kiölte
 egyszerre zuhan rám az idő
 nappalt hoz-e vagy éjszakát?
 homokba zuhant csillagok
 hiánya hollókkal kering
 sötét kereszt a homlokán*

*

*látom fekete függönyök mögött
 látom esőben, szélben
 felém jön szüntelen
 csöndes hózuhogásban
 ahogy megszületett*

*

*rózsafa kergesd el tőle a halált
a mögötte ólalkodót
kistücsök hegedülj neki
tavaszi fűszál keresd meg
bolond Hold nézz be az ablakán
rózsafa kergesd el tőle a halált
ugorj be ablakán kiscica
emeld föl kezét
simogasd meg
beszéljess vele
nézz a szemébe
ne érezze egyedül magát
ne fájjon annyira
hogy elrabolták tőle a barátait
ne féljen
hogy nem ismeri meg őket
ha egyszer majd fölkeresik*

Nagy csontváz (Salgótarján, 1992, fa)

Galaxis minden költő

Beszélgetés Tóth Erzsébettel

Tóth Erzsébet József Attila-díjas, babékoszorús költő, de korábban irodalmi hetilapok – az Élet és Irodalom, valamint a Nagyítás – szerkesztője is volt. Ezenkívül tárcákat írt és ír napi- és hetilapoknak, *Kőrözsa betonszív* című versdrámáját pedig a debreceni Csokonai Színház mutatta be. A Magyar Művészeti Akadémia tagja, s visszatérő zsűritagja a lakiteleki dokumentumfilm-szemlének is. Tíz vers- és tárcakötete jelent meg, 2011-es gyűjteményes verseskötetének címe: *Aliz már nem lakik itt. Azóta Kőrözsa* címmel adta közre újabb lírakötetét, *Hidegbéke* címmel pedig frissebb publicisztikáit. Kelemen Lajos monografikus könyvessét írt a költészetéről.

– *Verseiden – hol rejtetten, hol nyilvánvalóan – mindegyre átszűrkedik a gyerekkori élményvilág. Mennyire meghatározó számodra az életindulás? Édesanyád Barnucz Erzsébet festőművész – determinált-e a pályádon az a tény, hogy művészcsaládba születtél?*

– Az emberrel ötéves koráig minden megtörténik, ami a későbbi életét befolyásolja, mondják a tudósok. Én ezt úgy értem, hogy kialakulhatnak a személyiség főbb elemei. Nem vertek, inkább simogattak, úgy emlékszem. Közben alapvetően szigorúak voltak velem a szüleim, komoly elvárásaik voltak velem szemben. Többfelé ágazhat ez a kérdés; a legalapvetőbbel kezdem: egy kis falusias tájon a Nyírségben, később Nyíregyházán, ahol a nagyszüleim éltek, kaphattam azt az élményanyagot, ami a verseimben jelentkezik. A természet, a föld és a növények, az állatok közelsége reggeltől estig – csak estére mentünk be aludni. Dolgoztunk is a földeken, amikor már tudtunk segíteni nagyapáméknak, de ez szinte játék volt nekünk. Mindkét ági nagyszüleim föld nélküli mezőgazdasági munkások, napszámosok, a „puszták népei” voltak: a negyvenötös földosztáskor jutottak

földhöz, így én már egy igazi földi édenkertbe kerültem. Különleges unokák voltunk, hiszen csak a szünidőre mentünk haza, egyébként második koromtól már Budapesten éltünk. Édesapám kitanulta az asztalos szakmát, anyukám ott-hon volt velünk, később ment el dolgozni hivatalba, amikor mi már felnőtünk, közben középiskolát végeztek esti tagozaton. Nem voltak tehát a szó hagyományos értelmében értelmiségiek, viszont annyit tudtak, hogy nekünk tanulnunk kell a húgossal. Mindketten egyetemet végeztünk később. Ezt azért mesélem ilyen hosszan, hogy lásd: a művészetnek semmilyen jele nem mutatkozott a családban, kékezi munkások voltak a felmenőim. A tehetség, a készség minden emberben ott szunnyad, akár zenei, festői vagy költői tehetségre gondolunk – sajnos, az emberek többsége élete végéig nem ébred ennek a tudatára. Édesanyám például már ötvenéves is elmúlt, amikor festeni kezdett, de olyan elementáris tehetséggel, hogy azóta is az ő festményei a szobám díszei. Nem elfogultság: jó azokra a képekre nézni; akkor is, ha tüzet fest, akkor is, ha családi drámát vagy tájképet. A debreceni bemutatómon is az ő

képei szerepeltek. Hogy miért ilyen későn? – ezt kérdezte tőle Pápan, első önálló kiállításán is a riporter. Ő meg azt válaszolta: „Előbb nem volt időm a festészetre: fel kellett nevelnem a gyerekeimet.” Sokszor kerül szembe azzal az ostoba megkülönböztetéssel, hogy – úgymond – nem tanult festő. Szerintem ez nem látszik a képein; ahogy például a költészetet sem lehet tanítani.

– *Ki „fertőzött meg” az irodalommal? Melyek voltak az első emlékezetes olvasmányélményeid; voltak-e olyan tanáregyéniségek, akik elementárisan hatottak rád?*

– Elsősorban a szüleimnek köszönhetem, hogy gyerekkoromtól újságok – Film Színház Muzsika, Nők Lapja – kerülhettek a kezembe. Még a Népszabadság is ott volt minden vasárnap az egyetlen szobában, amiben laktunk. Ezt az újságot apám nem azért vette, hogy „agyoncsapjon vele egy legyet” – ahogy Dobai Péter írja egyik versében –, hanem például Váci Mihály kisprózáit kereste a lapban; ő volt a kedvenc költője. És az említett lapokban volt már Csoóri Sándor-, Pilinszky János-, Nagy László-vers is. Aki fogékony volt rá, arra ragadhatott az irodalom, ellentétben a mai világgal, ahol egyetlen napilap-

ban sincsen vers. Bár lassan napilap sem lesz, a nyomtatott sajtó utolsó pillanataiban élünk: a történelemben húsz-harminc év egy pillanat. Elmondok még valamit. Én nemcsak írástudó lettem, hanem jó esetben egy-két versemet taníthatják majd a jövő nemzedékeinek az iskolában. Nagyon jó esetben. Nagymamám még olvasni sem tudott, sokszor akartam megtanítani, főleg, amikor a verseimet olvastam fel neki, és olyan áhítattal hallgatta – de soha nem volt rá ideje. És most azt tapasztalom, hogy az unokaöcsém nem olvas. Nem köti le, unja. És más a közeg: az internet nem hagyja olvasni, nem is ad neki lehetőséget, hogy az olvasásra igénye legyen. Az igazi, elmélyült olvasásra. Oly korban élünk, hogy „a nagymamám még nem olvasott, az unokám már nem olvas”. Az egyik legnagyobb átmenet a civilizáció történetében. Tehát otthon könyvek nemigen voltak, csak a Kádár-kor „ajánlott” irodalma, de az iskolában megtudtuk a húgommal, hogy könyvtár is létezik a világon. Így aztán irgalmatlan mennyiségű könyvet elolvastunk nyaranta, meg iskola mellett is; mondhatom, hogy az iskola mellett művelődtem, és olvastam órán a pad alá tett könyveket. Ezek a könyvek Mark Twaintől Dosztojevszkijig terjedtek, és felsorolni sem tudnám: valahogy ráérezünk a jó irodalomra. Ebben biztosan az iskola is segített, bár én a tanárimat főleg a könyvek lapjairól ismertem meg.

– Miként emlékszel vissza költői debütálásodra? *Első köteted, a Kormos István-féle Kosmosz-sorozatban megjelenő, Egy végtelen vers közepe című versgyűjtemé-*

nyed markáns hangot mutatott fel egy viszonylag langy közegben. Ugyanazt a végtelen verset írod ma is?

– Ugyanazt írom, persze. Azóta is csodálkozom, milyen jól eltaláltam a címet, bár valójában egy közhely. Én végtelen verset élek: néha

Szüleim (1950)

leírom a sorait, néha nem. Persze sokat kell dolgozni a sorokon; az már az én mesterségem. Nagyon szeretek verset írni, úgy érzem, ha képes vagyok írni, nem hiába születtem. Ez azért jó érzés, mert ha éppen nem írok, vagy csak „papír nélkül írok”, akkor is megvan a reményem, hogy a következő pillanatban eszembe jut valami. Ez örökös harc az író életében. A rettegés: meddig tart a kegyelem? Vagyis az írni tudás kegyelme. Nagyon bizonytalan, félnék gyerek voltam, semmiben nem tűntem ki; talán kimondatlanul is ösztönzött valami, hogy valamit csak tudnom kell nekem is. Bizonyára valamelyik olvasmányélményem ösztönzött az első verseim írására. Húgom ismer-

te az egyetemről Nagy Gáspárt, és így egyszer odaadtam neki pár oldalt. Az ő tanácsára és biztatására már nagyobb bátorságom lett. Nagyon hamar megismertem Csoóri Sándort is, és Kormos Istvánt. Utóbbi egyszerűen azt mondta: kiadja a kötetemet, ha összeállítom. Mindezt tényleg pár oldal vers után mondta. Közben kaptam Ágh Pistától olyan levelet, hogy „Kedves Tóth Erzsébet! Versei nem érik el az általunk ítélt színvonalat...” De több volt a sikerélmény. Éppen most került a kezembe Nagy László levele, amiben elfogadja közlésre a *József Attila a Mama sírjánál* című versem. Sajnos, amikor Kelemen Lajos monográfiája készült rólam, még nem találtam meg ezt a levelet, pedig nagyon büszke vagyok rá. Nagyon kedvezően fogadtak a kritikusok is és a pályatársaim is. A kezdők is, a velem együtt indulók. Például Szervác Józsi, aki igazán szigorú volt a költőkkel. Neki „Böske” voltam, és látni lehetett, hogy szereti, elfogadja az írásaimat. Sokan voltunk induló költők akkor – gondolom, nem többen, mint a maiak, de soknak tűntünk. A *Madárúton* antológiában negyvenöt fiatal költőt repített föl a korszak langy kultúrpolitikája. És itt jön be megint Kelemen Lajos monográfiája, amit rólam írt, és azt a címet adta neki: *Szállsz te már magad*. Nagyon jó cím, mert utal az indulásra, a „rajban” repülésre és a magányra is. Végül mindenki egyedül marad. Ha tetszik: magára. A költészetben muszáj, alapkövetelmény, hogy egyedül legyél: azt írd, amit senki más nem ír meg helyetted. Ne utánozz, és téged se utánozzanak. Mondta is valaki,

hogy engem nem lehet utánozni, még parodizálni se nagyon, mert annyira a személyiségem határozza meg a versemet, nem a költői mód-szerek. A módszereim szinte versről versre változnak, mégis valami alaptónus összetartja őket.

– *Sokan Nagy László örökösé-ként könyveltek el: „mutatis mutan-dis” egy változatlan formában foly-tathatatlanak látszó líra folytatá-sát remélték tőled. Hogyan tekintesz vissza ezekre a várakozásokra: volt alapjuk, vagy félreértették költői szándékaidat?*

– Ha volt alapjuk, akkor na-gyon büszke vagyok rá. Csupán az „erkölcsi” tartalom jelenlétére vonatkozhatott ez az elvárás, mert mint minden nagy költészet, így Nagy Lászlóé is folytathatatlan. Mégis örökös vágya és igénye az irodalmároknak, hogy valahová besorolják az embert. Nekik ez segítség: a tudomány egyik alapja a rendszerezés. Nekem nem kell választanom, mondjuk, Csoóri Sándor és Marsall László között. Miért kellene? Külön világminden-ség, galaxis minden költő. És átjá-rást csak a magyar nyelv jelent olykor köztük. Nagyon nagy költé-szet a magyar, a mai napig, pedig mára csak pár száz példány fogy el még Juhász Ferenc kötetéből is. De lehet, hogy csak pár tíz? Nem merem soha megkérdezni az el-adott példányaimat; de mindegy is. Azt hiszem, már akkor is írnék, ha egy példányt sem adnának el belő-le. Éppen most olvasom Tarján Tamás kimerítő elemzését utolsó három kötetemről és a monográ-fiáról az Alföldben. Talán ő az első (Kelemen Lajoson kívül, aki in-kább a külföldi irodalmi hatásokat elemzi), aki utánanéz, kimutatja a sokszor nem is olyan rejtett hatá-sokat, amelyek a kortárs irodalom-

ból értek, és amelyekkel gazdagon élek is. Olyan nevek kerülnek említésre, mint Borbély Szilárd, Visky András, Tolnai Ottó és leginkább Örkény István. Persze, hogy is ne hatnának rám az olvas-mányaim? Esetleg úgy is, hogy nem tudok róla. Természetes, hogy

Egy kis szigorúság

soraink, a kortárs irodalom sorai, módszerei át- meg átszövik műve-inket. Szeretem ezt a mélységesen sokszínű, inspiráló irodalmat.

– *A József Attila Kör tisztségvi-selőjeként megmerítkeztl a Kádár-kori közélet bugyraiban. Mintha később ráfizettél volna erre az akti-vításra. Megbántad valaha, hogy nem tettél lakatot a szádra – példá-ul az elhíresült szentendrei beszé-ded idején?*

– Azonnal beválasztottak a Jó-zsef Attila Kör vezetőségébe; ott az évek során olyan emberekkel ismerkedtem meg, mint Lezsák Sándor, Temesi Ferenc, Szilágyi Ákos, Tamás Gáspár Miklós, Elek István, Zalán Tibor, Zelei Miklós, Csajka Gábor Cyprián. Ha ezt a névsort olvasod, nem tartod túlzás-nak, amit gyakran mondok: hogy többek között ott készülődött a rendszerváltás. Mert ha például

október 23-án meg akartuk hallgat-ni Illyéstől az *Egy mondat a zsar-nokságról* című nagy költeményét az Írószövetségben, ahhoz bizony bátorság kellett 1979-ben. Csak tíz év múlva, 1989-ben hangozhatott el ez a vers hivatalosan is; mi tíz évvel megelőztük a kort. A mai fiatalok ezt nem értik, ezért újra és újra el kell mondani. Hogy a hatalom kénye-kedvére volt bízva, kit visz-nek el egy ilyen kihágásért és kit nem. Persze hogy természetes volt az őszinteség igénye részemről. A szentendrei beszédben mindösz-sze annyi tabudöntés volt, hogy nyilvános tanácskozáson, fórumon beszéltem Kádár János 1956-os szerepéről. Ma már ki lehet monda-ni: Kádár gyilkos volt. Elsősorban Nagy Imre gyilkosa, de átvitt érte-lemben sokaké. Ez a tett kéretlen reklámot jelentett nekem, és sajnos, a József Attila Körnek is. Mert ezt már nem lehetett szó nélkül és retorzió nélkül túrni. Felfüggesz-tették a kör működését egy kis időre, de aztán újra engedték. Ha valakit érdekel, micsoda világ volt akkor, milyen stupid és gyengélke-dő volt akkor már a hatalom, és milyen tónusban folyt a párbeszéd, olvassa el a jegyzőkönyvet. Meg- van az Írószövetség könyvtárában. Én, amikor harminc év múlva elol-vastam, nem hittem el, hogy ez velünk történt: olyan beszédképte-len, hazug világot kényszerített ránk a diktatúra. Nem fizettem rá egyébként később sem. Kardos György, a Magvető nagyhatalmú igazgatója, előéletében kemény ávos, azt mondta a *Gyertyaszentelő* kötetem kiadásakor: „Ki fogjuk adni a könyvét. Nem fogunk mártírt csinálni magából.” Nem magamtól mentem, ő hívott.

– *Hogyan látod manapság azt a költőgenerációt, amiben szárnyra*

kaptál? Utólag egyfajta népfrontosságot képzél az ember mögéje: annyifélek voltak, annyifelé sodródtatok...

– Akkor minden és mindenki népfrontos volt, aki meg akart jeleni. Mi meg mintha a zsigereinkben éreztük volna, hogy nemsokára vége ennek az egésznek: igenis írni és megjelenni akartunk. Mint minden generáció, sokféle voltunk költőileg, de a kor, ami nevelt és kínzott és szép napokat is szerzett, ugyanaz volt. Ennyiben hasonlítottunk tehát. Nem is lehet másképp. A generáció összhangulatát egyébként Bereményi Géza írta le és Cseh Tamás énekelte. Ahogy mi is Cseh Tamást hallgattunk, és Okudzsavát, Viszockijt, széki lassút, ilyeneket. Sokan élve maradtunk, sokan meghaltak közülünk. Szervác József, Nagy Gáspár, Sziveri János, Csajka Gábor Cyprián, Banos János, Vaderna József, Mózsi Ferenc, Hideg Antal, Endrődi Szabó Ernő... sorolhatnám. Akik élve maradtak, letettek valamit az irodalom asztalára. Zalán Tibor, Géczy János, Parti Nagy Lajos, Csordás Gábor – ők mind a mai irodalom meghatározó alakjai. Csak kiragadom a neveket igazságtalanul. A *Madárúton* negyvenöt költőjéből tíz biztosan megmaradt, és ma is ír.

– *Lakitelek több ízben is fontos szerepet játszott a pályádon és az életedben: Illyés Gyula, 1979-es találkozó, Lezsák Sándor, sátorverés. Melyek a legemlékezetesebb momentumok, s mi maradt meg mára e kapcsolatból?*

– Lassan úgy vagyok már a lakiteleki történetekkel, mint az öreg veterán. Mindenki a háborúról kérdezi, és ő mondja is, mintha beledobnának egy tantuszt, automatikusan. Annyit meséltem erről, és persze soha nem eleget, hiszen

nekünk az volt az origó, az alap. A társadalmi elkötelezettséget is ott szívtuk magunkba, Lezsák udvarán. Persze ez sem volt mindenkinél egyformán így: később, pár év múlva sokan lerázták magukról, mint kutya a vizet, amikor már nem volt szerencsés arra hivatkozni. Ami fiatalon történik az emberrel, mindig jobban megmarad. Azt a hangulatot, ahogy Illyést vártuk és hallgattuk, tudván, hogy ott ülnek mellettünk a besúgók, nem lehet elfelejteni. A lázadást sem tudjuk letörölni az arcunkról. Legfeljebb most szégyenkezhetünk azon, ami azóta történt. „Miért hagytuk, hogy így legyen?” Mert az nyilvánvaló, hogy legrosszabb álmainkban sem gondoltuk, hogy húsz-huszonöt év múlva ilyen gyűlölettel teli közbeszéd vesz majd körül, és ekkora lesz a szakadék a társadalom rétegei között. Az emberi kapcsolatok vagy teljesen megszakadtak – itt nem akarok neveket mondani –, vagy erősebbre szövődtek. Lakitelekre azóta is járok, mindig örömmel megyek a lakiteleki filmszemlére, zsűritag vagyok már vagy nyolc éve. Jó kis társaság: Sára Sándor, Bíró Zoltán, Bakos Pista, Agócs Sándor és a többiek. Filmesek Kassáról, Szabadkáról. Olykor pár percet beszélgethetek Lezsákkal – az ő szeme nem változott. Sajnos, nincs annyi Lezsák, amennyi kellene.

– *Másutt is jól tudod érezni magad?*

– Van egy másik régi csapat is, a veránkai író tábor: ezt a Forrás társasága szervezi évente a gyönyörű dunai szigeten, Veránkán. Ott Füzi Laci, Dobozi Eszter, Alföldy Jenő, Buda Ferenc, Pintér Lajos, Gion Nándor, Gálfalvi Gyurka, Fekete Vincéék, Elek

Tibor, Pécsi Györgyi társaságában töltünk négy-öt napot, beszélgetünk, a fiúk halat fognak, én napozok, Bahget Iskander fényképez. Sajnos, ott láttam utoljára Gion Nándort. Vele megismerkedni életem nagy élménye volt. Talán még lesz Veránka is, mert tavaly már nem sikerült megszervezni.

– *Volt jónéhány év, amikor „kivonultál” az irodalomból: zöldeges, pultos voltál. Önkéntes vagy kényszerű száműzetés volt mindez?*

– Önkéntes, kényszerű munkavállalás volt, semmiképpen nem száműzetés. Aki akart, megtalált. Kiss Anna, Zalán Tibor, Szikszai Károly, Csajka Gábor Cyprián. Ők tudták, hol vagyok. Eljöttem persze az irodalmi életből; sajnos, az irodalomból is. Fiatal voltam, érzékeny; akkor úgy gondoltam, a sebek egy életre szólnak. Jobban fáj minden. A szerelmi csalódás, a rosszindulat, az irigység: azt hittem, nem élem túl, ha tovább élek úgy, mint addig. Sok volt a pörgés, hosszúra nyúltak az éjszakák. Szükségem volt a menekülésre.

– *Van-e manapság csoporttudatod? Vannak-e olyan lírikusok, akikre mestereidként tekintesz?*

– Sokkal több költőt ismerek és szeretek, mint fiatalon – ez természetes. A fiatalság könnyen ki mondja: ki a költő, kire esküszik. Még olyat is lehet mondani fiatalon, hogy Adyt nem szeretem. A fiatalság nemcsak lázadó, hanem tudatlan is. Nem tudok mást mondani. Legnagyobb örömöm és szerencsém, hogy a magyar nyelv csodája megadatott nekem. Olyan költészet, ami sehol másutt nincs; illetve ha van is, nem tudhatunk róla, mert a fordítás nagyon keveset adhat vissza. És különösképpen ma már sokkal jobban érdekel a más nyelven írott költészet, mint a

magyar. A Nagyvilágot mindig elolvasom. Meguntam volna a magyarokat? Még az is lehet. De este, elalvás előtt San Diegóban Márai is mindig Arany Jánost olvasott. Hogy ne kerüljem ki a kérdést: József Attila és Csoóri Sándor hatása egy életre szól; most már látszik. Nem mesterek ők, hanem olyan emberek, akik alakították a személyiségemet...

– *Érett költészeted különleges állomása a Kőrözsa kötet. Mi inspirált e rendhagyó kísérletre?*

– Azt hiszem, régóta érlelődött bennem egy nagyobb forma igénye, és megvoltak hozzá a késztetésem. De a konkrét inspirációt egy fotó adta: egy fiatal fiú állt egy cellában, a napfény csak alig ért be. Háttal állt, és valahogy a bezártság, a kilátástalanság mint a fiatalság ellentéte csapott meg. Elszorult a szívem. Ebből az alapérzésből kezdtem írni, de rájöttem, hogy a férfialkatot (személyiséget, tudatot) nem tudom úgy ábrázolni, nem ismerhetem annyira, mint a nőit. Különleges forma lett: úgy alakult, ahogy írtam. Kezdetben semmit nem tudtam: mi lesz a sorsa a két szereplőnek, hogyan fognak beszélni? A kezem alatt formálódtak. Átéltam azt, amit a regényírók: a kezemben volt a sorsuk. De ahogy haladtam előre, én is a kezük közé kerültem. Nagyon jó volt írni, dolgozni rajta. Szilágyi István mondta: „Semmit nem írok arról, amit már tudok.” A rejtélyek, a világ és a személyiség titkai érdekelnek, és ahogy írtam a két párhuzamos monológot, egyre több kérdés vetődött fel. A kritika még nem fedezte fel igazán, ezt Tarján Tamás is szóvá teszi a már

említett írásában. Ő azt mondja a *Kőrözsa*-ra: verses dráma. Sokat beszélhetnék róla, de nem tudok. Akkor nem kellett volna megírnom.

– *Számomra rokonszenves vonás, hogy a versírás mellett a tárcaműfajt sem hanyagolod el, s annak is többnyire a szókimondóbb válfaját*

Kiss Anna, Farkas Boglárka és Mezey Katalin társaságában

műveled. Békésen megfér egy emberben, egy alkotóban ez a kétféle ihlet?

– Bennem elfér, és még több is elférne, ha lenne időm. Sajnos, idő egyre kevesebb van, és nemcsak az életkor miatt, hanem ahogy telnek-múlnak az évek, megrostálom, hogy mivel érdemes foglalkoznom. És ezek a kiemelten fontos tartományok nagyon sok időt követelnek. Lehet, hogy ezért írok már kevesebb újságcikket, pedig volna most is készítés és téma, de sajnálom pazarolni az időt. Amit eddig írtam, azt vállalom: olyasminek tekintem, mint valami kornaplót, közérzetjelentést. Közvetlen hatása nagyon kevés, ahogy egyre kevesebb az újságolvasó; de nagyon jólesik, amikor számomra ismeretlenekről kiderül, hogy olvasták a cikkeimet. Még mindig több az újság-, mint a versolvasó. Sajnos.

– *Noha a költészetben a szabad vers dominál, nem könnyű más nyelvekre fordítani a költemé-*

nyeidet. Minek tulajdonítod, hogy északi nyelvrokonaink – a finnek és az észtek – a legfogékonyabbak a műveidre?

– Annak tulajdonítom, hogy ők olvashatják, mert Jávorszky Béla, e nyelvterület mestere és kiváló műfordító, többek között az én verseimet ajánlotta az ottaniaknak megjelentetésre. Így nemcsak a finn és észtek olvasók, hanem én is kaptam egy szép kötetet Tiiu Koklától észtil és Hannu Laurontól finnül. Jó visszhangjuk volt. Döbbenetes, de most olvastam egy finn költő, Jouni Inkala *Arcunk mögött egy másik arc* című kötetét, Jávorszky Béla fordításában. Ezt a könyvet mintha

én írtam volna, olyan közelinek érzem. Néha ilyen rejtélyes a rokonság. Azt meg most tudtam meg, hogy a *Kőrözsből* is lefordítottak két részletet angolra – ezt pedig Gyukics Gábornak köszönhetem. Talán lesz több is.

– *Esetekben politikai okokból igen késve indult meg a „díjeső”. Hogyan gondold: elismert, beérkezett költő vagy mára?*

– Talán soha nem érezheti magát egy alkotó „beérkezettnek”. Halála előtt, ha lesz egy tiszta pillanata, esetleg... Nem tudom. Úgy gondolom, mindig új és új feladatokat tűzök ki magam elé, és jó esetben segítséget kapok a Teremtőtől. Mert ugye én kevés lennék olyan versekhez, amelyeket én szeretnék írni. Csodálkozom, ha díjat kapok, és nagyon örülök neki. Legbüszkébb a Ratkó József-díjra vagyok, meg az idén kapott Babérkoszorúra. Sajnos, mindig eszembe jut, hogy méltó vagyok-e rá, s nem kéri-e esetleg vissza?

Csontos János

Nagyság Weöres Sándor
válogatott versei,
szerk. Steinert Ágota,
Holnap Kiadó, 2013.

„Figyelmeztetek benneteket, hogy olyan írásművet hagyok rátok, mint az olaszokra Dante, az angolokra Shakespeare. Ez nektek, csibéim, legalább ötezer év életet jelent, ha csak valamennyire is tudtok bánni vele. Ne hagyjátok füstbe menni, se mennybe szállni, legyetek kissé realisabbak és praktikusabbak.”

(Testamentum)

A fentebbi szöveg a hagyatékban maradt Weöres-versek egyik emblemikus darabja, de akár az egész életmű utószava is lehetne; ironikus hangja egyszerre erősíti fel és fricskázza ki a szerző öntudatos szövegeit. Mintha ez a költői öntudat nem is hozzá tartozna, mintha csak egy átlátszó álarc lenne a költemény ábrázatán. De hát maga Weöres Sándor sem tartotta magát költőnek, inkább amolyan feltalálófélének vagy kísérletező kutatónak, aki bizonyos értelemben kevesebbet és többet is művel az úgynevezett irodalomnál. A versek születésénél mégiscsak a költői lélek, nem pedig a tudós szellem bábáskodik. „*A vak fiatalasszony a napokban újszülött kislányát szoptatta; a hadonászó kicsi véletlenül anyja szemébe kapott. Fahriye felkiáltott: a gyermek körme felszakította a hályogot, látni kezdett... Az orvosok a véletlen esetet tanulmányozzák. Remélik, hogy a furcsa »szemoperáció« véletlen hatása tartós lesz*” – áll a Népszabadság egyik hírközlése az *Egybegyűjtött írások* élén. A szintén Steinert Ágota által szerkesztett *Válogatott versek* (Magvető, 1981.) közül kimaradó közlemény véletlen csodája talán megvilágíthatja a Weöres-féle költői kapálózás első mozgatójának kilétét is.

A *homo ludens* lírai megtestesítőjeként Weöres elsősorban az önfeledt (mégsem felelőtlen) írói magatartás éthoszát képviselte, sztoikus hajlama, valamint metafizikai érzékenysége ugyanakkor képessé tette a világ távolságtartó szemlélésére, a láthatatlan valóság megközelítésére is. Ezzel együtt mégsem nevezhetjük misztikus művészeknek, hiszen csak egyetlen metafizikai elemet ismert el a költészetben, ez pedig nem volt más, mint a nyelv, amely megfelelő formát kapva, esztétikailag (azaz érzéki hatásával) képes más erőviszonyokat teremteni az ember körül. Vagyis lehetőséget tud adni a „varázstalanított” valóságalelemek újratereztetésére, a szavak mágikus, delejező erejének újraélésére. A költő sok-

szor emlegetett *tündére* tehát a nyelvből perdül ki, és oda is röppen vissza egy pillanatnyi örökéletet hagyva maga után, *fél-émlékként*, álomképpen. Vagy éppen egy-egy Weöres-versben.

„Az okosok ajánlják: legyen egyéniséged. / Jó; de ha többre vágyol, legyél egyén-fölötti: / vesd le nagy-költőseged, ormóttan sárcipődet, / szolgálj a géniusznak, add néki emberséged, / mely pont és végtelenség: akkora, mint a többi.” Az *Ars poetica* jól ismert szavai a szerzői személytelenség sajátos foglatatát nyújtják, melyben a hamisan csillogó dicsőség mellett a művet őrző emlékezet is elvettek, hiszen a sorssá avatott öröklét (illetve az öröklétbe málló sors) nem szenvedni szükségét a múlt dalok ének(es)ének. Érdekes, hogy éppen Weöres írja mindezt, akinek számos (megzenésített vagy mondókává alakított) versét ismeri megannyi generáció: óvodások, iskolások, felnőttek és aggastyánok. Mielőtt azonban idézni kezdenénk a *Bóbitát* vagy a *Rongyszőnyeg* valamelyik darabját, érdemes megemlíteni a költő „tündérsípjának” többszólamúságát, amely nem csupán az említett, már-már folklorizálódott daloknak adott hangot, hanem egész kozmosznyi egyéb kompozíciónak is.

Szvittek, szimfóniák, meditatív melódiák, etűdök, himnuszok, fűgák, népdalszerű rigmusok, barbár dalok, ráolvasások, zoltárok váltják egymást, de a rock and roll lüktetése, a sanzon hangulata vagy a rumba ritmusa is része ennek az alapvetően auditív ihletettséggű, orfeuszi költészetnek. Persze a versek rendkívüli vizualitásáról sem feledkezhetünk meg, amely mintegy szinesztéziászerűen kapcsolja egybe a hallomásokat és a látomásokat (*Tíz figurális kompozíció, Dunántúli képek, Csontváry-vásznak, Budapesti szinesfényképek, Őskori sziklarajz, XX. századi freskó stb.*). Mintha egy láthatatlan partitúra hangjegyei csendülnének föl, egy képzeletbeli tárlat festményei elevenednének meg a kötetekben. A költő próteuszi átváltozásai nyomán kísérhetjük végig az alkotásokat, miközben a mindenkori művészet metamorfózisainak is tanúi lehetünk az antikvitástól kezdve, a középkoron és az újkoron keresztül a modernitásig. Sőt, még történelem előtti/utáni ismeretlen birodal-

makat, aranykori vidékeket is bejárhatunk Weöres határtalan világában, melynek műfaji sokszínűsége túlmutat a kísérletező kedv szerteágazó indíttatásán. A művek *mozgó mikrokozmosza* ugyanis nem egy szertelen szellem kiáradásából jött létre; *a teljesség felé* törekvő emberi lélek tükröződik benne.

A géniuszok adottság beteljesítése pedig nem mehet végbe mesterek nélkül, ahogy azt a *Válogatott versek* tartalma is példázta: T. S. Eliot, Bartók Béla, Füst Milán, Lao-ce, Babits Mihály, Fülep Lajos, Kodály Zoltán, Illyés Gyula alakja tűnik fel, majd fordul vissza abba a világszemlébe, amely az összes Weöres-sort átjárja a *Korai versektől* a *Kútbanéző* utolsó költeményéig. Egy nagyon fontos (ha nem a legfontosabb) mester és mestermű azonban kimaradt: Hamvas Béla, illetve a neki ajánlott *A teljesség felé* című könyv, melynek kihagyása a válogatás szembevethető hiányossága, ahogy a *Psyché* kirostálása is. A részleteket sem közlő szerkesztői koncepció mögött nyilván műfaji megfontolások húzódtak meg, mivel az említett művek inkább

prózaversnek, illetve verses regénynek számítanak. Ennek ellenére bizonyos szemelvények helyet kaphattak volna a „valódi” versek között.

„Az itt-következők nem újak, nem is régiek: megfogalmazásuk egy kor jegyeit viseli, de lényegük nem-keletkezett és nem-múló. Aki a forrásvidéken jár, mindig ugyane virágokból szedi csokrát” – szól *A teljesség felé* előszava. Ezt a forrásvidéket járják körül a Weöres-kötetek ciklusai, amelyek mintha egy végtelenített spirálba, a közösségi kultúra szakaszokra osztott, valójában *egy hullámú idejébe* futnának bele. De vajon van-e Weöres tekergő verselésének vezérfonala, s ha van, vajon hova vezet vissza? – magunknak kell felgombolyítanunk. Hiszen a nagyság nem az útmutatásban van, hanem a forrás iránti vágy felkeltésében, s bár ő minden dicsőséget ásitással fogadna, és a szörnyű talapatokról is leugrana, szoborállítás nélkül is kimondhatjuk: egyetlen verse is csillapíthatja ezt a szomjúságot. Mert a legkisebb egysoros is „a méretetlen Istennek teremté- / sével közös ütemű.”

Papp Máté

Életünk hatvankét nézetben Tóth Erzsébet: Hidegbéke, Nap Kiadó, 2013.

Az írói bátorság is hit kérdése. Hinni kell egy viselkedésben. Hogy érdemes kompetensen be-benézni egy kor formaiságai mögé; s e forráskeresés bőven kifizetődő – ha kellő érzékenységgel, tisztánlátással, és zsúfolt intelligenciával párosul. A közösségtől el nem szakadt író számára talán kötelesség is, hogy prózaian rámutasson: az ritkán elég, ha nem fogy ki a szpics. A szónokok végül hazamennek. Ám annyi szózápor, tragikus tapasztalat múltával is kérdés például, hogy hideg és tüzes háborúkat hányszor pacifikált a politika balul? – És az nem válasz, hogy ez idő tájt, mondjuk: körülöttünk, éppen béke van. Kimondott, rögzített, nem mindig odaillő motívumokkal átszótt béke. Igaz, hogy eközben az ellenőrizetlen akarat kaszányaiból hol itt, hol ott rajzanak elő seregek, egyre hézagmentesebbre vasalt, egyre precízebben működő, bámulatos gépezeteiken. A kegyelem és a hozzá esengő arcok közt volt-e valamikor is olyan bizonytalan a kapcsolat, mint manapság? Béke van. De nincs békesség! Tehát: *Hidegbéke* van.

A közérzet, a tehetség szuggerálta elő e fogalmat? Ugyanis a leleményes kifejezéssel Tóth Erzsébet egy egész kor szellemi hangulatát képes közvetíteni. Mi az, hogy a hangulatát! Az erőlködést is, amint korunk görcsösen kapaszkodik a munkálkodása nyomán keletkezett szakadékfalakon. Mint ha csakis egyféle mentalitásból kiindulva lenne képes meghaladni színes kétségbeesését: megfogódhat-e még biztonsággal? Megfogódhat-e, ha elparentálásra ítéli a kedélyt és az életörömet? Ha nem akarja észrevenni a riasztó, de mindennapos szürrealizmust, amelyben a kilombosodó fák egyik-másik levele észrevehetően zöldülő hazugság.

Tóth Erzsébet a kötete legelején tisztázza: ezében sincs, hogy elvont fogalmakat passzítgasson. A kétszerkettő: kétszerkettő. Ugye, milyen egyszerű! Mígnem egyszer csak kisül róla, hogy a kétszerkettőnek is oka van és konkrétuma. A békenyítte nemzedékek szemezhetnek a riasztó precedensekből. Nem árt, ha világosan értik: hova akar kilyukadni a szerző, amikor így ír:

„És a második világháború után elkezdődött a harmadik is, csak (...) még nem tudtam róla.” Szó sincs itt szentenciáról! A testek és az anyag suhogó, ijesztő világára nyílik fel a címadó esszé. A *Hidegbéke* különben megbecsül egy korábbi, szép szigorúságú, agilis opust, a kispapokat dobogtató *Szívhangokat*. Sőt, nemcsak megbecsüli. Majdhogynem folytonos vele.

Érdeklődésében nem veti meg a kort. Tán a lehetetlenre: a kor mindenáron való megértésére sem törekszik – hasznosabb probléma köti le: az eszmei zűrzavarral terhelt világban azt a kérdést feszegeti, miféle magatartás és morál ígéri a még fennmaradt értékek túlélését; milyen erkölcs, viselkedésmód és életszabály menti meg az embert, hogy ne váljék saját korának prédájává. A *Hidegbéke* gondolat és álom a méltó cselekvésről. S egyben érzelmes (vagyis emberi) sorsgondolat, amelyet a telt anekdotikusság, a végsőig letisztult irodalmi stílus és az élőbeszédszerű közvetlenség együtteséből összeállt szuggesztív formanyelv tesz különösen érdekessé. Szuggesztív. Hogyne lenne az! Utóvégre fejezetről fejezetre a pátosz, a szenvedély, a tárgyilagosság küzd itt a közönnnyel.

A *Hidegbéke* nyilvánvalóan megtörhetetlen fénye az, hogy Tóth Erzsébet a legmindennapibb helyzetek és jelenségek ecsetelésében csakúgy, mint az egyetemes vonatkozású történések és pozíciók felfedezésében együgyűn követi a személyességre való képességét kamatoztatja. Magyarán: hiteles. Mert egyébként e kötet, már attól, hogy az erkölcs mai állapotára, a napi élet átlagkeserőségeire és ostorcsapásaira fordul szerzőjének figyelme, képtelen csak ragyogni. Vagy ha ragyog is, mint a bogár páncélszája ragyog. Tóth Erzsébet hatvankét esszében, tárcában, jegyzetben elmesélt élményeinek védőszárnya: a szkepticizmus, az irónia. Életünk hatvankét nézetben. A staféta hatvankét

prózaútama arról, ahogy ez az élet a hétköznapiakban miként viseli léhaságát és való s valóvá válni vágyó fenségét; holott olykor egyebet sem képes kelteni, mint megvetést és elszörnyedést! „Ha hagytuk, hogy húsz éve maszatoljanak az ügynöklistákkal, miközben milliókat zsebelnek be volt besúgók és a besúgói rendszer tanulmányozói, és még mindig nem tudjuk a neveket, ne csodálkozzunk. Ha a besúgók személyiségi jogait védik a törvények, ha nem számoltattuk el a múlt rendszer bűnöseit, mit kezdünk a mai bűnösökkel? (...) Erre nincs törvény? Akkor teremtünk. A világtörténelemben a lázadók soha nem a törvények szerint cselekedtek. De mindig ők hozták az új törvényeket. (...) A szabadság a kezünkre repült, elszállt. Ilyen a természet?” (*Mi lettünk volna?*).

Tóth Erzsébet reflektált, de nem átmagyarázott emlékeiből és életmegfigyeléseiből (ne feledjük: írásai 2008 és 2012 közé datálódhatnak) kikerekedett kispapfűzér előszörre mintha egy hívt tudósító eleven, minapi valósága lenne. Valóság, amely smirgliz, megráz, felemel. Néha pedig kedélyre bátorítja a szomorú életet. Aztán az ember elolvassa még egyszer, és többre gondol. A *Hidegbéke* három ciklusra osztott mozaikpróza a közép-európai, benne hangsúlyozottan a magyar embersorsról. De ha jól olvassuk, az elmulasztott és elvégzendő tettekről beszélő epika egyszerre csak valamiféle kisregény-neműséget ölt. Érdekes, komoly krónika e kötet. Csakhogy legalább annyira érdekes, komoly, szimbólumos regényféle áramlik krónikának szánt mondatai mögött. Jogosan szomorú és fanyar. Jogos dühű – azaz: szép. S mivel a mai irodalom veszítettnek tűnő érzései közül feltámad benne, hozzászegődik, s elejétől a végéig elkíséri, bújva vagy láttatva, a lelkeség, még egészen egyedi is.

Kelemen Lajos

2013. november 14-én az Írott Szó Alapítvány és a Magyar Napló Kiadó Ferenc körúti szerkesztőségébe látogattak a ferencvárosi Leövey Klára Gimnázium diákjai. A 9. év-

folyamba járó gimnazisták interaktív formában nyertek betekintést a szerkesztőségi munkába, megismerhették a folyóirat és a könyv kiadásának legalapvetőbb műveleteit. A tanulókat két szerkesztő, Bíró Gergely és Gilányi Magdolna kalauzolta.

Magyar
Napló

A vég kezdete Bodor Ádám:
Verhovina madarai –
Változatok végnapokra,
Magvető Kiadó,
Budapest, 2011.

Ma már presztízskérdés Bodor Ádám életművének ismerete. Nem a sznobok, nem a divat konjunkktúra lovagjai elemzik, vizsgálják, kutatják novellafüzéreit, regényeit, hanem a szakma legjobbjai. A kritika, az irodalomtörténet-írás rendelkezik egy adekvát elméleti, stilisztikai szakszótárral, amellyel megnevezi a kiváló prózamester eddigi munkáinak jellemző vonásait: fenséges, félelmetes, talányos; logikátlanak tűnő, irracionális eseményeket részletező realizmussal, precíz pontossággal mesél el; a szintér sivár, sebzett, szinte mindig hegyvidék, amely fölött torz, rejtélyes hatalom uralkodik, lakói szorongásos emberek, identitásuk diffúz és zavaros, kiszolgáltatottságuk olyan méretű, hogy – akár az életfogytiglanra ítélt rabok – csak rabtartóik függvényeként tudnak élni, közösséggé formálódni nem képesek, magányos, dehumanizált alakok a civilizáció igen alacsony fokán. Ugyanakkor annyi csodás elemmel, metafizikai történéssel dúsitott ez a világ, hogy a híres kolumbiai prózaíró, Gabriel García Márquez, annak mágikus realizmusát juttatja eszünkbe.

Új regényével, a *Verhovina madaraival* ezt a prózahagyományt követi, a *Sinistra körzet*, *Az érsek látogatása* munkáival tört csapáson halad, de jelen írás célja éppen az, hogy megvizsgálja: laza trilógiának tekinthető-e a három mű, vagy pedig teljesen más stílusbravúrral, világértelmezéssel van-e ez esetben dolgunk?

Természetesen stílusegység jellemzi a Bodor-életművet. A szürrealista, mágikus világ ez esetben is a korábbi művek eszköztárával jön létre; a különbség inkább tartalmi. Pontosabban a hatalom és az ember viszonyának értelmezése változott meg. A *Verhovina madaraiban* már túllépi az emberi színjáték területének határát, és az ontológia végső kérdéseit feszegeti. Az a tény, hogy Verhovina földrajzi név létezik Kárpátalján, ukrán és ruszin nyelven *felvidéket* jelent, nem tévesztheti meg az elemzőt: a regény színtere sehol sem létezik, illetve bárhol előfordulhat, ahol a vég, a madáchi irtózat vicserít rá az emberre.

Különleges, nagy tehetséggel megszerkesztett szövegtest az első két oldal. Megtudjuk abból, hogy

Adam (ő a narrátor) nevelőapját, keresztapját, Anatol Korkodust letartóztatták, de az őrizetbe vétele előtt két héttel rábízott nevelt fiára egy javítóintézetből ide toloncolt gyereket; régi szenvedélye ez, mármint árva elítéltek istápolása.

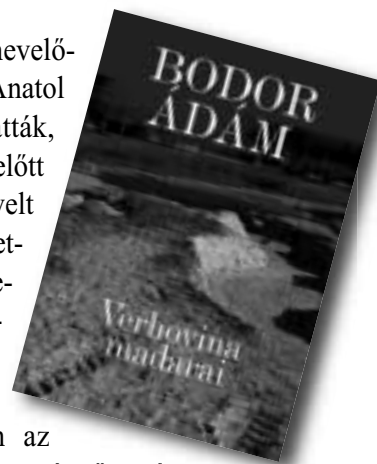
Benne van ebben az indításban egy közepes méretű regény anyaga, mégsem érezzük zsúfoltnak. Bodor érzi a szerkezetek, a szövegek teherbírását, terhelésükkel eljut a maximumig, de ott megáll, s úgy old, hogy hosszú mellérendelő szerkezeit alárendelőkké vagy párbeszédekkel cseréli föl.

Anatol Korkodus (a családnév románul fosóka szilvát jelent) letartóztatásának oka is furcsa, különleges, logikátlan. A vidék madarainak eltűnéséről rendszeres jelentést küldött a tájvédelmi kapitányságra (!), nem gondolván arra, hogy ezzel lázadást követ el, hisz a madarak nem jószántukból költöztek más vidékre: „*Nincsen madaras osztagunk* – mondja Adam az intézeti gyerekeknek. *Mivelhogy itt madarak sincsenek. Voltak, de amikor valakik kezdték tűzoltó-fecskendővel lemosni a fákról a fészkeket, balsejtelmük támadt, és a nyár kellős közepén fogták magukat, és elköltöztek.*” (Ősrégi világirodalmi toposz, téma, illetve motívum a madár, Arisztophanész *A madarak* című vígjátékában az ember költözik át az égi szárnyasok világába, ég és föld között alapít új várost, a Felhőkakukkvárat, amit Zeusz megszarolására használ fel.)

Ugyanilyen rejtélyes módon gyűjtötták fel a kaptárokat, így méhek sincsenek, s a meddő salakhányók alól kiszivárgó mérges lé a halakat mind elpusztította a folyóban.

És – akár csak az antik tragédiákban – az istenek beavatkozása sem marad el: áldozócsütörtök napján Lorenz Fabritius lelkész a Palatin mezejére küldi az iskola hét leánykáját, a Nyegrutz-, az Augustin- és a Gleznár-családok gyermekeit, de azokat a Szent Vaneliza romos kápolnában, ahová a vihar elől bemenekültek, megüti a villám. Szörnyethalnak.

Eseménymozzanatból elegendő itt ennyi, mert a regény lényege az atmoszféra. Halálhangulat lengi be ezt a világot, az emberek haláltudata olyan természetes, mint a légzésük, ráadásul minden tárgy,

objektum végnapjait éli, lepusztult kohók, beomlott bányák, düledező épületek nyomasztó halmaza a város, Jablonska Poljana.

Uralkodó szimbólum a víz, a vegyszerekkel, salakkal fertőzött patakok, kénes források vize. Mintha csak az ókori bölcs szólalna meg – *panta rhei* –: minden folyik, minden szivárog, az élet is. Nem egyszerre, nem hirtelen következik be az apokalipszis, hanem lassan, fokozatosan, átmenetek, közbeeső fokozatok zökkenőivel, azok alakváltozataival. Csak egy példa: a zsinagóga megszűnik Jahve házána lenni, mosoda lesz belőle.

S miközben „minden folyik”, minden bizonytalanlanná is válik: a morál, a törvény, a jog, az öröklés, a birtoklás, sőt az ég és a föld is. „Itt lakunk ugyan, de a föld alattunk már rég nem a mienk” – mondják az emberek.

S ami a legfájdalmasabb a regényben, az emberi érzések, érzelmek hiánya. A szeretet, a szerelem, a részvét, a szolidaritás, az intimitás, a barátság ismeretlen. Hiányzik, legalábbis sorvad az, ami a természetben az ember megjelenésével kezdődött, amire képtelenek a tudat nélküli élőlények.

Visszafoglalná a természet azt, amit az ember elhódított tőle? Megkezdődött volna a madáchi vízió rémsége? Győz az anyag a szellem fölött?

Akár ez is lehetne Bodor Ádám regényének egyik értelmezése. De ő nem értekezést írt, nem állít fel dogmatikus elméletet. Csodák, rejtélyek, hátborzongató el- és átváltozások sodorják az eseményeket, háromlábú szentet (Szent Militzenta) imádnak a babonás hívők, háromlábú leánya (Nikita) születik, Nika Karanika könnyei feltámasztják a halottakat, Eronim Mox mágikus szakácskönyve a vajákolás, a bűbájlás, a mágia minden titkát tartalmazza. S ami a regény alap gondolatát érinti, az a főszereplő, a brigadéros, Anatol Korkodus holttestének átváltozása. Kénes forrásba helyezi el azt Adam, a tanítvány, a kén bevonja, kristályok nőnek rajta, akárcsak egy cseppkőbarlangban, de a természet nem ismeri a véget, az csak az ember természetére jellemző: ami az embernek vég, az a természetnek kezdet.

S mégis belelóg ebbe az ontológiai töprengésbe a történelem, a történelmi idő. Mégis Drakula világa ez. A bolsevizmusnak is volt zárványterülete, a

román, az ukrán diktatúra a radioaktív sugárzáshoz hasonlítható, évtizedek múlva is torzszülöttek jönnek a világra. Ha nem is lehet pontosan meghatározni a három regény színtereit, mert a földrajz metafizikai magasságokba emelkedik, a névanyag és a tájleírások alapján a Nyugati-Kárpátok, a Keleti-Kárpátok, Kárpátalja az a vidék, amely földereeng; az a vonal, amely elválasztja a csúcsíves keresztény templomokat a hagyma alakú ortodox templomoktól. A földrajztudomány szerint az Urál-hegységtől keletre kezdődik Ázsia, de jellegzetességei (elsősorban a dogmatizmusra, despotizmusra való hajlam) hamarabb megjelennek.

Bodor Ádám fiatalon, gyermekfejjel lett a román bolsevista diktatúra áldozata, hiteles koronatanúként szólalhatna meg, mégisincs a regénynek vallomások jellege. Nem krónikát ír, hanem – sokkal rejtettebb módon, mint eddig – újratemti a sztálinizmust, mindenekelőtt a román, ez esetben a szovjet–ukrán pártidiktatúra által létrehozott állapotokat. De nem a politikum a lényeg: itt az emberi lélek fekélyei bugygyannak ki, melyek olyan borzalmasak, hogy csak az abszurd, a szürrealizmus, a mágikus realizmus eszközeivel tudta megírni.

A névanyag igen alkalmas a nyelvi szövet vizsgálatára. Minden fejezet címe egy zárójelbe tett román, ruszin, ukrán, zsidó, német eredetű család- illetve keresztnev: (ANATOL KORKODUS), (DELFINA), (NIKA KARANINA), (EDMUND POCHORILES) stb. A kiadó nem is készített emiatt tartalomjegyzéket.

Megdöbentő, hogy alig van magyar név a regényben. Bodor Ádám magyar regényt ír, amelynek szereplői nem magyarok, csupán a színtér volt valaha Magyarország, a Monarchia, emiatt a magyar nyelv fájó sajtás, mint az amputált katonák lábában a fájdalom. Adam rendszeresen olvas fel Klara Burszen kisasszonynak a volt evangélikus könyvtárból kölcsönzött magyar könyvekből, egyikük sem érti, de a lány „leeresztett szemhéjjal, megilletődve hallgatja”.

Az utópisták a tökéletes boldogság országát álmodták meg. Bodor Ádám, akárcsak Orwell, az ellenutópiák ösvényeire vezet.

Hegedűs Imre János

Korcentrikus körök Kiss Judit Ágnes:
Koncentrikus korok,
Európa Kiadó, 2012.

Kiss Judit Ágnes kötete koncentrált dekoncentráció: dallamok és dallamtalan kopogások, halálsuttogások és életlehelletek játékos szürkületét-sötétülését rajzolgatja bővülő-szűkülő körökben, korunk szellemét is megidézve, háttérként fölfestve.

Az anyakép nagyon erőteljesen, ijesztően jelenlévő alakja által a halál mítoszát a tragédia lankás tájaira festi. (A témában előzményként a kortárs Tatár Sándor *Requiemje* is feltűnhet előttünk.) Az első ciklusok jellemzője a felfénylő szavak mellett az anyaság-anyagság abszolutizálása: „Anyám a halált megszüli”, avagy verszárásként: „hazajön úgyis”. A gondolatok legtöbbször túlbujánzanak (akár a rák) a dallamon, ami olykor zavaró is lehetne, ha nem akadnánk egyre-egyre felcsillanó sziporkákra a korábbi kötetekhez híven: „Érintésedet, mint szájpadlás a nyelvét, / jól ismerem, (...)” (*Se megírni, sem elhallgatni*); „rejtsd el magad a frissen sült kenyérben” (*titok*) „(...) de éjszaka az álom / valamit mindig korrigál a valóságon” (*Az utolsó rap*).

Kiss Judit Ágnes egyik legfeltűnőbb vonása a leplezetlen szókimondás, mely olykor már merényletként hat az olvasó ellen. A vonást ritka költői őszintesége finomítja és teszi elviselhetővé, gyakori talányossága (*Iker-sirató*) pedig izgalmassá igazítja-torzítja a néha túlságosan simán elénk terülő képeket. Egyes jól hangzó-rítmizáló sorok sokszor kemény, reménytelenségbe csapó-csapongó, meggondolatlanúságot sugalló odavetettséget mutatnak („ne hidd azt, hogy könnyű lenni / talán rosszabb, mint a semmi” – *Iker-sirató*). A kötetben sajátos módon keveredik modernség és mítosz, balladai hangvétel egyfajta tragikus játékosággal (*Anyáék ágya, Anyabanya*).

A magzatkori perspektíva mintegy alfa-pontja a könyvnek, egy ciklust egyébként külön is fémjelez (*Magzatkor*), eredetisége ebben a látásmódban villan föl leginkább, olykor morbidan fájdalmas felhanggal tűzdelve („*Mint egy újszülött*”). Az egyik legszebb kép is innen való, megint csak az *Iker-sirató* című (számokkal tagolt, hosszabb lélegzetvételű) versből: „lenni gyenge, sérülékeny, / táncoló porszem a szélben”.

Nagy elődök reminiszenciái, parafrázisai szintén úti-kövekként tünedeznek föl a sorok mentén, így József Attila („koldussá lettem (...)”, „óvod magad, mint fényüket a termék”) Dante sokat idézett sorával, valamint több helyen Pilinszky („de hogy hazajutok, már

nem hiszem” „(...) sűrű semmiben”, „belenyugszom az ismeretlen rendbe”).

A köd mintegy közép-pont, a magzati köldök-zsinór köd-középpontja, test és lélek metszetén a szürke szín, mert test és lélek állandó dualizmusa és csatája a csömör kátyúival újra és újra felmerül itt. Szép, lágyan kirajzolt, érzéketes képekben: „Mert éreztem nyál mézét, könnyek sóját, / a harmat nedvét pucér talpamon” (*Ragasztott szonettkoszorú*); sötét konklúziójú a test szonettsora is: „s ha van lélek, ez lesz, amit legyőz” (uo).

A fájdalom szintén gyújtópont: szerelem, gyász és honvágy hármassága uralkodik. Az elsőből remekek hajlanak ki, így az ügyvéd-arckép fájdalmasan ironikus telitalálata: „cipője fényesre pucolva, / tükörfényesre, mint a lelke (...) És csak ilyenkor, este lát-szik, / ahogy a hiábavalóság / hajtja egész a meghalásig”. A szerepjátékok szintén jól állnak Kiss Judit Ágnesnek: vérbeli színész lesz a költői énből, aki olykor saját magát is „kijátssza” (*Önarckép, Tengerész*). Míg a *Húsvét* című versben az ember mint Isten képmása jelenik meg teljes ragyogásában egy szempárban, a modern kori tömegmasszában.

A honvágy spleenesen felsejlő, Drezdát megéneklő dalai szépen illeszkednek egymáshoz, és föllehetjük bennük többek között a jelen magyar sors sokunk által már tapasztalt nagyon is aktuális cseléd-pozícióját. A fönt fölvázolt hármastól a szerelem kerül ki győztesen – mintegy „utoljára”. Mindemellett merész, ahogyan a halálmotívum háttért képez a kötet egészében.

Kérdés marad – noha a kötetben nem kérdőjelben szerepel –, hogy mit is jelent az ürességet más számlájára írni? Meddig merészkedhetünk bele a csömör unalmába, s mennyit engedünk meg a testnek, hogy fölfaljon a lélekből? De a lényeg, hogy ha a félelemtől megszabadulunk, akkor (koncentrikus) körök nélkül, bármely korban, bármely időben lélekből az ég felé szállhatunk, ahogy a kötet utolsó soraival szintúgy, minden pátosz nélkül, inkább pontosan: „A rend lassan kirajzolódik / a hangyák és a madarak / vonulásából, a márványba / kövült hajdani csigaházak / rajzolatából. A sok kis darab / mögül felsejlik valami egész, / és tollainkról, mint a víz, pereg / le apró gyöngyökben a rettegés.”

Turai Laura

El Moszkvából, vissza Moszkvába!

Rosa Liksom:
A 6-os számú fülsze.
Fordította:
Jávorszky Béla.
Széphalom
Könyvműhely, 2013.

Szürke tájak, sors-barázdálta arcok, elhasznált testek, sebzett lelkek, fél évszázad fölböffenő tragédiái, ácsorgás-nekirándulás, végtelen, szinte rituális vodkázás, teázás, sósuborkázás, falatozás: ezek egy Moszkva és Ulánbátor közötti transzszibériai utazás képei (sokszor sorozatos fölsorolásokkal) – valamikor az afganisztáni háború kitörésekor, a Szovjetunió utolsó évtizedében. Az orosz férfi dolgozni megy, a finn lányt kalandkeresése csábítja az útra. A soknapos utazás során a 6-os számú fülkében összezárva alakul a kapcsolat. A férfi folyamatosan beszél, a lány hallgat, nézelődik, rajzol. A férfi szövegeiben (egyes beszéd), a lány gondolataiban (szabad függő beszéd) bomlik ki a két emberi sors: az érett férfi és a huszoneves lány története a Szovjetunió szorongató világában.

A férfi sorsában fölbukkan a Szovjetunió minden borzalma és szomorúsága: a világháború, a sztálinizmus, a munkatáborok, az átalakított természet, a brezsnyevizmus, az állandósult hiány. A táborok változatai: „A magunkfajta minden táborot megjárt: az úttörőtábor, a katonai tábor, az üdültábor és a kényszermunkatábor” (82). Az ellenségkép változásai: „Először az ellenségeinket mérsároljuk le a szövetségesek segítségével, aztán a szövetségeseket a barátainkkal összefogva, végül a barátokat” – foglalja össze a férfi (40).

A lány egy céljait kereső, vergődő „nyugati” (finnországi), Moszkvában tanuló egyetemi hallgató. Bár Moszkvában él, ismeri ezt a világot, a vonatúton tömény történelmi leckét kap a férfitől. A férfi életét a meg- és túlélés, többnyire a vegetatív tevékenységek jellemzik. A lány, bár sok mindent tud az életről, életébe keményen „belezavar” a politika (kedvese, Mityka az afganisztáni sorozás elől a bolondokházába menekül, s úgy tűnik, valóban azzá válik), Mityka anyja, Irina akarja (minden tekintetben) vigasztalni a lányt. A lány szemlélődő, a férfi viszi a cselekményt. Ezt vallja: „Az ember nem élhet úgy, hogy nem csapja be önmagát” (41). A férfinak már nincs hite, mert óriási a tapasztalata, a lánynak talán még van reménye. A férfi

számtalanszor nagyon durva ajánlatot tesz a lánynak, de nem lép fel erőszakkal. A lány folyamatosan és határozottan elutasítja (egyszer még a lábbelijét is hozzávágja), kimenekül előle a folyosóra. A vonatút vége azonban furcsa megoldást kínál. Átlépi a mongol határt: „Mögöttük marad az ország, ahol a boldogtalanságot boldogságként értelmezik... Mögöttük marad a Szovjetunió, a fáradt, mocskos ország...” (147–148). Ulánbátor azonban még félelmetesebb, még titokzatosabb világ, a lány a férfi tanácsát, oltalmát keresi. Pedig a férfi már az út elején figyelmeztette: „ha valamitől félni kell, azok a mongolok. Ezeknek még nevük sincs” (22). A regény utolsó sorai: „Készen állt rá, hogy visszatérjen Moszkvába! Ó, igen, Moszkvába!” (185).

A brezsnyevi Szovjetunió látletén, roncs-tájképein, torz embersorsain túl megrendítő a férfi által megfogalmazott világkép is. A hittől megfosztott, a kommunizmus ábrándjával becsapott, lélektani, ideológiai káoszba vetett emberek világa. Például: ikonsarokba állított Sztálin-kép és Szent Miklós (72). A kialakult, és a jövő tragédiáit is előjelző (egyéni?, társadalmi?) előítéletek: az észtek horgas orrú német nácik (10), „a csecsenek pedig egy szorgalmas szülőgép és egy kábítószer-kereskedő kereszteződése, a dagesztániak kicsik, soványak, csúnyák és kámforszagúak, a nagyképű ukránok pedig éjjel-nappal nacionalista összeesküvést szőnek iszonyatos tájszólásukon... Aztán ott vannak a baltiak. Szarházi valamennyi” (24), „az osztjások úgy élnek, akár a vadak” (69), a burjátok „valami ismeretlen nyelven karattyolnak, és egyszerre szolgálják Jézust és Buddhát” (122). A tömény nyersség, az emberi kapcsolatokból való kiábrándulás: „Ha kalapáccsal vered az öreglányt, aranyat kalapálsz belőle” (17), „minden vőlegény szereti a menyasszonyát, de minden férj gyűlöli a feleségét” (18).

A lány hallgat, gondolkodik, igyekszik törölni: „Az, amire nem emlékszik, nincs is” (99). A férfi meséli, sőt egy alkalommal másként, durvábban (őszintebben?) újrameséli gyermekkorát, amikor ott hagyta szüleit (140). Először talán átszínezi, eufemizálja a múltat, de ahogy egyre jobban kiadja magát, úgy válik őszintébbé. Vagy hazugabbá, önbecsapóssá.

A regényt át- és átszővi az orosz és más klasszikusokra való rejtett rímelés. A kötet végén az író nő köszönetet mond többek között Jeszenyennek, Lermontovnak, Suksinnak, Tarkovszkijnak, Turgenyevnek és – természetesen – Tolsztojnak... A köszönetnyilvánításból kihagyja azonban Bulgakovot, akire (véletlenül?) a moszkvai Szadovaja utcai lakás kapcsán utal: ugyanabban a házban lakott a lány és Mityka, ahol a Mester is... Kihagyja Goncsarovot is, pedig „oblomovi hangulatot” említ (100). És sem utalásként, sem köszönetnyilvánításként nem szerepel Csingiz Ajmatov, akinek *Az évszázadnál hosszabb ez a nap* című regényének több hátborzongatóan reménytelen motívuma visszatér ebben a nagyon szomorú történetben is (a tatároknak a hadifoglyokkal

művelt kegyetlenségei, 120). Fölbukkan egy-egy motívum erejéig Csehov és Majakovszkij is. Alighanem – mint sok író – Liksom is a bolondokházában lévő Mitykával mondhatja ki szomorú véleményét: „a szocializmus a testünket teszi tönkre, a kapitalizmus pedig a lelkünket, de ilyen körülmények között a szocializmus mind a testet, mind a lelket károsítja” (26). Vagy a férfi: „Ha a magunkfajta két rossz között választhat, biztos, hogy mindkettőt választja” (123). (Helyesen talán így lenne: „két rossz közül”.) És a vonatot, embereinket, no meg bennünket is, fura játszmaikat főntről folyamatosan madarak, például „tengeri” sasok, apró sárga madarak kémlelik... Nem értik az egészet, s valószínűleg nekik jó.

Balázs Géza

VERSÜNNEP 2014

A Versünnep Alapítvány és a Bányffy György Kulturális Szalon meghirdeti a vers- és prózamondó fesztivált, a „**2014 a Család Európai Éve**” jegyében, valamint az **I. világháború kitérésének 100. évfordulójára**.

2005 évtől, József Attila születésének 100. évfordulója kapcsán született meg a nemzetközi rendezvénysorozat gondolata. Ezt követően négy alkalommal került megrendezésre a versmondó verseny, amely eddig csak a színművészek, az előadóművészek és a szakirányú egyetemek hallgatóinak adott lehetőséget a magyar líra kincseinek népszerűsítésére határainkon belül és kívül egyaránt. Minden alkalommal az aktuális év irodalmilag kiemelt évfordulóhoz kötjük a kiírást.

2014-ben ötödik alkalommal rendezzük meg a Versünnepet, ezúttal a Bányffy György Kulturális Szalonnal együttműködésben. Bányffy György a Versünnep események emblematikus személyisége volt mint versenyző, mint a zsűri elnöke.

Nagyon fontosnak ítéljük a felnövekvő generáció motiválását és fejlesztését, ezért mostantól lehetőséget kívánunk teremteni minden, nem professzionális érdeklődő számára is, különös tekintettel az iskolákra, hogy rész vegyenek a rendezvénysorozatban. A Bányffy György Kulturális Szalonnal közösen vállaljuk, hogy a megrendezésre kerülő iskolai szavalóversenyek zsűrijébe egy-egy művészt, szakembert delegálunk. A győztesek 2014 tavaszán egy külön fesztivál keretében mutatkozhatnak be a budapesti Játékszín színpadán, nézőként jelen lehetnek a döntőn, és a legkiválóbbak versenyen kívül előadhatják produkciójukat a Versünnep fordulón is.

A Versünnephez csatlakozhat minden iskola és civil közösség, amely vállalja, hogy saját közegében vers- és prózamondó versenyt rendez a meghirdetett tematikának megfelelően (a családhoz kötődő versek, az I. világháborúhoz köthető versek vagy kortárs költők versei).

Regisztrálni lehet a jelentkező szervezet adataival és a verseny időpontjával, helyszínével a szalon@banffyszalon.hu vagy a versunnep@gmail.com címre.

További információ: **(20) 623-5786**

A jelentkezés **2014. február 28-ig** folyamatos, határidő nincs! Elérhetőségünk a világhálón: www.versunnep.com
www.facebook.com/versunnep • www.facebook.com/BanffySzalon

Keresztény Élet

A vallásos családok hetilapja

A magyar- és a világegyház hírei – szentek történetei – gondolatok az Evangéliumhoz – pápi arccikkek – ismert művészek híreiről, családjáról – Szentmihályi Szabó Péter és Czuczor Gábor jogszövezei – versek, elbeszélések – viccek, rejtély, képregény

Megvásárolható a katolikus templomokban és a nagyobb hírlapárusoknál.
Előfizethető a postahivatalokban.

MAGYAR EGYZHÁZI KÖNYVKLUB
A KATOLIKUS, FÉLÉRTÉKES, EVANGÉLIKUS HÁGÓK ISMERTETÉSÉRE SZENTELT MENDÉGSEK KÖNYVBŐL INGYENDEMNŰ

www.egyhazikonyvklub.hu

Ágh István (1938, Felsőiskáz) költő, író, műfordító. A Hetek alkotócsoport tagjaként indult. Volt az Új Írás és a Hítel munkatársa. József Attila- (1969, 1980), Kossuth- (1992), Radnóti- (2008), Prima-díjas (2009) és Balassi Bálint-emlékkardos (2010). Legutóbbi kötete: *Összegyűjtött versek I–II.* (2013).

Balázs Géza (1959, Budapest) nyelvész, néprajzkutató, tanszékvezető egyetemi tanár. Kutatási területe: a mai magyar nyelv és folklór, szöveg-antropológiai nyelvészet, nyelvpolitika, nyelvstratégia, nyelvművelés, médianyelv. Legutóbbi kötete: *A pesti nyelv. Városnyelvi kalauz* (2013).

Csepcsányi Éva (1985, Eger) teológiát és gyermek- és családvédelmet tanult Egerben és Budapesten. 2008-óta publikál verset, novellát, kritikát. 2009-óta az Irodalmi Jelen külsős munkatársa. Első kötete: *Mistica Profana* (regény, 2011).

Csik Mónika (1978, Zenta) az újvidéki BTK magyar nyelv és irodalom szakán végzett. A Magyar Szó napilap unkatársa, a Sikoly irodalmi és művészeti folyóirat szerkesztője. Fontosabb elismerései: Kilátó Irodalmi Díj (2009) és Herceg János Irodalmi Díj (2010). Kötetei: *Metszetek* (versek, 2006), *Mákvihar* (gyermekversek, 2011), *Instant* (rövidprózák, 2011), *Hattyúnyakú* (versek, 2013).

Csontos János (1962, Ózd) költő, író. A Magyar Nemzet publicistája, a Nagyítás főszerkesztője volt. Legutóbbi kötete: *Delelő – összegyűjtött versek 2002–2010* (2011).

Csontos Márta (1951 Győr) tanár, költő, író, a Szegedi Írók Társaságának tagja. Jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem PhD-hallgatója. Legutóbbi kötetei: *A meggyűjtött olajág* (versek, 2010) *Szerzők, műzák, szenvedélyek* (esszé, 2011), *Egografia 3* (aforizmák, 2012).

Dobai Péter (1944, Budapest) költő, író, filmrendező. 1981-ben Cannes-ban elnyerte az Év Legjobb Forgatókönyve díjat. József Attila- (1976) és Babérkoszorú-díjas (2000), a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetettje (2004). Legutóbbi kötete: *Latin lélegzet* (versek, 2010).

Ébert Tibor (1926, Pozsony) író, költő, zeneművész. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán és az ELTE magyar, filozófia, esztétika szakán végzett. 1945-ben Budapestre települt. Bartók-, Pásztor- (1987), Péterfi Vilmos-díjas (2006). 1996-ban a Magyar Köztársaság Érdemrendjével tüntették ki. Legutóbbi kötete: *Örvényben* (2011).

Fellinger Károly (1963, Pozsony) költő, agronómus. Az Íródia mozgalommal indult írói-költői munkássága. Műveit németre, angolra és szerbre is lefordították. Tagja a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának. Legutóbbi kötete: *Rész és egész* (vál. versek, 2013).

Ferdinandy György (1935, Budapest) író. 1964-től a Puerto Ricó-i Egyetem tanára. A francia írószövetség és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tagja. József Attila- (2000) és MAOE Életműdíjas (2006), a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje (2011) kitüntetettje. Legújabb kötete: *Mélyebbre* (novellák, 2013).

Fucskó Miklós (1961, Penészlek) költő, szerkesztő. 1991-ben végzett a Pázmány Péter Hittudományi Akadémián. Alapítója volt a debreceni Csomópont Alkotóstudiónak, versrovat-vezetője volt a Folyam folyóiratnak. Budakalász lapjának alapító főszerkesztője. Verseskötete: *Próbazuhanás* (1989).

Hegedűs Imre János (1941, Székelyhidegkút) író, irodalomtörténész. 1984-ben emigrált Ausztriába. Bécsben és Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *A néma esküje* (önéletrajzi regény, 2004), *Benedek Elek* (monográfia, 2006).

Kelemen Lajos (1954, Büssü) író, Kaposváron él, Radnóti-díjas. Legutóbbi kötetei: *Árnyalatok igazsága* (tanulmányok, 2013), *Szállsz te már; magad... – Tóth Erzsébet költészetéről* (2013).

Kertész László (1960, Budapest) az ELTE művészettörténet szakán végzett. A Praesens közép-európai kortárs képzőművészeti folyóirat alapító szerkesztője. Volt a Képző- és Iparművészeti Lektorátus művészeti főtanácsadója, majd szakmai igazgatója. A Lektorátus *public art* programjának vezető kurátora.

Lázár Bence András (1989, Szeged) költő. Faludy- (2009) és Móricz Zsigmond-ösztöndíjas (2010). Tagja a József Attila Körnek és a Fiala Írók Szövetségének. Kötete: *A teraszról nézni végig* (2010), *Rendszeres bonctan* (2011).

Marosi Gyula (1941, Budapest) író. 1973-ban a József Attila Kör alapítója, majd titkára. Volt a Mozgó Világ prózarovat vezetője, majd a Magyar Televízió dramaturgia. József Attila- (1981) és Balázs Béla-díjas (1997). Legutóbbi kötete: *A nilusi krokodil* (novellák, 2011).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító, a Kilencek költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től 2008-ig az Írók Szakszervezetének főtáskára. József Attila- (1993), Prima- (2007), Bethlen Gábor- (2009) és Partiumi Írók Társaság díjas (2013). Legutóbbi kötete: *Bolygó pályák* (versek, 2010).

Mirtse Zsuzsa (1967, Budapest) író, költő, szerkesztő. 2000 óta publikál verset, esszét, szépprózát. Eddigi kötetei: *Égforogató csodagyűrű* (2004), *Lovagkór – játék nemekkel és igenekkel* (2007), *Fogadó a négy macskához* (2010), *Idő és mérték – szabálytalan versek* (2010), *Kondenzcsik – főbenjáró versek* (2011), *Sötétkamra – előhívott versek* (2013).

Novák Zsüliet (1983, Mezőtúr) 2009-ben végzett a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kommunikáció-művelődésszervező szakán. Televíziós újságíró, jelenleg a Pomáz és a Kevély Televíziónál dolgozik.

Papp Máté (1987, Kecskemét) a Szegedi Egyetemen, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, valamint a Pannon Egyetemen tanult esztétikát és magyar irodalmat. Jelenleg az Új Forrás folyóirat munkatársa.

Rózsássy Barbara (1979, Budapest) költő, a Stádium Fiatal Írók Körében indult. Művelődésszervező és olasz szakon tanult. Gérecz Attila-díjas (1998). Legutóbbi kötete: *Túl a sivatagon* (versek, 2011).

Sutarski, Konrad (1934, Poznań) költő, közíró, politikus, jelenleg a Magyarországi Lengyeliség Múzeuma és Levéltára igazgatója, valamint a Polonia Węgierska havilap főszerkesztője. Legutóbbi kötete:

Jak blisko / Mily közel (2007).

Szentmártoni János (1975, Budapest) költő, író, a Magyar Írószövetség elnöke. Volt a Magyar Napló szerkesztője, a Könyves Szövetség elnöke. Gérecz Attila- (1995), Édes Anyanyelvünk- (2004) és József Attila-díjas (2007). Legutóbbi kötete: *Calul lacurilor (Ló a tavon)*, (2011).

Toldi Éva irodalomtörténész, egyetemi tanár. Az Újvidéki Egyetem magyar szakán végzett, ugyanott szerezte meg az irodalomtudományok doktora címet is. Szerkesztője volt az újvidéki Híd folyóiratnak, a

Forum Könyvkiadónak (később igazgatója is), majd a belgrádi Tankönyvkiadó Intézetnek. Jelenleg az újvidéki Magyar Tanszék rendkívüli egyetemi tanára. Legutóbbi kötete: *Egyetlen történeteink* (tanulmányok, kritikák, 2010).

Tóth Ágnes (1946, Nagyvárad) újságíró, író, költő 1994–2004 között a Duna TV és MTV váradi-partiumi tudósítója volt, jelenleg a Napsugár, Szivárvány kolozsvári gyermeklapok külsős munkatársa.

Legutóbbi kötete: *Macskadombi versek* (gyermekversek, 2013).

Tóth Erzsébet (1951, Tatabánya) költő, író. 1981–85 között a Magyar Diafilmgyártó Vállalat szerkesztője, 1994-től 96-ig az Élet és Irodalom versrovatvezetője. 2010-ben a Nagytás című hetilap szerkesztője. József Attila-, Kőlcsey-, Ratkó József-díjas.

Legutóbbi kötetei: *Aliz már nem lakik itt* (2011), *Hidegbéke* (publicisztikák, 2013). Idén kitüntették a Magyarország Babérkoszorúja-díjjal.

Turai Laura (1983, Kecskemét) költő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem francia-magyar szakán végzett. Jelenleg PhD-hallgató. Verseskötete: *Mágnesangyal* (2010).

Vári Fábrián László (1951, Tiszaujlak) költő. Kárpátalján, Mezőváriban él, a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának és az Együtt című folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke. Bethlen Gábor- (2001), József Attila- (2003), Balassi Bálint-émlékkard (2004) és Ratkó József-díjas (2007). Legutóbbi kötete: *Tábori posta* (2011).

Vasadi Péter (1926, Budapest) költő író. 1947-től 1950-ig az ELTE-n folytatott tanulmányokat, majd egy közlekedési nagyvállalatnál középvezetőként dolgozott. 1967-től nyugdíjazásáig újságíró és szerkesztő volt. József Attila- (1991), Füst Milán- (1996), Arany János- (2004), Stephanus- (2005), Péterfi Vilmos- (2010), Déry- (2011) és Kossuth-díjas (2012). Legutóbbi kötete: *Világpor* (versek, 2012)

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, szerkesztő. A Magyar Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöke, 2013-ig az Új Ember katolikus hetilap rovatvezetője. Bella István-díjas (2008), a Tokaji Íróta- bor nagydíjasa (2013). Legutóbbi kötete: *Waclaw Oszejca: Az öröm szenvedése* (fordítások, Kovács Istvánnal, 2012).

FELHÍVÁS ISKOLÁK RÉSZÉRE

Az ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY a Magyar Írószövetség lapjának, a MAGYAR NAPLÓnak és számos, főként jelenkori szépirodalmi könyvnek kiadója lehetőséget biztosít a ferencvárosi iskolák számára:

- Tárlatvezetés** a Magyar Napló Kiadó szerkesztőségében (beszélgetés a folyóirat és a kiadó szerkesztőivel)
- Rendhagyó irodalomóra** – kiadónknál publikáló kortárs szerző vagy szerkesztőségi munkatárs részvételével

Kapcsolattartók:

SZALAI JUDIT – e-mail: szalaijudit@magyarnaplo.hu
GILÁNYI MAGDOLNA – e-mail: gilanyi.magdolna@magyarnaplo.hu

Várjuk a pedagógusok jelentkezését!
www.magyarnaplo.hu

POLIHISZTOR KÖNYVESBOLT

1053 Budapest, Múzeum krt. 17.
www.polihisztorkonyv.hu
e-mail: polihisztorokt@gmail.com

NYITVA TARTÁS:
Hétfő–Péntek: 10.00–18.00
Szombat: 9.00–13.00

„mert minden könyvnek kell egy hely”

A Polihisztor Könyvesbolt nem egyszerűen egy könyvesbolt. A Polihisztor Könyvesbolt több könyvesbolt egy helyen. Mintha a kiadók saját könyvesboltja lenne, hiszen teljes mértékben tőlük függ, hogy milyen kínálatot lépnek az olvasók elé. Célunk az, hogy minél sokszínűbb kínálatot tudjunk biztosítani vásárlóinknak: szépirodalomtól a tudományos kiadványokig, filozófiától a helytörténetig. Mindezt a „könyvek utcájában”, a Múzeum körúton!